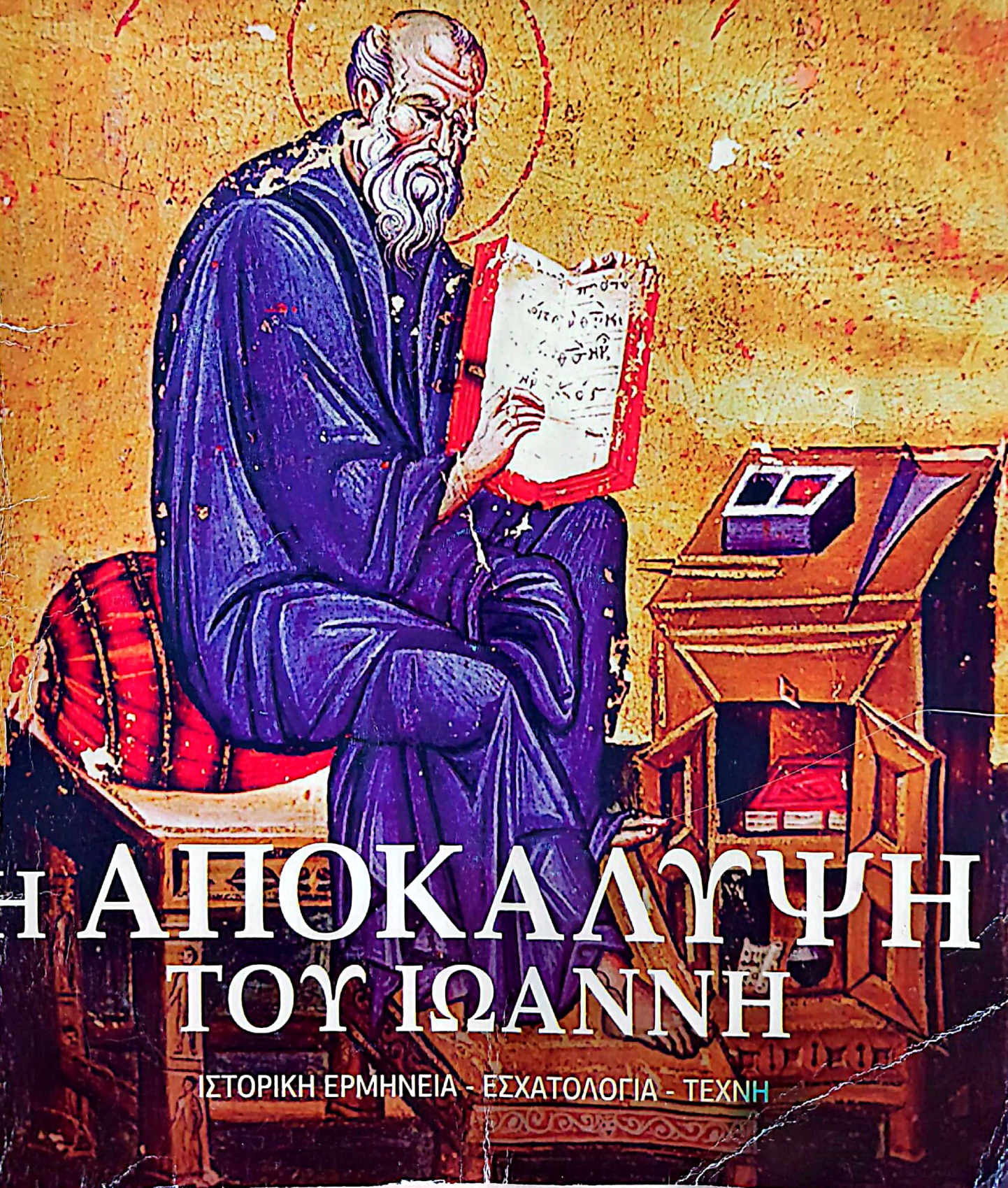

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

Η ΑΠΟΚΑΛΥΨΗ ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΗ

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΙΑ - ΕΣΧΑΤΟΛΟΓΙΑ - ΤΕΧΝΗ

Η ΑΠΟΚΑΛΥΨΗ ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΗ

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΙΑ - ΕΣΧΑΤΟΛΟΓΙΑ - ΤΕΧΝΗ

Ιδιοκτησία
SABD A.E.

Εκδότες
Δημήτρης Μπενέκος, Αλέξης Σκαναβής

Διευθυντής
Πάνος Αμυράς

Επιμέλεια έκδοσης
Αρτέμις Ψαρομήλιγκος, Βασιλική Λάζου

Συνεργάτες τεύχους
Δημήτριος Κυρτάτας, Γεώργιος Πατρώνος,
Κίρκη Κεφαλέα, Ιωάννης Παλαιτσάκης,
Κωνσταντίνος Μπελέζος

Επιμέλεια εξωφύλλου
Δημήτρης Φωτόπουλος

Σελιδοποίηση
Θεοδώρα Κούλη

Υπεύθυνη διόρθωσης
Κατερίνα Μπεχράκη

Εμπορική διεύθυνση
Ελσα Σοϊμοίρη

Διεύθυνση διαφήμισης
Λουκάς Παπανικολάου

Υπεύθυνος κυκλοφορίας
Κώστας Μπαλής

Εκτύπωση
Καραπαναγιώτης Α.Ε.

Διανέμεται με τον Τύπο της Κυριακής

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

8-27

Ο ΠΡΟΦΗΤΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΙ ΟΙ ΠΡΩΤΟΙ ΠΑΡΑΛΗΠΤΕΣ ΤΗΣ «ΑΠΟΚΑΛΥΨΗΣ»

Η γλωσσική και εθνική ταυτότητα του συντάκτη της «Αποκάλυψης». Ο τόπος συγγραφής του έργου και η ένταξή του στην αποκαλυπτική γραμματεία. Ο παραινετικός του χαρακτήρας. Η δημιουργική του σύνθεση και η πρωτοτυπία του.

ΤΟΥ ΔΗΜΗΤΡΗ Ι. ΚΥΡΤΑΤΑ

28-45

Η «ΑΠΟΚΑΛΥΨΗ» ΣΤΟ ΕΛΔΦΟΣ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΚΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ

Η «Αποκάλυψη» ως μέσο για την εσχατολογική διερεύνηση του παρόντος και ο προφητικός ρεαλισμός της. Το βαθύτερο νόημα της προφητείας. Η συμβολική, αλληγορική γλώσσα του έργου. Η διασταλτική ερμηνεία για τον Αντίχριστο και ο αιγυπτιακός αριθμός του θηρίου.

ΤΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ Π. ΠΑΤΡΩΝΟΥ

46-59

ΤΑ ΣΥΜΒΟΛΑ ΚΑΙ Η ΔΥΝΑΜΙΚΗ ΤΟΥΣ ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΗ ΣΤΗΝ «ΑΠΟΚΑΛΥΨΗ ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΗ»

Η σύνδεση της Ιστορίας με τη συμβολική γλώσσα του Ιωάννη. Το πλήθος των εικόνων, των συμβόλων και των παραστάσεων. Το Αρνίον, ο Ναός, η Πόλη, η Γυναίκα, η φύση της Εκκλησίας και η εικόνα του γάμου. Η πολυσημία και η χρήση των συμβολισμών.

ΤΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Ι. ΜΠΕΛΕΖΟΥ

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

60-71

Η ΘΕΟΠΝΕΥΣΙΑ ΚΑΙ Ο ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ ΤΗΣ «ΑΠΟΚΑΛΥΨΗΣ»

Η θεοπνευστία και η γνησιότητα της «Αποκάλυψης». Τα ερωτηματικά για το κύρος και την ταυτότητα του συγγραφέα της στην εσχατολογική θεολογία και διδασκαλία.

ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΗ ΠΑΛΑΙΤΣΑΚΗ

72-83

ΠΕΡΙ ΑΝΤΙΧΡΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΑΝΤΙΧΡΙΣΤΟΥ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ ΚΑΙ ΠΡΟΕΙΔΟΠΟΙΗΣΕΙΣ, ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΤΗΣ ΚΑΙΝΗΣ ΔΙΑΘΗΚΗΣ

Η προέλευση και η ερμηνεία του όρου «Αντίχριστος» κατά τη χριστιανική θεολογία και ορολογία. Ο Αντίχριστος κατά τον Απόστολο Παύλο και ο Αντίχριστος της «Αποκάλυψης».

ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΗ ΠΑΛΑΙΤΣΑΚΗ

84-95

Η «ΑΠΟΚΑΛΥΨΗ ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΗ» ΣΤΗ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ

Η «Αποκάλυψη» σήμερα υπερβαίνει το θεολογικό πεδίο και ερμηνεύεται ακόμη και ως απελή πυρηνικού ολοκαυτώματος. Δεν άφησε αδιάφορους ποιητές όπως ο Σολωμός, ο Βαλαωρίτης, ο Παλαμάς, ο Βάρναλης, ο Σικελιανός, ο Σεφέρης, ο Ελύτης, ο Σικελιανός, ο Εμπειρικός, ο Παπατσώνης.

ΤΗΣ ΚΙΡΚΗΣ ΚΕΦΑΛΕΑ

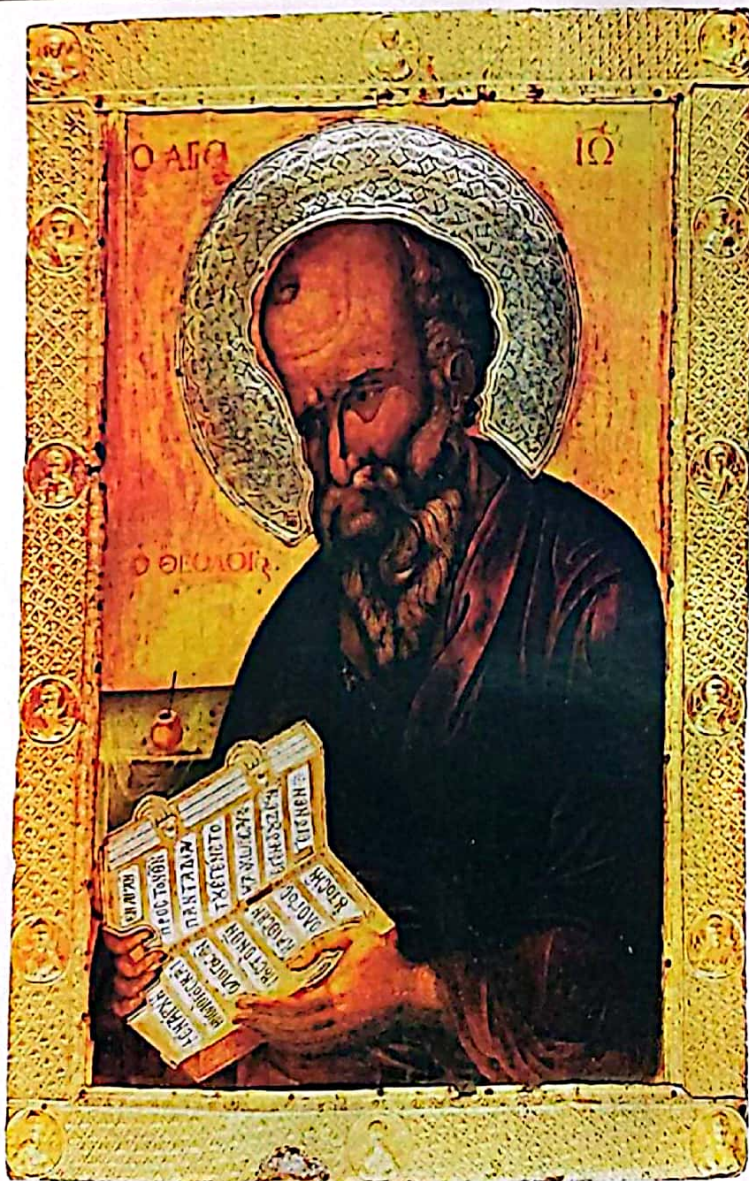
ΠΡΟΛΟΓΟΣ

«**Η** Αποκάλυψη του Ιωάννη» αποτελεί το αμφιλεγόμενο κείμενο της χριστιανικής μας παράδοσης. Για μεγάλο διάστημα η αξία του δεν αναγνωριζόταν από την Ανατολική Εκκλησία, ενώ η ερμηνεία του έγινε αντικείμενο έρευνας από θεολόγους, μελέτες από απλούς ανθρώπους και πηγή έμπνευσης για καλλιτέχνες και συγγραφείς σε όλα τα μήκη και τα πλάτη της γης από τους πρώτους χριστιανικούς χρόνους μέχρι σήμερα.

Το προφητικό βιβλίο του Ιωάννη με το εσχατολογικό του περιεχόμενο εντάσσεται στο φιλολογικό είδος της Αποκαλυπτικής Γραμματείας, η οποία γνώριζε ευρεία διάδοση κατά την περίοδο συγγραφής του τον 1ο αι. μ.Χ. Συνιστά κήρυγμα χριστολογικό, θεολογία που διατυπώνεται με εικόνες και λόγο ποιητικό και βαθιά διαισθητικό. Έχει πρωτίστως παραινετικό χαρακτήρα και αποσκοπεί στην οικοδόμηση ακλόνητων και σταθερών εκκλησιών. Σκοπός του είναι να μεταδώσει το μήνυμα του Θεού.

Ο Ιωάννης ανασύρει στην επιφάνεια της σύνθεσής του ένα πλήθος από εικόνες, σύμβολα και παραστάσεις με τη δύναμη του μύθου. Η ποιητική πολυσημία του βιβλίου, η δημιουργική του σύνθεση, η αλληγορική γλώσσα των συμβόλων, η ευρύτητα εφαρμογής παραδειγμάτων που προέρχονται από την ίδια τη ζωή και η πρωτοτυπία του το καθιστούν ένα από τα συγκλονιστικότερα έργα της χριστιανικής γραμματείας.

Στο δεύτερο τόμο της σειράς *Θρησκευτικά Αναγνώσματα* έγκριτοι ιστορικοί και θεολόγοι συζητούν τη γλωσσική και εθνική ταυτότητα του συντάκτη της «Αποκάλυψης», τον τόπο συγγραφής του έργου και την ένταξή του στην Αποκαλυπτική Γραμματεία. Μέσα από τα άρθρα αναδεικνύονται συχνά αντικρουόμενες απόψεις για το περιεχόμενο της «Αποκάλυψης», την ερμηνεία των συμβόλων, τον «Αντίχριστο» και τον αιγιματικό αριθμό του «Θηρίου», ενώ καταγράφεται η επίδραση του έργου στη νεοελληνική ποίηση.

Η «Αποκάλυψη» αποτελεί ένα από τα πιο πολυσυζητημένα κείμενα της πρωτοχριστιανικής γραμματείας. Ο Άγιος Ιωάννης ο Θεολόγος σε βυζαντινή εικόνα του 1200.

Ο προφήτης Ιωάννης και οι πρώτοι παραλήπτες της «Αποκάλυψης»

ΔΗΜΗΤΡΗΣ Ι. ΚΥΡΤΑΤΑΣ

Καθηγητής της Υστερης Αρχαιότητας στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Η γλωσσική και εθνική ταυτότητα του συντάκτη της «Αποκάλυψης». Ο τόπος συγγραφής του έργου και η ένταξή του στην αποκαλυπτική γραμματεία. Ο παραινετικός του χαρακτήρας. Η δημιουργική του σύνθεση και η πρωτοτυπία του.

Στο πρότυπό της πλάσθηκαν πολλά άλλα συγγράμματα που φιλοδόκησαν να τη συμπληρώσουν, να την ερμηνεύσουν, να την τροποποιήσουν ή να την εξουδετερώσουν. Ακόμα και σήμερα, λίγα κείμενα της αρχαιότητας εξακολουθούν να εξάπτουν τη φαντασία όσο αυτή. Στο όνομά της διατυπώνονται θεωρίες, εκκολάπτονται προσδοκίες και επισείονται φόβοι.

ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ οι ερμηνείες και τα υπομνήματα στην «Αποκάλυψη» πύκνωσαν στα χρόνια της Τουρκοκρατίας, καθώς συνδυάστηκαν με ζητήματα πολιτικής επικαιρότητας, ενώ ο απόπχός της γίνεται διαρκώς αισθητός σε όλους σχεδόν τους τομείς της πνευματικής ζωής, από την ποίηση του Σολωμού και τη θρησκευτική έξαρση του 19ου αιώνα έως τη νεότερη λογοτεχνία. Οι αποδόσεις της από τον Γιώργο Σεφέρη και τον Οδυσσέα Ελύτη αποτελούν επιστέγασμα της απήχησης και της γοητείας που ασκεί.

1. Εισαγωγή

«**Η** Αποκάλυψη του Ιωάννη» είναι ένα από τα πιο αξιοπρόσεκτα κείμενα της πρωτοχριστιανικής γραμματείας. Διαβάστηκε ευρύτατα, αγαπήθηκε έντονα και πολεμήθηκε με πάθος. Γύρω από τη θεοπνευστία και τα μηνύματά της αναπτύχθηκε από νωρίς ζωηρή συζήτηση, που δεν καταλάγιασε ούτε στους νεότερους χρόνους. Ενέπνευσε θεολόγους, στοχαστές, πολιτικούς ηγέτες, καλλιτέχνες και αμέτρητους απλούς πιστούς σε όλες σχεδόν τις εποχές, όπου βρέθηκαν να «κατοικούν» χριστιανοί.

2. Ο συγγραφέας και το έργο του

Η «ΑΠΟΚΑΛΥΨΗ» συντάχθηκε, καθώς φαίνεται, από την αρχή στα ελληνικά, σε μια εκδοχή της

λεγόμενης κοινής την οποία ομιλούσαν πλείστοι Έλληνες και ελληνόφωνοι στην πρώτη αυτοκρατορική περίοδο. Αλλά τα ελληνικά της παρουσιάζουν πολλά γραμματικά και συντακτικά προβλήματα. Παρά την εκφραστικότητα της, δεν ακολουθεί τους γνωστούς και συνήθεις κανόνες, προδίδοντας το αραμαϊκό της υπόβαθρο. Ο συντάκτης της ήταν προφανώς ένας εκ γενετής Εβραίος, που χειριζόταν τα ελληνικά ως δεύτερη γλώσσα. Μια προσεκτική ανάγνωση, ωστόσο, βεβαιώνει ότι δεν παραβαίνει τους γλωσσικούς κανόνες τόσο πολύ από άγνοια όσο από επιλογή. Δίνει την εντύπωση ότι ο προφητικός του λόγος τον απελευθέρωνε από τις συμβατικές γλωσσικές δεσμεύσεις. Χειριζόταν, άλλωστε, το ιδίωμα του με άνεση, δημιουργικότητα και σχετική συνέπεια. Ακόμα και τα κείμενα της ιουδαϊκής γραμματικής που επικαλείται τα γνώριζε σαφώς και μέσα από ελληνικές μεταφράσεις που ήταν διαθέσιμες την εποχή του.

Η ενασχόληση μεγάλων ποιητών με το κείμενο, όπως ο Οδυσσεύς Ελύτης, αποτελεί αναγνώριση της γοητείας που ασκεί η «Αποκάλυψη του Ιωάννη».

Ο ΣΥΝΤΑΚΤΗΣ της «Αποκάλυψης» δίνει το όνομά του τρεις φορές στην αρχή και μία στο τέλος του έργου (1:1, 4, 9, 22:8). Η κατηγορηματική του δήλωση γίνεται γενικώς αποδεκτή από το σύνολο σχεδόν των μελετητών και των απλών αναγνωστών, αρχαίων και σύγχρονων. Αλλά η συμφωνία αυτή δεν επιλύει το πρόβλημα της ταυτότητάς του. Το όνομα Ιωάννης, που αποτελεί εξελληνισμένη μορφή του εβραϊκού Johanan, «ο Θεός είναι ελεήμων», ήταν δημοφιλές σε πολλούς εβραϊκούς κύκλους των ρωμαϊκών χρόνων. Εκτός από τον Πρόδρομο και Βαπτιστή, με το όνομα αυτό εμφανίζονται και άλλοι άνδρες στην Καινή Διαθήκη, όπως ο Ιωάννης Μάρκος, που συναναστράφηκε τον Πέτρο και τον Παύλο, και φέρεται ως συγγραφέας του δεύτερου Ευαγγελίου.

ΑΠΟ ΤΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ της «Αποκάλυψης» δεν προκύπτει για ποιον ακριβώς Ιωάννη επρόκειτο. Η αοριστία αυτή, μάλιστα, φαίνεται να αποκλείει το ενδεχόμενο της ψευδωνυμίας, που ήταν δι-αδεδομένο σε πολλά ιουδαϊκά και χριστιανικά συγγράμματα. Εάν ο συντάκτης της «Αποκάλυψης» ήθελε να επικαλεστεί (ψευδώς) το κύρος ενός επιφανούς προσώπου, θα έπρεπε να το καθιστά αυτό σαφές. Έχουν έτσι διατυπωθεί, ήδη από την αρχαιότητα, πολλές θεωρίες γύρω από το πρόσωπο του. Μια από αυτές τον ταυτίζει με τον Πρόδρομο ή κάποιο μαθητή του.

ΣΥΜΦΩΝΑ με επίμονη αρχαία παράδοση, επρόκειτο για τον Απόστολο, το γιο του Ζεβεδάιου, που κάνει έντονη την παρουσία του στα τρία πρώτα Ευαγγέλια και τις Πράξεις των Αποστόλων. Η ίδια παράδοση θέλει τον Ιωάννη αυτόν συγγραφέα, επίσης, του τέταρτου Ευαγγελίου και τριών επιστολών που περιλαμβάνονται στην Καινή Διαθήκη. Αλλά η υπόθεση αυτή είχε αμφισβητηθεί έντονα ήδη στην αρχαιότητα και δεν γίνεται δεκτή χωρίς σοβαρές επιφυλάξεις. Δύο από τις τρεις επιστολές αποδίδονται σε έναν Πρεσβύτερο Ιωάννη, και όχι στον Απόστολο. Ενώ το τέταρτο Ευαγγέλιο ισχυρίζεται ότι είναι έργο ενός μαθητή που προτιμούσε να

διατηρήσει την ανωνυμία του. Ο ίδιος ο συντάκτης της «Αποκάλυψης» συγκαταλέγει τον εαυτό του μεταξύ των προφητών και όχι των αποστόλων. Δεν υπάρχει έτσι καμία ομοιομορφία στον τρόπο με τον οποίο αυτοσυστήνονται οι συγγραφείς των πέντε αυτών συγγραμμάτων.

ΣΟΒΑΡΟΤΕΡΕΣ αντιρρήσεις έχουν προκαλέσει η γλώσσα και το ύφος της «Αποκάλυψης», που διαφέρουν ριζικά από το ιδίωμα του τέταρτου Ευαγγελίου και των επιστολών. Οι αποκλίσεις μπο-

ρούν ενδεχομένως να αποδοθούν στο χαρακτήρα της ή στη χρονική απόσταση που ίσως τη χώριζε από τη συγγραφή του Ευαγγελίου. Αρχαίες παράδοσεις επιχειρούν πάντως να διαφοροποιήσουν το συντάκτη της από το συγγραφέα του Ευαγγελίου και κάνουν λόγο για δύο τουλάχιστον επιφανείς πρωτοχριστιανούς με το ίδιο όνομα. Τίποτα δεν αποκλείει, άλλωστε, να πρόκειται για κάποιον παντελώς άγνωστο, κατά τ' άλλα, χριστιανό. Η υπόθεση των διαφορετικών προσώπων μοιάζει εύλογη, εφόσον θα εξηγούσε τις έντονες θεολογικές και γλωσσικές διαφορές των δύο κειμένων. Ορισμένοι μελετητές αποκαλούν το συντάκτη της «Αποκάλυψης» «προφήτη Ιωάννη», ενώ άλλοι «Ιωάννη της Πάτμου». Γίνεται επίσης συχνά λόγος για έναν «ιωάννιο κύκλο», που τον αποτελούσαν δάσκαλος και μαθητές ή συνεπιστολέτες της παράδοσης και της διδασχίας του.

Ο ΙΩΑΝΝΗΣ της «Αποκάλυψης» δεν επιθυμούσε να δημιουργήσει κάποιο μυστήριο γύρω από το όνομά του. Το καταγράφει απλά και καθαρά, θεωρώντας βέβαιο ότι καθιστούσε την ταυτότητά του σαφή στους πρώτους του ακροατές ή αναγνώστες. Παρέδιδε το κείμενό του σε ανθρώπους που τον γνώριζαν καλά και δεν χρειάζονταν γι' αυτόν πρόσθετες πληροφορίες. Τους περισσότερους τους είχε, άλλωστε, συναντήσει από κοντά και είχε συνομιλήσει μαζί τους. Έτσι δεν αισθανόταν την ανάγκη να τους συστηθεί. Τους δίνει μόνο μία συμπληρωματική βιογραφική πληροφορία, στην οποία μάλιστα δεν αποδίδει ιδιαίτερη σημασία.

Ο ΙΩΑΝΝΗΣ ισχυρίζεται ότι βρέθηκε κάποτε στο νησί που ονομάζεται Πάτμος (ο τρόπος που εκφράζεται γι' αυτή δείχνει ότι δεν ήταν ένας τόπος ιδιαίτερας δημοφιλίας). Εκεί τον συνεπέρατο Πνεύμα. Στο ξεχασμένο εκείνο νησί τον είχε οδηγήσει το χριστιανικό του κήρυγμα, αλλά δεν δίνει περισσότερες εξηγήσεις (1:9-10). Σύμφωνα με τις απόκρυφες Πράξεις που φέρουν το όνομά του (ένα σύγγραμμα του ύστερου δεύτερου αιώνα), στην Πάτμο είχε εξοριστεί από τον Δομιτιανό, που φοβήθηκε τις θαυματουργικές του δυνάμεις. Αλλά μετά το θάνατο του αυτοκράτορα, αφέθηκε ελεύθε-

Πάτμος (2ος αιώνας) με κείμενο της «Αποκάλυψης».

Ο Ιωάννης ο θεολόγος υπαγορεύει στο μαθητή του Πρόκορο την «Αποκάλυψη» μέσα στο Σπήλαιο της Πάτμου. Φορητή εικόνα του Μιχαήλ Δαμασκηνού (Βυζαντινό Μουσείο, Αθήνα).

ρος και εγκαταστάθηκε στην Εφεσο, όπου, προφανώς, συνέγραψε την «Αποκάλυψη». Η απόκρυφη αυτή παράδοση έχει γίνει ευρύτατα αποδεκτή.

ΥΠΑΡΧΟΥΝ, ωστόσο, προβλήματα με τη μαρτυρία αυτή, εφόσον η Πάτμος δεν ήταν γνωστός τόπος εξορίας. Επιπλέον, ο περιορισμός σε ένα νησί ήταν

ποινή πολυτελείας, που προοριζόταν συνήθως για επιφανείς αριστοκράτες, όχι για ταπεινούς Ιουδαίους και χριστιανούς προφήτες. Ορισμένοι νεότεροι μελετητές υποστήριξαν έτσι ότι ο Ιωάννης είχε πάει στην Πάτμο με τη θέλησή του για να διδάξει ή για να απομονωθεί και να συγκεντρωθεί. Όπως και να έχει, η παρουσία του εκεί

θα πρέπει να θεωρηθεί δεδομένη, εφόσον καμία άλλη σκοπιμότητα δεν υπαγόρευε την καταγραφή της μικρής και μάλλον ασήμαντης αυτής λεπτομέρειας. Σε μεταγενέστερους χρόνους, πάντως, η Πάτμος ωφελήθηκε πολύ από την παράδοση ότι φιλοξένησε κάποτε τον Απόστολο και ότι του προσέφερε τη δυνατότητα μιας θεόπνευστης εκστατικής εμπειρίας.

3. Ο χρόνος της συγγραφής και ο τίτλος

ΣΥΜΦΩΝΑ με αρχαία παράδοση, η σύνταξη της «Αποκάλυψης» έγινε στα χρόνια του αυτοκράτορα Δομιτιανού (81-96) και συγκεκριμένα γύρω στο 95-96, όταν ο γιος του Ζεβδαίου θα ήταν πια σε βαθύ γήρας, εάν ήταν ακόμα ζωντανός. Το ίδιο το κείμενο, ωστόσο, παρά τους υπαινιγμούς του, δεν δίνει κανένα σαφή χρονολογικό προσδιορισμό. Η ασάφεια αυτή επέτρεψε σε ορισμένους να υποθέσουν ότι, στην πραγματικότητα, θα πρέπει να συντάχθηκε πολύ παλαιότερα, στα χρόνια του αυτοκράτορα Νέρωνα (54-68), δηλαδή στη δεκαετία του 60.

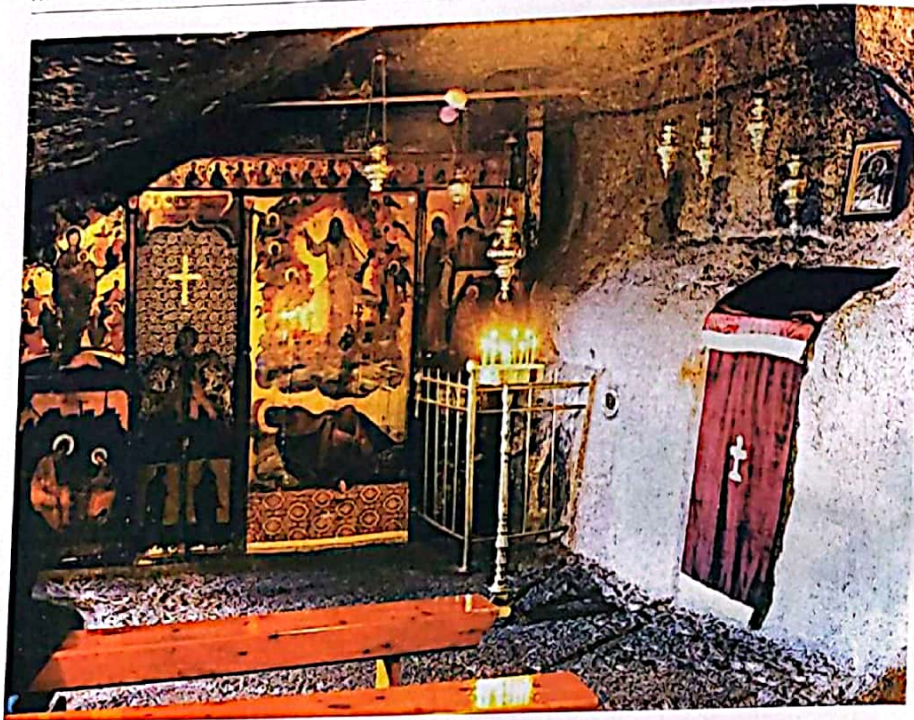
ΣΗΜΕΡΑ, και οι δύο εκδοχές έχουν τους υποστηρικτές τους, με μια μικρή διαφοροποίηση. Αν δεν γίνει αποδεκτή η ύστερη χρονολόγηση, τότε θα πρέπει να υποθέσουμε ότι ο Ιωάννης αναφέρεται σε όσα ακολούθησαν το θάνατο του Νέρωνα. Για την ακρίβεια, σε γεγονότα που σχετίζονται με την πολιορκία της Ιερουσαλήμ από τους Ρωμαίους και την καταστροφή της το 70 μ.Χ., όταν πια αυτοκράτωρ ήταν ο Βεσπασιανός (69-79). Αν το κείμενο κάνει υπαινιγμό στον Νέρωνα, κάτι που φαίνεται πιθανό, πρόκειται για έναν αναμενόμενο, δεύτερο ή αναστημένο Νέρωνα, για τον οποίο γινόταν λόγος και σε άλλα συγγράμματα της εποχής.

ΟΙ ΔΙΧΟΓΝΩΜΙΕΣ γύρω από το χρόνο σύνταξης της «Αποκάλυψης» και την ταυτότητα του Ιωάννη συνδέονταν ασφαλώς με την αξιολόγησή της. Από το δεύτερο και τον τρίτο αιώνα μ.Χ., όταν είχαν ξεσπάσει έντονες διαμάχες γύρω από τη θεοπνευ-

στία της, αυτοί που δεν αποδέχονταν τα μηνύματά της επιχειρούσαν να την αποσυνδέσουν από τον Απόστολο. Παρομοίως, όσοι υποστήριζαν την ύστερη χρονολόγηση την απομάκρυναν από τα χρόνια του Ιησού και τη διδασκαλία του. Αλλά και σήμερα, οι επιλογές των μελετητών καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό την ερμηνεία του περιεχομένου της. Μεγαλύτερη αξία έχει έτσι το ίδιο το κείμενο και όσα αποκαλύπτει για το περιεχόμενο και τον προορισμό του.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ έως σήμερα, οι πάντες αποκαλούν το έργο «Αποκάλυψη του Ιωάννη». Ο ίδιος ο συντάκτης του, ωστόσο, το αποκαλεί «Αποκάλυψη του Ιησού Χριστού». Ισχυρίζεται ότι έλαβε το περιεχόμενό του από αυτόν, με τη διαμεσολάβηση ενός αγγέλου (1:1). Πολύ σύντομα, ωστόσο, από την αρχή κιόλας του δεύτερου αιώνα, άρχισαν να κάνουν την εμφάνισή τους και άλλες χριστιανικές Αποκαλύψεις. Έγινε έτσι αναγκαίο να διακρίνονται μεταξύ τους από το όνομα του ανθρώπου που τις κατέγραφε - ή, για την ακρίβεια, από το όνομα που έδινε στον εαυτό του αυτός που τις συνέθετε. Ο κατάλογος περιλαμβάνει Αποκαλύψεις του Πέτρου, του Παύλου, του Θωμά, μια δεύτερη Αποκάλυψη του Ιωάννη και άλλες - ακόμα και μια Αποκάλυψη της Παρθένου.

ΠΟΛΛΑ ΑΠΟ ΑΥΤΑ τα συγγράμματα εμπνέονταν άμεσα από τα προφητικά βιβλία της ιουδαϊκής παράδοσης, όπως το βιβλίο του Ησαΐα, του Ιερεμία, του Ιεζεκιήλ ή του Δανιήλ. Ακόμα περισσότερο είχαν επηρεαστεί από νεότερα ιουδαϊκά συγγράμματα, που δεν εντάχθηκαν στη Βίβλο, όπως το βιβλίο του Ενώχ. Εντονή ήταν, επίσης, η επίδραση ιδεών που κυκλοφορούσαν στον κόσμο των Ελλήνων, των Αιγυπτίων και άλλων λαών της περιοχής. Ωστόσο, όσο είναι γνωστό, κανένα από τα συγγράμματα που κυκλοφορούσαν πριν από το έργο του Ιωάννη δεν ονομαζόταν Αποκάλυψη. Η «Αποκάλυψη του Ιωάννη» εγκαινίασε ένα νέο γραμματειακό είδος, που έμελλε να έχει μακρά συνέχεια και το οποίο έριξε το φως του ακόμα και σε προγενέστερα συγγράμματα. Σήμερα, όταν γίνεται λόγος για αποκαλυπτική γραμματεία, νο-

Το Σπήλαιο της Πάτμου όπου ο Ιωάννης συνέγραψε την «Αποκάλυψη».

ούνται έργα τόσο μεταχριστιανικά όσο και προ-χριστιανικά.

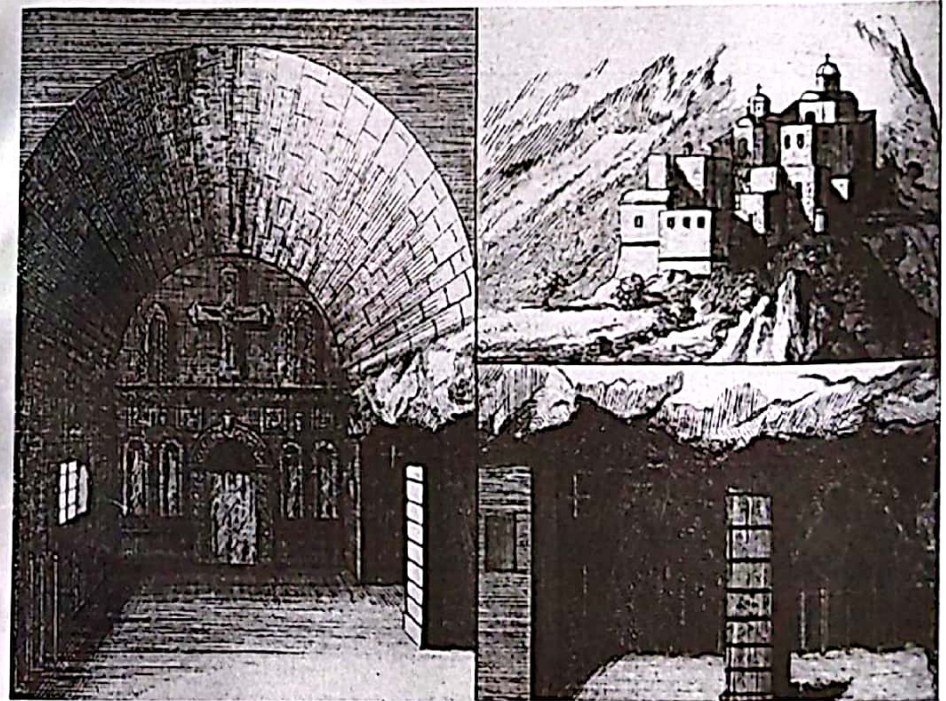
ΠΑΝΤΩΣ, επιλέγοντας τη λέξη «Αποκάλυψη» για να αρχίσει την αφήγησή του, ο Ιωάννης δεν επιχειρούσε να πρωτοτυπήσει ούτε βεβαίως να εγκαθιδρύσει ένα νέο γραμματειακό είδος. Δεν δίνει την εντύπωση ότι της απέδωσε κάποια ιδιαίτερη σημασία, πέρα από την προφανή της εποχής. Η πρόθεσή του ήταν να φανερώσει. Γι' αυτό και η λέξη αυτή δεν απαντά δεύτερη φορά μέσα στο κείμενό του. Με τον ίδιο ακριβώς τρόπο τη χρησιμοποιούσε, άλλωστε, και ο Παύλος, όταν έγραφε, για παράδειγμα, ότι το Ευαγγέλιο που δίδασκει δεν το είχε παραλάβει από κάποιον άνθρωπο, αλλά δι' αποκαλύψεως Ιησού Χριστού (Γαλ. 1:12). Ο Ιωάννης

αποκαλεί αρκετές φορές το σύγγραμμά του «προφητεία», τοποθετώντας το καθαρά στο πνεύμα της συναφούς ιουδαϊκής παράδοσης.

4. Η Αποκάλυψη του Ιησού Χριστού

ΑΠΟΚΑΛΩΝΤΑΣ το σύγγραμμά του «Αποκάλυψη του Ιησού Χριστού», ο Ιωάννης θεωρούσε, προφανώς, ότι ομιλούσε για κάτι το οποίο σε γενικές γραμμές γνώριζαν όλοι οι χριστιανοί της εποχής του. Όσα περιλαμβάνει σε αυτό αποτελούν, άλλωστε, ανάπτυξη μιας ευρύτατα διαδεδομένης διδασχής.

ΣΥΜΦΩΝΑ με τα λεγόμενα συνοπτικά Ευαγγέ-

Η Πάτμος δεν ήταν γνωστός τόπος εξορίας επί Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Γκραβούρα (1717) του Τουρνεφόρ με το σπήλαιο και τη Μονή της Αποκάλυψης.

λια, ο Ιησούς είχε προειδοποιήσει με σαφήνεια τους μαθητές του για την επικείμενη συντέλεια. Παρατηρώντας κάποια στιγμή το Ναό, προέβλεψε την κατάρρευσή του, όταν δεν θα απέμενε «πέτρα πάνω στην πέτρα». Μίλησε για όσα φοβερά και τρομερά θα πράξουν οι ψευδοπροφήτες και οι ψευδομεσσίες με σκοπό να παραπλανήσουν τους πιστούς. Για πολέμους, για συγκρούσεις εθνών και βασιλείων. Για σεισμούς, πείνα και ταραχές. Για δίκες και διωγμούς. Για αδελφοκτονίες και πατροκτονίες. Για το βδέλυγμα της ερημώσεως. Για δεινά που δεν είχαν ξαναγίνει από την εποχή της δημιουργίας. Για τον ήλιο που θα σκοτεινιάσει και το φεγγάρι που δεν θα δίνει πια το φως του· για τα άστρα που θα πέσουν από τον ουρανό και τη διασάλεση των ουρανίων δυνάμεων. Προανή-

γειλε, επίσης, την έλευση του Υιού του Ανθρώπου πάνω σε νεφέλες, με εξουσία και δόξα (Μάρκος 13:1-27 και παράλληλα).

Ο ΙΩΑΝΝΗΣ δεν είχε σχεδόν τίποτα σημαντικότερο να προσθέσει σε όλα αυτά. Επιχείρησε απλώς να τα αναπτύξει περισσότερο, με πολλές παραλλαγές και επαναλήψεις. Μάλιστα, σχεδόν όλες οι λεπτομέρειες που εισάγει στη γενική περιγραφή ήταν δανεισμένες από την ιουδαϊκή γραμματεία, την οποία οι πρώτοι χριστιανοί, έτσι κι αλλιώς, γνώριζαν καλά. Με τις δυνατές του εικόνες υπενθύμιζε στους πρώτους του αναγνώστες βιβλικά κείμενα τα οποία ήδη συζητούσαν και μελετούσαν. Με δυο λόγια, δεν φιλοδοξούσε να αιφνιδιάσει με μια νέα διδασκαλία ούτε να εντυπωσιάσει με

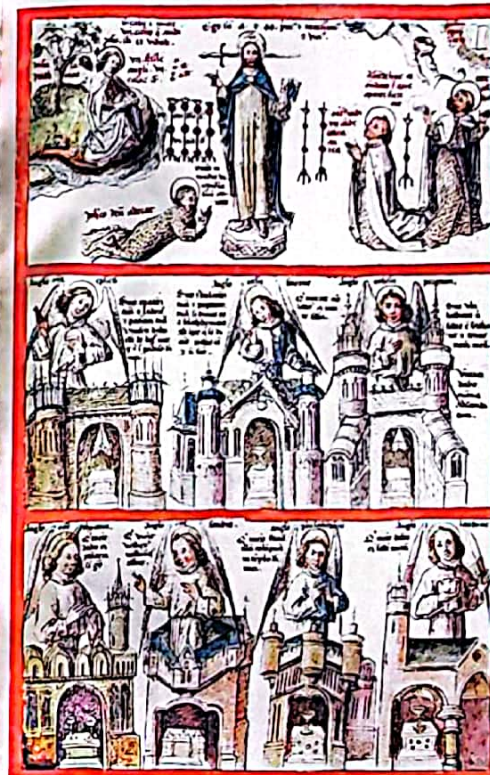
Oh sic sunt libri qui scribuntur et
 scripturae eius est apud eos
 et dicit qui vidit haec

Ο Ιωάννης εγκαίνιασε ένα νέο γραμματειακό είδος, το «αποκαλυπτικό», στο οποίο εντάσσονται μεταχριστιανικά αλλά και προχριστιανικά έργα. Ο Ευαγγελιστής στο νησί της Πάτμου. Ενώ συντάσσει το θεόπνευστο έργο του, ο διάβολος του κλέβει το μελάνι. Μικρογραφία (1400-1450) Γάλλου ζωγράφου (Βασιλική Βιβλιοθήκη της Χάγης).

Η γραμματεία των χριστιανικών αποκαλύψεων εμπνεόταν από τα προφητικά βιβλία της ιουδαϊκής παράδοσης όπως του Ιεζεκιήλ. Νωπογραφία του προφήτη από το Άγιο Όρος.

ΘΗΣΚΕΥΤΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

Μικρογραφία (1460) στο Liber Floridus που απεικονίζει τον Ιωάννη να συντάσσει την «Αποκάλυψη» (Βασιλική Βιβλιοθήκη της Χάγης).

ανήκουστες προβλέψεις. Ασφαλώς δεν θεωρούσε ότι πρωτοτυπεί, πέρα από ένα ορισμένο σημείο. Ως δάσκαλος του Χριστιανισμού, και μάλιστα ως προφήτης, αισθανόταν την υποχρέωση να συμβάλει στη διάδοση των πρωτοχριστιανικών ιδεών με τον αποτελεσματικότερο δυνατό τρόπο.

5. Οι επτά εκκλησίες της Ασίας

Ο ΙΩΑΝΝΗΣ ξεκινά την «Αποκάλυψη» με μια σύντομη εισαγωγή, στην οποία εξηγεί πώς έλαβε

οδηγίες για τη καταγραφή της Αμέσως μετά απευθύνει επιστολές στους πιστούς επτά χριστιανικών κοινοτήτων, που βρίσκονταν όλες στη ρωμαϊκή επαρχία της Ασίας, δηλαδή στο κέντρο της σημερινής Μικράς Ασίας στην εκκλησία της Εφέσου, της Σμύρνης, της Περγάμου, των Θυατείρων, των Σάρδεων, της Φιλαδελφίας και της Λαοδικείας. Για κάθε κοινότητα είχε μια-δυο ιδιαίτερες συμβουλές, που σχετίζονταν με τα προβλήματα της και τη δύναμη ή αδυναμία της πίστης της. Και μόνο μετά από την τελευταία επιστολή αρχίζει την περιγραφή του εσχατολογικού δράματος. Ο συνδυασμός αυτός των επιστολών με μια προφητεία για το τέλος του κόσμου φαίνεται κάπως προβληματικός στους σημερινούς αναγνώστες. Για τα δεδομένα της εποχής, πάντως, δεν εκπλήσσει.

ΟΙ ΔΑΣΚΑΛΟΙ, οι προφύτες και οι απόστολοι στον Πρώιμο Χριστιανισμό είχαν συνήθως καθορισμένα όρια ευθύνης. Καθένας αναλάμβανε να καθοδηγεί και να νοουθετεί συγκεκριμένες κοινότητες, συνήθως αυτές που ευαγγελιζόταν ο ίδιος. Ακόμα και ο Παύλος, που διήνυσε μεγάλες αποστάσεις και συνομιλούσε με πλήθη, αισθανόταν ιδιαίτερος δεμένος με τους χριστιανούς συγκεκριμένων πόλεων, στις οποίες επανερχόταν και με τις οποίες αλληλογραφούσε. Ο συντάκτης της λεγόμενης Πρώτης Πέτρου Επιστολής απευθύνθηκε στους πιστούς πέντε ρωμαϊκών επαρχιών, που βρίσκονται επίσης στη Μικρά Ασία. Το Κατά Λουκάν Ευαγγέλιο αποστέλλεται, σύμφωνα με το συγγραφέα του, σε ένα και μόνο πρόσωπο. Παρά τη συνήθεια αυτή, δημιουργείται συχνά το ερώτημα πώς είναι δυνατόν ένα κείμενο με τόσο καθολικό μήνυμα να ονοματίζεται ως αποδέκτες του μόνο επτά συγκεκριμένες κοινότητες και όχι το σύνολο των χριστιανών, όπως συμβαίνει, για παράδειγμα, με τις λεγόμενες καθολικές επιστολές ή τα άλλα τρία Ευαγγέλια, στη μορφή τουλάχιστον που έχουν παραδοθεί.

ΟΙ ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΟΙ αναγνώστες της «Αποκάλυψης», περιλαμβανομένων πολλών μελετητών, τείνουν να αγνοούν το μικρό σχετικά τμήμα της που αφορά συγκεκριμένες εκκλησίες μιας συγκεκριμέ-

νης εποχής. Το προσπερνούν ως αδιάφορο και σπεύδουν στις μεγάλες περιγραφές και τα μεστά νοήματα. Αρκετοί είναι εκείνοι που ξεπερνούν το πρόβλημα με την παρατήρηση ότι οι εκκλησίες του Ιωάννη ήταν επτά και έτσι συμβολικά καλύπτουν το σύνολο του χριστιανικού κόσμου.

ΟΙ ΠΡΩΤΟΙ παραλίπτες της «Αποκάλυψης» ήταν πάντως συγκεκριμένοι άνθρωποι, με ιδιαίτερα προβλήματα. Μάλιστα, η σειρά με την οποία μνημονεύονται οι εκκλησίες τους υποδεικνύει μιαν εύλογη διαδρομή μετάβασης από τη μία στην άλλη, με αποστάσεις που κυμαίνονται από 45 έως 67 χιλιόμετρα. Δεν απείχαν έτσι μεταξύ τους περισσότερο από μία ή δύο μέρες πεζοπορία. Μπορούμε λοιπόν να φανταστούμε τον Ιωάννη να επισκέπτεται τη μία κοινότητα μετά την άλλη και να κρατά προσωπική επαφή με όλους τους πιστούς. «Θα καταφθάσω γρήγορα», έγραφε σε καθεμία από τις επτά επιστολές του, για να βάλω τα πράγματα στη θέση τους. Να με περιμένετε» (π.χ. 2:5).

Η «ΑΠΟΚΑΛΥΨΗ» είχε κατά συνέπεια το χαρακτήρα γραπτού υπομνήματος, σε μια διδασκαλία που γινόταν συνήθως προφορικά. Θα έφτανε διδοχικά στα χέρια των πιστών κάθε κοινότητας και θα διαβαζόταν δυνατά. Το προοίμιό της θεωρεί δεδομένο ότι σε κάθε συνάθροιση ένας εγγράμματος αδελφός θα τη διάβαζε μεγαλοφώνως και ότι οι υπόλοιποι θα τον άκουγαν με προσοχή (1:3). Στη συνέχεια, όπως μπορούμε να εικάσουμε, θα ακολουθούσε συζήτηση και θα διατυπώνονταν ερμηνευτικές προτάσεις ή παρατηρήσεις, όπως συνηθιζόταν στις εβραϊκές συναγωγές.

Η ΓΕΝΙΚΗ εντύπωση που δίνουν οι επιστολές είναι ότι οι επτά κοινότητες του Ιωάννη περιλάμβαναν ανθρώπους από διάφορες κοινωνικές ομάδες και τάξεις, άνδρες και γυναίκες. Όλοι τους μοχθούσαν για τη συντήρησή τους και την προκοπή τους - όπως οι περισσότεροι κάτοικοι της αυτοκρατορίας. Δεν υπάρχει κανένας υπαινιγμός για την παρουσία αριστοκρατών στις κοινότητες αυτές, αλλά οι αριστοκράτες ήταν έτσι κι αλλιώς

ελάχιστοι στο σύνολο του πληθυσμού. Δεν γίνεται επίσης λόγος για δούλους ή υπηρέτες. Κάποιοι τουλάχιστον πιστοί ήταν τεχνίτες ή μεταπράτες. Ορισμένοι φαίνεται ότι εμπορεύονταν χρυσό. Όλοι τους αντιμετώπιζαν προβλήματα, αλλά όχι ειδικά με τις ρωμαϊκές αρχές, όπως θεωρείται συχνά δεδομένο. Η ένταση προερχόταν κυρίως από την πίεση που τους ασκούσαν οι Ιουδαίοι και, ακόμα περισσότερο, από τις εσωτερικές τους διχογνωμίες. Τον Ιωάννη απασχολούσαν πρωτίτως οι ενδοχριστιανικές διαμάχες, τα ηθικά παραπτώματα και η χαλάρωση της πίστης.

ΚΑΘΕΜΙΑ από τις επτά εκκλησίες, όπως τις παρουσιάζει ο Ιωάννης, διέθετε έναν ηγέτη που αποκαλείται *άγγελος*. Σε άλλες πηγές ο ηγέτης αυτός είναι γνωστός ως προεστώς. Υπήρχαν, ωστόσο, και άλλοι δραστήριοι χριστιανοί ηγέτες που επικαλούνταν επίσης προφητικές ιδιότητες. Τέτοια ήταν η προφήτισσα Ιεζάβελ, όπως την αποκαλεί ο Ιωάννης, για να τη δυσφημίσει, ταυτίζοντάς τη με ένα μιστό βιβλικό πρόσωπο (2:20). Παρά την εχθρότητα με την οποία αντιμετωπίζονται στην «Αποκάλυψη», αποτελούσαν και αυτοί μέλη των κοινοτήτων και διεκδικούσαν το δικαίωμα να υποστηρίξουν τις δικές τους απόψεις.

6. Η επαγγελία του Παραδείσου

ΑΠΟΚΟΜΜΕΝΗ από την υπόλοιπη χριστιανική διδασκαλία, και μάλιστα τη θεμελιωδέστερη, η «Αποκάλυψη» δίνει την εντύπωση ότι περιλαμβάνει νέες πληροφορίες για επερχόμενες συμφορές. Ετσι ακριβώς διαβάστηκε από πλήθος αναγνωστών κατά τον Μεσαίωνα και τους νεότερους χρόνους: ως προφητεία του μέλλοντος. Οι πρώτοι χριστιανοί, ωστόσο, δεν στάθηκαν ιδιαίτερω στους προγνωστικούς της ισχυρισμούς, εφόσον το γενικό σχήμα της συντέλειάς τους ήταν ήδη γνωστό. Ούτε διαφωτίστηκαν με τις πρόσθετες λεπτομέρειες και τις αναλυτικές περιγραφές γύρω από τους καιρούς και τους χρόνους στους οποίους έμελλε να συμβούν όλα αυτά. Η «Αποκάλυψη» δεν δίνει απάντηση στο αγωνιώδες τους ερώτημα

Σύμφωνα με τα λεγόμενα Συνοπτικά Ευαγγέλια, ο Ιησούς είχε προειδοποιήσει τους μαθητές του για την επικείμενη συντέλεια. Λεπτομέρεια από το Μυστικό Δείπνο. Ο Ιωάννης στην αγκαλιά του Χριστού (Μονή Βατοπεδίου).

«πότε θα επέλθει η συντέλεια;». Απεναντίας, το συντηρεί. Όπως το συντηρούσαν όλοι οι μεγάλοι δάσκαλοι του Πρώιμου Χριστιανισμού (πβ. Β΄ Πέτρου 3:4).

ΑΝ ΛΗΦΘΕΙ σοβαρά υπόψη ότι απευθύνεται σε συγκεκριμένους χριστιανούς και ότι τους υπενθυμίζει με τρόπο οργανωμένο κεντρικά διδάγματα της πίστης τους, τότε προκύπτει αβίαστα και ο

αρχικός της χαρακτήρας. Συμβουλεύει, προτρέπει και προειδοποιεί. Δεν προσφέρει στους πιστούς ένα κλειδί για να παρακολουθήσουν την εξέλιξη της ιστορίας. Τους νουθετεί. Δεν τους παρηγορεί για διωγμούς που υφίσταντο. Τους απειλεί με τιμωρίες. Εφόσον ο Ιωάννης ανησυχούσε με τον εφσυχασμό τους, με τη χαλάρωση των πθών τους και με την εγκατάλειψη των θρησκευτικών καθηκόντων για χάρη των βιοποριστικών ή με

Ο Ευαγγελιστής Ιωάννης συγγράφει στην Πάτμο το βιβλίο της «Αποκάλυψης». Μικρογραφία (1465) Φλαμανδού ζωγράφου (Βασιλική Βιβλιοθήκη της Χάγης).

διδασκαλίες που ανέχονταν τη συναναστροφή με ειδωλολάτρες, οι προειδοποιήσεις του για το επερχόμενο τέλος είχαν σκοπό να τους επαναφέρουν στον αρχικό τους ζήλο. Η «Αποκάλυψη», όπως σημειώνουν εμβριθείς μελετητές της, είχε πρωτίστως παραινετικό χαρακτήρα και αποσκοπούσε στην οικοδόμηση ακλόνητων και σταθερών εκκλησιών.

ΕΠΑΝΑΛΑΜΒΑΝΟΜΕΝΕΣ και επίμονες διευπνώσεις δεν αφήνουν αμφιβολία για την αντίληψη που είχε και ο ίδιος ο συντάκτης της για το χαρακτήρα της. «Ερχομαι σύντομα», εμφανίζει τον Ιησού να διαβεβαιώνει στην κατακλείδα της, «και φέρνω μαζί μου την ανταμοιβή, για ν' ανταποδώσω στον καθένα ανάλογα με τα έργα του» (22:12). «Μακάριοι όσοι τηρούν όσα λέει αυτό το βιβλίο», επαναλαμβάνει ο προφήτης στην αρχή και στο τέλος του έργου του (1:3- 22:14). Δεν πρόκειται τόσο πολύ για κωδικοποιημένη αφήγηση αυτών που πρόκειται να συμβούν όσο για προτροπή ενάρτησης και χρυσής συμπεριφοράς με έπαθλο την αθανασία.

ΚΑΙ ΩΣΤΟΣΟ η «Αποκάλυψη» έχει μια σαφή πρωτοτυπία σε σχέση με άλλα πρώιμα χριστιανικά συγγράμματα. Με τρόπο επιδέξιο και συστηματικό ενσωματώνει σε ένα και μοναδικό κείμενο τις χαρακτηριστικότερες εικόνες ολόκληρης της ιουδαϊκής παράδοσης. Αντλεί πληροφορίες τόσο από τις πρότερες όσο και από τις ύστερες προφητείες. Η δύναμή της μπορεί να μη βρίσκεται στη φαντασία της, εντοπίζεται ωστόσο στη δημιουργική της σύνθεση. Αυτό που ισχυρίζεται με τον τρόπο της είναι ότι με την έλευση του Αρνίου και τη θυσία του, όλα, παλαιά και νεότερα, συνοψίζονταν σε ένα. Ο κόσμος είχε ήδη οδηγηθεί στην τελική του πορεία. Η ώρα της εκπλήρωσης των επαγγελιών είχε φθάσει. Ως γενική σύνοψη, διεκδικούσε έτσι τη θέση της μέγιστης και τελικής προφητείας. Γι' αυτό και ο συντάκτης της δεν μπορούσε να ανεχθεί καμιά αλλαγή στα λόγια του, καμιά προσθήκη ή παράλειψη (22:18-19).

Η «ΑΠΟΚΑΛΥΨΗ» πρωτοτυπεί και από μίαν

άλλη άποψη. Σύμφωνα με τους ισχυρισμούς του συντάκτη της, δεν είναι προϊόν μιας μεταγενέστερης καταγραφής από κάποιον μαθητή ή διάδοχο του προφήτη. Ούτε ενσωματώνει απλώς γραπτά μηνύματα, όπως συνέβαινε σε παλαιότερες ιουδαϊκές προφητείες. Μολονότι επίκαιρη, ήταν ένα ολοκληρωμένο σύγγραμμα από την πρώτη έως την τελευταία της γραμμή (1:3- 22:18). Ο Ιωάννης ισχυρίζεται μάλιστα ότι είχε λάβει θείκη εντολή να καταγράψει όσα είδε και να τα αποστείλει στις επτά εκκλησίες (1:11). Τα απέστειλε λοιπόν ως βιβλίο που έπρεπε να μελετηθεί και να καταστεί οδηγός δράσης. Ο Ιωάννης φαντάζεται την «Αποκάλυψη» ως βιβλίο εντολών (1:3).

ΑΝ ΔΙΑΒΑΣΕΙ κανείς το κείμενο ως συνεχές ανάγνωσμα, από την αρχή έως το τέλος, αντιλαμβάνεται ότι το βάρος του μετατοπίζεται από τις δοκιμασίες στη λύτρωση και τη σωτηρία. Ο τρόμος που ενδεχομένως προκαλούσαν οι περιγραφές του υπογραμμίζει και αναδεικνύει την έλευση του Παραδείσου για όσους τηρήσουν τις εντολές. Στην τελική του προσευχή ο Ιωάννης δεν παρακαλεί τον Ιησού να απαλλάξει τους πιστούς από τα επερχόμενα δεινά και τις συμφορές, αλλά να έλθει γρήγορα, εξασφαλίζοντάς στους ενάρτετους το δέντρο της ζωής. Αυτό που απώλεσαν οι πρωτόπλαστοι με την ανυπακοή τους (22:19-20).

ΤΟΠΟΘΕΤΩΝΤΑΣ την «Αποκάλυψη» στο αρχικό της πλαίσιο, μπορούμε εύκολα να αντιληφθούμε τη συμβολή της στην πρωτοχριστιανική σκέψη. Παρά την έκτασή της και τις αναλυτικές περιγραφές καταστροφών και θανάτων, οι αρχικοί ακροατές και αναγνώστες της πρόσεξαν περισσότερο την τελική κατάληξη. Αυτό προκύπτει, άλλωστε, καθαρά από τις διαθέσιμες μαρτυρίες γύρω από τις πρώτες συζητήσεις που προκάλεσε.

7. Από την παραινέση στην πρόγνωση του μέλλοντος

ΚΑΘΩΣ οι ηγέτες των ισχυρότερων χριστιανικών κοινοτήτων προσπαθούσαν να τυποποιήσουν

Οι άγγελοι φυλάσσουν τις επτά εκκλησίες της Ασίας. Πρόκειται για τις κοινότητες των πρώτων χριστιανών σε Εφεσο, Σμύρνη, Πέργαμο, Θυάτειρα, Σάρδεις, Φιλαδέλφεια και Λαοδίκεια. Μωσαϊκό από τη Βασιλική του Αγίου Μάρκου.

το δόγμα και να βάλουν σε τάξη το πλήθος των συγγραμμάτων που κυκλοφορούσαν, η θέση της «Αποκάλυψης» στον κατάλογο των αποδεκτών έργων αμφισβητήθηκε έντονα. Οι μεγαλύτερες και σοβαρότερες αντιρρήσεις διατυπώθηκαν στο ανατολικό και ελληνόφωνο τμήμα της αυτοκρατορίας, όπου η «Αποκάλυψη» αποκλείστηκε από τον ιερό κανόνα της *Κανής Διαθήκης* για αιώνες. Είναι χαρακτηριστικό ότι στη λειτουργία της ελληνικής Ορθοδοξίας δεν διαβάζεται από αυτήν κανένα απόσπασμα.

ΤΟ ΚΥΡΙΟΤΕΡΟ πρόβλημα με την «Αποκάλυψη» βρισκόταν στον τρόπο με τον οποίο ευαγγελιζόταν τον Παράδεισο. Και ειδικότερα στην περιγραφή που δίνει μιας χιλιετούς επίγειας βασιλείας του Ιησού με τους αγίους, ως προείκασμα και πρόγευση της ουράνιας Ιερουσαλήμ και ως επιβράβευση

με τη χαρακτηριστική ονομασία *Πρώτη Ανάσταση*, (20:1-6). Οι διατυπώσεις και η συναφής εικονοποιία της έδιναν σε ορισμένους την εντύπωση μιας πολύ υλικής αντίληψης για τις απολαβές και τις ανταμοιβές που ανέμεναν τους δίκαιους. Αντιστοίχως, όσοι την υπερασπίζονταν έδειχναν απολύτως ικανοποιημένοι με τις υποσχέσεις της. Ουδείς δείχνει να ενοχλήθηκε με τις περιγραφές των συμφορών και των καταστροφών.

ΛΙΓΕΣ ΜΟΛΙΣ γενεές μετά τη σύνταξή της, η «Αποκάλυψη» άρχισε πάντως να χάνει τον αρχικό της χαρακτήρα. Ορισμένες από τις εκκλησίες του Ιωάννη, όπως αυτά στην Εφεσο, πρόκοψαν και δυνάμωσαν. Άλλες, όπως εκείνη στα Θυάτειρα, σχεδόν απαλείφθηκαν από το χάρτη του Χριστιανισμού. Πολλοί χριστιανοί του δεύτερου και του τρίτου αιώνα μάλιστα απομακρύνθηκαν από την

Η «Αποκάλυψη», σύμφωνα με έγκυρους μελετητές, είχε παραινετικό χαρακτήρα. Ο Άγιος Ιωάννης στην Πάτμο. Τοιχογραφία του 1320 στη Βασιλική Santa Croce της Φλωρεντίας.

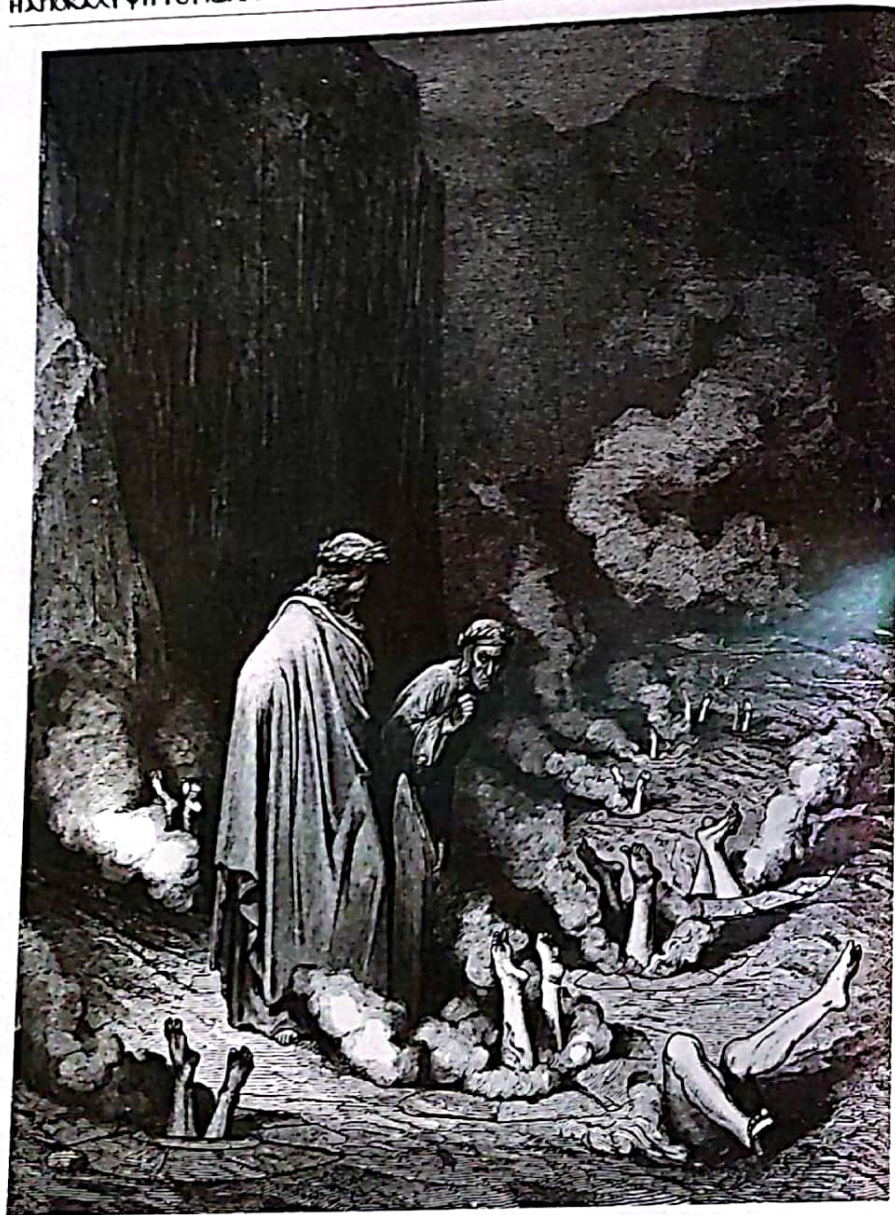
ιουδαϊκή παράδοση και αντιμετώπιζαν με δυσπιστία ή εχθρότητα τις παλαιές εβραϊκές προφητείες. «Η Αποκάλυψη του Ιωάννη» δεν μπορούσε να διαβαστεί πια με τον τρόπο που φανταζόταν ο συντάκτης της. Άλλωστε, η συντέλεια την οποία ανέμενε δεν είχε επέλθει και ο κόσμος συνέχιζε την πορεία του, όπως πάντα.

ΜΕ ΤΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΑΥΤΑ, οι αναγνώστες της «Αποκάλυψης» παρέκαμψαν τον επίκαιρο και παραινετικό χαρακτήρα της και άρχισαν να τη διαβάζουν ως πρόγνωση ενός μακρινού μέλλοντος – παρά την κατηγορηματική της διαβεβαίωση ότι ομιλούσε για όσα έμελλε να συμβούν πολύ σύντομα (1:1, 3-22:7, 12, 20). Στις εικόνες και τα σύμβολά της αναζήτησαν επιφανείς προσωπικότητες, ηγεμόνες ή θρησκευτικούς ηγέτες και συγκεκριμένα ιστορικά γεγονότα. Ακόμα μεγαλύτερο

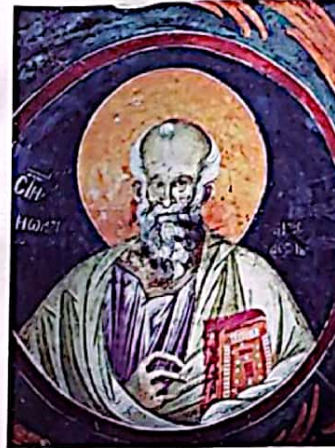
ενδιαφέρον προκάλεσε ο αριθμός του θηρίου, η εμφάνισή του οποίου επρόκειτο να ενεργοποιήσει τις τελικές εξελίξεις (13:18). Πολλοί πίστεψαν (και πιστεύουν ακόμα) ότι αν ερμηνεύσουν σωστά το νόημα του 666 θα είναι σε θέση να αντιληφθούν πρώτοι την έλευση της συντέλειας. Έναν μόλις αιώνα μετά την πρώτη κυκλοφορία της «Αποκάλυψης», οι εικασίες γύρω από τα σύμβολα και τους αριθμούς της είχαν ήδη αρχίσει να κεντρίζουν την περιέργεια των πιστών.

8. Από τον Παράδεισο στην Κόλαση

Η «ΑΠΟΚΑΛΥΨΗ» δίνει μια αρκετά αναλυτική περιγραφή του Παραδείσου: Θα έχει τη λαμπρότητα του Θεού. Θα διαθέτει μεγάλο και ψηλό τείχος με δώδεκα πύλες, κατασκευασμένο από ίασπι.

Η τιμωρία των Σιμονιτών. Γκραβούρα του Γκιστάβ Ντορέ εμπνευσμένη από την «Κόλαση» του Δάντη.

Ο Άγιος Ιωάννης ο Θεολόγος. Νωπογραφία στη Μονή Γκρατσάντσα στο Κοσσουπόεδιο.

Άνθρωποι (πάνω) προσκυνούν το επτακέφαλο θηρίο το εκ της γης. Ο Θεός (κάτω) το παρακολουθεί να σκοτώνει στρατιώτες (Δημόσια Βιβλιοθήκη Ν. Υόρκης).

Τα θεμέλια του τείχους θα είναι στολισμένα με πολύτιμα πετράδια. Η πολιτεία αυτή δεν θα έχει ανάγκη από ήλιο ούτε από σελήνη διότι θα τη φωτίζει η λαμπρότητα του Θεού και λυχνάρι της θα είναι το Άρνιο και άλλα πολλά. Τους αμαρτωλούς, αντιθέτως, τους ανέμενε ένας οριστικός θάνατος. Οι τρομερές συμφορές για τις οποίες γίνεται λόγος δεν είχαν παρά παροδικό χαρακτήρα. Ακόμα και ο ψευδοπροφήτης, το θηρίο και ο Διάβολος θα ριχτούν στη λίμνη του πυρός και του θείου, για να μην υπάρξει καμία αμφιβολία γύρω από την τύχη τους ή γύρω από το ενδεχόμενο μιας μελλοντικής αποκατάστασής τους (20:10).

ΗΔΗ ΠΑΝΤΩΣ από την αρχή του δεύτερου αιώνα, εμφανίστηκε και μια διαφορετική εκδοχή σχετικά με τη μοίρα των αδίκων. Με τρόπο συστηματικό και αναλυτικό την παρουσίασε στους

πιστούς η λεγόμενη *Αποκάλυψη* του Πέτρου. Η θέση της στη χριστιανική γραμματεία υπήρξε επίσης αμφιλεγόμενη, μόνο που αυτή αποκλείστηκε οριστικά από όλους τους κανόνες, τόσο της Ανατολικής όσο και της Δυτικής Εκκλησίας. Κι ωστόσο επηρέασε το ορθόδοξο δόγμα με τρόπο καθοριστικότερο απ' ό,τι η «Αποκάλυψη του Ιωάννη». Οι περιγραφές της πέρασαν στη βυζαντινή και τη μεταβυζαντινή αιογραφία, υιοθετήθηκαν από τον Δάντη στη «Θεία Κωμωδία» και διαιωνίζονται στη λαϊκή παράδοση. Είναι έτσι γνωστές σε όλους σχεδόν τους χριστιανούς, που δεν έχουν βεβαίως πιάσει ποτέ στα χέρια τους το απόκρυφο κείμενο.

ΣΥΜΦΩΝΑ με τη διαφορετική αυτή εκδοχή, οι αμαρτωλοί θα τιμωρηθούν, όχι με οριστικό θάνατο, αλλά με αιώνιο βασανισμό. Οι βλάσφημοι

Ο Ιωάννης βλέπει τον τρίτο και τον τέταρτο καβαλάρη με το άνοιγμα της τρίτης και της τέταρτης σφραγίδας. Ο τρίτος κάθεται σε ένα μαύρο άλογο και κρατά μια ζυγαριά. Ο τέταρτος καβαλάρης ξεπηδά από την Κόλαση, καθισμένος σε ένα πρασινοκίτρινο άλογο. Το όνομά του είναι θάνατος και έχει εντολή να αφανίσει το ¼ της ανθρωπότητας (Δημόσια Βιβλιοθήκη Ν. Υόρκης).

θα κρέμονται από τις γλώσσες τους, οι γυναίκες που βάφουν τα μαλλιά τους με σκοπό την ακολασία (παρπατανώντας δηλαδή τους άνδρες ως προς την πραγματική τους ηλικία) θα κρέμονται από το λαιμό και τα μαλλιά τους, οι άνδρες που πλάγιασαν μαζί τους θα κρέμονται από τα πόδια, οι φονιάδες και οι συνεργοί τους θα ριχτούν σε μια φωτιά, όπου θα τους βασανίζουν θηρία χωρίς τέλος, οι συκοφάντες των μαρτύρων θα στέκονται με κομμένα χείλη, ενώ τα εντόσθιά τους θα φλέγονται, οι ανυπάκουοι δούλοι θα δαγκώνουν τις γλώσσες τους (προφανώς επειδή αντιμίλησαν στους δεσπότες τους) κλπ.

Η ΑΠΟΚΑΛΥΨΗ του Πέτρου μοιάζει έτσι να δίνει την απάντησή της, να συμπληρώνει και να τροποποιεί την «Αποκάλυψη του Ιωάννη». Σε μεγάλο μάλιστα βαθμό την επισκοπίζει και την υποκαθιστά. Διαβάζοντας την «Αποκάλυψη του Ιωάννη» στο πνεύμα της απόκρυφης, πολλοί αναγνώστες πίστεψαν ότι και οι δικές τις περιγραφές αναφέρονται σε αιώνιους βασανισμούς, ξεκινώντας ολότελα το μεταβατικό τους χαρακτήρα και τον Παράδεισο. Σύμφωνα με μια διαδεδομένη αντίληψη, η ίδια η λέξη *Αποκάλυψη* κατάληξε να σημαίνει *Κόλαση* και ατελεύτητος βασανισμός. Το Χόλιγουντ επιβεβαίωσε και επισφράγισε αυτή την εκδοχή.

«Η Δευτέρα Παρουσία», τρίπτυχο (1500-1502) του Ιερώνυμου Μπος (Μουσείο Γκρόνιγκεν).

Βιβλιογραφία και βοηθήματα

Οι παραπομπές στην *Καινή Διαθήκη* βασίζονται στη μετάφραση της Ελληνικής Βιβλικής Εταιρείας. Για μια γενική εισαγωγή στα συγγράμματά της και τη θέση της Αποκάλυψης βλ. Ιωάννης Δ. Καραβιδόπουλος, *Εισαγωγή στην Καινή Διαθήκη*, Θεσσαλονίκη 1998. Για μια θεολογική ερμηνεία της Αποκάλυψης βλ. Σάββας Αγουρίδης, *Η Αποκάλυψη του Ιωάννη*, Θεσσαλονίκη 1994, και για μια ιστορική παρουσίαση, Δημήτρης Κυριτάς, *Η Αποκάλυψη του Ιωάννη και οι επίσημοι της Ασίας*, Αθήνα 1994. Πολλές χρήσιμες εργασίες, από διαφορετικές σκοπιές, είναι συγκεντρωμένες στα Πρακτικά του Διεθνούς Επιστημονικού Συμποσίου, 1900ετηρίς

της Αποκαλύψεως Ιωάννου, Αθήνα 1999. Γενικότερα για το προφητικό φαινόμενο βλ. Σάββας Αγουρίδης, *Πύρινος Χέιμαρος: Προφητεία, έκσταση, γλωσσολαλία. Στάδια της πορείας των στην ισραηλιτική και στη χριστιανική θρησκεία*, Αθήνα 1992. Επίσης, Δημήτρης Ι. Κυριτάς, *Ιερείς και προφήτες: Η παραγωγή και η διαχείριση του δόγματος στον Πρώιμο Χριστιανισμό*, Αθήνα 2000. Η απόκρυφη αποκαλυπτική γραμματεία είναι προσεχώς στο ελληνικό κοινό στην έκδοση του Ιωάννη Δ. Καραβιδόπουλου, *Απόκρυφα χριστιανικά κείμενα Β΄. Απόκρυφες Πράξεις, Επιστολές, Αποκαλύψεις*, Θεσσαλονίκη 2004.

Ο Χριστός εμφανίζεται στον Ιωάννη. Βρίσκεται ανάμεσα σε επτά χρυσούς λυχνοστάτες και περιβάλλεται από αγγέλους, οι οποίοι φαίνεται να κρατούν τις επτά Εκκλησίες της Ασίας προς τις οποίες ο Ιωάννης απευθύνει ισάριθμες επιστολές. (Εικόνα από το Σπήλαιο της Αποκάλυψης στην Πάτμο).

Η «Αποκάλυψη» στο έδαφος της Βιβλικής Θεολογίας*

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Π. ΠΑΤΡΩΝΟΣ

Ομότιμος καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών

Η «Αποκάλυψη» ως μέσο για την εσχατολογική διερεύνηση του παρόντος και ο προφητικός ρεαλισμός της. Το βαθύτερο νόημα της προφητείας. Η συμβολική, αλληγορική γλώσσα του έργου. Η διασταλτική ερμηνεία για τον «Αντίχριστο» και ο αιγιματικός αριθμός του θηρίου.

τους εκφραστές αυτής της αντίληψης και αφήνει ανυποψίαστους τους κάθε λογής μελλοντολόγους η ιστορική διάσταση της προφητείας. Το ίδιο συμβαίνει και με την αποκαλυπτική. Εχουμε συνήθως τη λαϊκή εντύπωση ότι ένα αποκαλούμενο «αποκαλυπτικό κείμενο» μας μυεί σε κάποια ουράνια μυστικά και μας αποκαλύπτει άγνωστα γεγονότα, τα οποία θεωρούνται επικίνδυνα για τους πολλούς αμύητους, αλλ' είναι εμπιστευμένα στους ολίγους εκείνους αποκαλυπτικούς που γίνονται και οι ειδικοί χειριστές της αποκαλυπτικής γλώσσας. Σ' αυτούς και μόνο δίνεται η δυνατότητα αποκρυπτογράφησης των μελλοντικών εκείνων γεγονότων που σήμερα είναι «εσφραγισμένα σφραγισιν επτά» (Αποκ. 5,1) για τους πολλούς. Και μάλιστα έχει δημιουργηθεί η πεποίθηση, εξαιτίας της σχετικής αποκαλυπτικής ορολογίας, ότι όλη αυτή η μύηση γίνεται στους αποκαλυπτικούς και στους προφήτες κάτω από έκτακτες οραματικές και εκστατικές καταστάσεις, κατά τις οποίες η λογική λειτουργία αναστέλλεται και οι περιοριστικές χωροχρονικές δυνατότητες του ανθρώπου καταργούνται.

Το βαθύτερο νόημα της προφητείας και της «Αποκάλυψης»

Πολλοί νομίζουν ότι προφητεία είναι η ικανότητα και η δυνατότητα να διεισδύει κανείς στο μέλλον και να προλέγει τα ερχόμενα γεγονότα κατά ένα μηχανιστικό τρόπο ανεξάρτητα από τις ιστορικές προϋποθέσεις και τα ιστορικά δεδομένα. Οι ποιμαντικοί και πνευματικοί σκοποί που έχει θέσει ο προφήτης για το διδακτικό και συγγραφικό του έργο δεν προβληματίζουν καθόλου

ΓΙΑ ΜΑΣ, όμως, τους βιβλικούς θεολόγους, τους ειδικούς δηλαδή μελετητές των θεμάτων αυτών,

που ασχολούμαστε σοβαρά με τα ιερά κείμενα της Παλαιάς και της Καινής Διαθήκης, τη βιβλική ιστορία, την προφητεία και την αποκαλυπτική, καθώς και με τα αντίστοιχα έργα της αποκαλυπτικής φιλολογίας, η όλη παραπάνω εκτίμηση είναι εντελώς λανθασμένη. Γιατί η προφητεία και η αποκαλυπτική δεν μπορούν -και ούτε επιτρέπεται- να κατανοούνται ερήμην της ιεράς ιστορίας και των γενικότερων ιστορικών συμβάντων του παρόντος. Αντίθετα, η προφητεία και η αποκαλυπτική έρχονται να ερμηνεύσουν και να φωτίσουν όχι τόσο το μέλλον όσο και, κυρίως, το παρόν κατά έναν τρόπο θεολογικό και συμβολικό για λόγους ποιμαντικής αμεσότητας.

ΚΕΝΤΡΟ της προφητείας είναι το ιστορικό παρόν, η εκπλήρωση και πραγματοποίησή της μέσα στην ιστορία. Κάθε άλλη μελλοντολογική προοπτική εκτός του χριστολογικού κέντρου σημαίνει παραποίηση του ευαγγελικού λόγου και της ευαγγελικής ιστορίας και κατ' επέκταση αιρετική ερμηνεία της προφητείας. Η χριστιανική πίστη στηρίζεται στην ιστορία και όχι στην προφητεία, πολύ δε περισσότερο στη μελλοντολογία και σε μια συνεπή και αέναη εσχατολογική προσδοκία. Η «μελλοντική εσχατολογία» και ως θεολογική άποψη είναι πραγματική πρόκληση προς τις ευαγγελικές διηγήσεις των ιστορικών γεγονότων. Αντίθετα, η προφητεία και η εσχατολογία πρέπει να βοηθούν ουσιαστικά την ερμηνεία για μια ορθή κατανόηση της ιστορίας.

ΟΤΑΝ ΜΙΑΑΜΕ για το βιβλίο της «Αποκάλυψης του Ιωάννη», για το τελευταίο καταχωρισμένο εκείνο βιβλίο στον κανόνα της Κ. Διαθήκης, τι ακριβώς εννοούμε; Οτι πρόκειται για έργο προφητικό και αποκαλυπτικό ή για έργο ιστορικού και ποιμαντικού κυρίως ενδιαφέροντος; Η σχολική θεολογία το κατατάσσει, ως γνωστόν, στα προφητικά βιβλία της Κ. Διαθήκης και μάλιστα το χαρακτηρίζει ως το μοναδικό κείμενο αυτού του είδους, διακρίνοντας το έτσι από το σύνολο των ιστορικών αλλά και των ποιμαντικών έργων.

ΑΛΛΟΙ -και αυτοί είναι δυστυχώς οι πιο πολ-

λοί- το θεωρούν ως ένα ιδιόμορφο αποκαλυπτικό κείμενο και παρασυρόμενοι πιθανώς από τον τίτλο του βιβλίου που είναι «Αποκάλυψις Ιωάννου» το εντάσσουν στην κατηγορία των καθαρά αποκαλυπτικών κειμένων. Πιστεύουν, δε, ότι έχει έναν έντονο εκστατικό και οραματικό χαρακτήρα με σκοπό δήθεν να μας μυήσει σε κάποια άρρητα και ουράνια μυστικά ή να μας «αποκαλύψει» κάποια ιδιόμορφα και συγκλονιστικά γεγονότα και φαινόμενα του μέλλοντος, που θα προσδιορίσουν το τέλος της ιστορίας και του κόσμου.

ΑΣ ΜΟΥ επιτραπεί ν' αποτολήσω εδώ, έστω και με μεγάλο κίνδυνο πολλών παρεξηγήσεων και παρερμηνειών, να διατυπώσω μια άλλη προσωπική μου πίστη και πεποίθηση σχετικά με το «αποκαλυπτικό» αυτό βιβλίο και που έρχεται σε αντίθεση με την προηγούμενη αντίληψη.

ΠΡΩΤΟΝ, εκτιμώ ότι το βιβλίο «Αποκάλυψις του Ιωάννου» δεν μπορεί να εντάσσεται στο φιλολογικό είδος της προφητικής γραμματείας και να θεωρείται ως ένα ακραιφνές προφητικό κείμενο, έστω και αν έχει έντονα στοιχεία της προφητικής λειτουργίας. Γιατί, όπως ξέρουμε και αναφέραμε σχετικά και πιο πάνω, το προφητικό στοιχείο είναι δομικό και λειτουργικό στοιχείο όλων των ιερών κειμένων και του κηρύγματος και της κατχίσεως αλλά και αυτής ακόμη της βιβλικής ερμηνείας και θεολογίας.

ΚΑΤΩ από αυτή την προοπτική, η «Αποκάλυψη του Ιωάννη» δεν είναι ένα προφητικό κείμενο με κάποια κοινή λαϊκή έννοια περί προφητείας. Ο ιερός συγγραφέας δηλαδή του βιβλίου αυτού δεν είναι ένας προφήτης με κάποιο ειδικό προσωπικό χάρισμα που έρχεται ή αποστέλλεται εκτάκτως στον κόσμο μας για να προφητέψει κάποια μελλοντικά ερχόμενα γεγονότα. Ο προφητικός λόγος δεν είναι ένα είδος «μαντείας» για το μέλλον και μάλιστα για κατάλληλη χρήση και εκμετάλλευση με διάφορους και απίθανους συσχετισμούς, έστω και αν αυτό γίνεται για λόγους κατηχητικούς και ποιμαντικούς. Αν συνέβαινε αυτό, τότε θα είχαμε κάποια αντιστοιχία με το έργο των «σιβυλλών» και

Η χώρα της Πάτμου και το μοναστήρι.

των «μάντεων» της αρχαιότητας ή με τις διεργασίες διαφόρων φαινομένων της σύγχρονης παραψυχολογίας και του πνευματισμού. Ο Απόστολος Ιωάννης δεν έχει καμιά σχέση με τους μάγους και τους προφήτες των διάφορων θρησκειών της αρχαιότητας ή με τους μάντιες και τους πνευματιστές της σύγχρονης εποχής.

ΑΚΟΜΗ, ο ιερός συγγραφέας της «Αποκάλυψης» δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ούτε ως «προφήτης» και με αυτή την παραδοσιακή παλαιοδιαθηκική έννοια και να παραλληλίζεται με τους «μεγάλους» ή «μικρούς» προφήτες των διάφορων προφητικών βιβλίων της Π. Διαθήκης. Ο Απόστολος Ιωάννης

δεν είναι ένας καινοδιαθηκικός Ησαΐας, Ιερεμίας, Ωσή ή Μιχαίας. Και τούτο γιατί για την αρχαία προφητεία ο Μεσσίας ή ο Χριστός του Κυρίου, τα σωτηριολογικά γεγονότα και η βασιλεία του Θεού είναι καθαρά εσχατολογικά γεγονότα και υποθέσεις που ανάγονται στο μέλλον. Η εσχατολογική προσδοκία στην Π. Διαθήκη συνυφαίνεται με την ελπίδα της έλευσης ενός λυτρωτή και σωτήρα του κόσμου, στο πρόσωπο του οποίου θα πραγματοποιηθούν οι υποσχέσεις του Θεού προς το λαό του Ισραήλ. Και αυτό ακόμη το ποιμαντικό ενδιαφέρον των προφητών και η προφητική διεισδυτικότητά τους είχε έναν καθαρά μελλοντολογικό χαρακτήρα.

Ο Γεώργιος Φλωρόφσκυ, επιφανής θεολόγος του 19ου αιώνα.

Ο Θεός περιβαλλόμενος από αγγέλους (πάνω) προαναγγέλλει τη σωτηρία. Ο Αρχάγγελος Μιχαήλ (κάτω) πολεμά το επτακέφαλο θηρίο (Δημόσια Βιβλιοθήκη Ν. Υόρκης).

ΓΙΑ ΤΟΝ ΙΩΑΝΝΗ, όμως, τα εσχατολογικά γεγονότα αντίστροφα έχουν χάσει τη μελλοντική σημασία τους, γιατί είναι ήδη παρόντα και ο Χριστός Κυρίου είναι ήδη παρών και μάλιστα είναι Κύριος της ιστορίας. Στην ιωάννεια θεολογία -λένε πολλοί βιβλικόι θεολόγοι- έχουμε μια αυστηρή «πραγματοποιηθείσα εσχατολογία» (realized eschatology), αφού «ο Λόγος σαρξ

εγένετο και εσκήνωσεν εν ημίν» (Ιωάν. 1,14) και η βασιλεία του Θεού «εντός υμών εστίν» (Λουκ. 17,21). Ετσι, η ιστορία επικεντρώνεται και καταξιώνεται πλέον στο πρόσωπο και στο έργο του Ιησού Χριστού. Το μέλλον δεν έχει τη δυνατότητα να φανερώσει ή ν' αποκαλύψει τίποτε περισσότερο από αυτά που ήδη ζούμε, αφού το σωτήριο του Θεού και ο Λυτρωτής

του κόσμου υπάρχουν και επενεργούν μέσα στο ιστορικό παρόν. Το μέλλον δεν προβάλλει ούτε την αναγκαιότητα ενός νέου αποκαλυπτικού γεγονότος, αφού τα πάντα «εν Αυτώ» και «δι' Αυτού» εγένετο και χωρίς Αυτού εγένετο ουδέν ο γέγονεν» (Ιωάν. 1,3). Το παρόν και το μέλλον προβάλλονται ως άμεση και μοναδική ευκαιρία για βιωματική και εμπειρική καταξίωση της πίστεως. Η ευχαριστιακή παρουσία του σωτήρα και λυτρωτή Χριστού είναι πραγματικότητα μέσα στην Εκκλησία. Ο Χριστιανισμός -όπως πολύ σωστά έχει πει ο μακαριστός π. Γεώργιος Φλωρόφσκυ- είναι «υπόθεση καθημερινής εμπειρίας και τίποτε περισσότερο ή διαφορετικότερο».

ΔΕΥΤΕΡΟΝ, θέλω να πιστεύω ότι η «Αποκάλυψη του Ιωάννη», αν και χρησιμοποιεί έντονα μια φιλολογική «αποκαλυπτική γλώσσα και ορολογία», δεν είναι αποκαλυπτικό κείμενο και δεν μπορεί με κανένα τρόπο να ενταχθεί στην αποκαλυπτική γραμματεία, απόκρυψη ή μη, όπου το μελλοντολογικό στοιχείο είναι κυρίαρχο και απόλυτο και τα πάντα εκεί εσχατολογικοποιούνται. Η «Αποκάλυψη του Ιωάννη» δεν μπορεί να νοηθεί ότι προβάλλει μια «μελλοντική εσχατολογία» (future eschatology).

Η ΙΣΤΟΡΙΑ ως «τερά ιστορία» (Heilsgeschichte) και η «Αποκάλυψη» ως «ιστορικό γεγονός» του παρόντος, μαζί με την προφητεία και την εσχατολογία ως «συνιστώσες λειτουργίες» των πολλών χαρισμάτων του Αγίου Πνεύματος μέσα στην Εκκλησία, δημιουργούν ασφαλώς μια νέα ιστορική προοπτική στην παρούσα πραγματικότητα. Κι εδώ πρώτιστο μέλημα του Αποστόλου Ιωάννη, ως «προφήτη», είναι και πάλι η ποίμανση του λαού του Θεού και με τη νέα αυτή μορφή του «αποκαλυπτικού λόγου» του έργου του και η διακαής επιθυμία του να διασφαλίσει τους πιστούς ακέραιους και ασυμβίβαστους στις σύγχρονές τους τραγικές ιστορικές συγκυρίες. Μην ξεχνάμε ότι, όταν γραφόταν η «Αποκάλυψη», είχε ξεσπάσει νέος σκληρός κατά των χριστιανών διωγμός και ο ίδιος ο συγγραφέας βρισκόταν εξόριστος και εκπομπόμενος στην Πάτμο.

Το φιλολογικό είδος της Αποκαλυπτικής

ΑΠΟ ΟΛΑ ΑΥΤΑ φαίνεται καθαρά ότι η Αποκαλυπτική, όπως ήδη τονίσθηκε, είναι ένα είδος φιλολογικής γραφής πολύ γνωστής στην ιουδαϊκή αλλά και στη χριστιανική γραμματεία της συγκεκριμένης περιόδου που περιβάλλει τα γεγονότα της Κ. Διαθήκης. Στα κείμενα αυτά έχουμε συνήθως μια αρνητική τοποθέτηση για τον παρόντα κόσμο και το πρόβλημα της σωτηρίας θεωρείται ως υπόθεση ενός κόσμου πλήρως ανακαινισμένου στο μέλλοντα αιώνα. Γι' αυτό και οι πιστοί καλούνται πάντοτε να δείξουν υπομονή και καρτερία μέσα στους δύσκολους καιρούς του παρόντος.

ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΕΥΤΙΚΑ κείμενα αυτού του είδους της αποκαλυπτικής φιλολογίας, εκτός βέβαια της κύριας απόκρυφης γραμματείας, έχουμε στην Π. Διαθήκη από το βιβλίο του Δανιήλ τα κεφ. 7-12, από τον Ησαΐα τα κεφ. 21-27, από τον Ιεζεκιήλ τα κεφ. 38-39, από τον Ιωήλ το κεφ. 2 και από τον Ζαχαρία τα κεφ. 9-14, ενώ από την Κ. Διαθήκη το πιο εκφραστικό κείμενο αυτής της μορφής είναι η «Αποκάλυψη του Ιωάννη», όλο το βιβλίο βασικά στο σύνολό του.

Η ΑΠΟΚΑΛΥΠΤΙΚΗ φιλολογία αρέσκεται, ως γνωστόν, στην ευρύτατη χρήση συμβολικών εικόνων και παραστάσεων. Τα έθνη και οι κοσμικές εξουσίες συμβολίζονται με άγρια θηρία και τέρατα. Ετσι, τα θηρία του 13ου κεφ. της «Αποκάλυψης του Ιωάννη» που εμφανίζονται «εκ της θαλάσσης» (στ. 1) ή «εκ της γης» (στ. 11) μάς θυμίζουν τα αντίστοιχα «θηρία» της «Αποκάλυψης» του Δανιήλ (κεφ. 7) και εκπροσωπούν εδώ στην «Αποκάλυψη» τις κοσμικές δυνάμεις της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, που επενεργούν κατά του λαού του Θεού. Παρόμοια παρουσιάζεται στις αποκαλύψεις κι ένα έντονο ενδιαφέρον σχετικά με την αποκαλυπτική αριθμολογία. Μέσα σ' αυτούς τους συσχετισμούς θα πρέπει να κατανοηθεί και «ο αριθμός του θηρίου» (666) της «Αποκάλυψης του Ιωάννη» (13,18), που κατά την άποψη του συνόλου σχεδόν των

βιβλικών μελετητών πρόκειται για μια αριθμητική παράσταση που συμβολίζει με την αντιστοιχία του εβραϊκού αλφαβήτου το όνομα κάποιου αυτοκράτορα, του Νέρωνα, του Νέρβα ή του Δομτιανού, όπως θα δούμε παρακάτω εκτενέστερα.

ΔΕΝ ΠΡΕΠΕΙ να ξεχνούμε, ακόμη, ότι ένα από τα χαρακτηριστικότερα γνωρίσματα της αποκαλυπτικής εσχατολογίας είναι και ο δυαλισμός. Οι δύο αιώνες, ο παρών και ο μέλλον, βρίσκονται σε αντιπαράθεση και σύγκρουση. Ο μέλλοντας αιώνας δεν θεωρείται ως μια φυσική εξέλιξη του παρόντος αλλά πρόκειται για μια εντελώς νέα πραγματικότητα. Στον παρόντα η ανθρώπινη ιστορία βρίσκεται υπό την εξουσία του κακού, αλλά το κακό αυτό θα πάρει τέλος με μια δυναμική παρέμβαση του Θεού στον κόσμο. Συχνά αυτό το «τέλος» συνοδεύεται με κοσμικής φύσεως καταστροφές και ανθρώπινες οδύνες, όπως σεισμούς, καταποντισμούς, λοιμούς, πολέμους, μάχες (βλ. Ιωήλ 2,30-32· Ματθ. 24,29-31 Μάρκ. 13,24-26· Λουκ. 21,25-27· Αποκ. 6,12-17).

ΚΑΙ η «Αποκάλυψη του Ιωάννη», ως ένα σύνθετο αποκαλυπτικό κι αυτό κείμενο, αλλ' όχι δυαλιστικό, μεταφέρει τα μηνύματά της με μια σχετική ορολογία, συμβολικές εικόνες και αποκαλυπτική αριθμολογία. Επίσης, βρίσκεται και φραστικά σε μια άμεση εξάρτηση και από τα γνωστικά αποκαλυπτικά κείμενα της Π. Διαθήκης, φανερώνοντας έτσι μια άμεση φιλολογική και θεολογική εξάρτηση και απ' αυτήν την «κανονική» ιουδαϊκή αποκαλυπτική γραμματεία.

Η «**ΑΠΟΚΑΛΥΨΗ ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΗ**», επομένως, δεν είναι ένα οραματικό κείμενο και καρπός εκστατικών καταστάσεων, όπως νομίζεται από πολλούς σήμερα, και προπαντός δεν είναι το μοναδικό έργο αυτής της αποκαλυπτικής μορφής, γι' αυτό και η αυτονόμηση του βιβλίου αυτού είναι μέγα λάθος. Η μελέτη του και η ερμηνεία προϋποθέτουν σωστή γνώση όλων αυτών των προϋποθέσεων και δεδομένων.

ΕΠΙΠΛΕΟΝ, η «Αποκάλυψη του Ιωάννη» δεν

επιτρέπεται να θεωρείται και ως ένα ακραιφνές αποκαλυπτικό έργο. Πολύ δε περισσότερο δεν επιδέχεται να εντάσσεται αυθαίρετα και στην αποκαλυπτική γραμματεία των γνωστών ψευδοπιγράφων κειμένων, έστω και αν παρουσιάζει ομοιότητες και χρησιμοποιεί για λόγους φιλολογικούς τη γλώσσα και τη μορφή εκείνων. Γι' αυτό και η Εκκλησία, παρά τις διατυπωθείσες επί αιώνες μάλιστα επιφυλάξεις της για την αποδοχή της κανονικότητας ή μη του κειμένου αυτού και παρά τις δυσχέρειες που παρουσιάζει η ερμηνεία του, τελικά ενέταξε την «Αποκάλυψη του Ιωάννη» στον Κανόνα της Καινής Διαθήκης. Είναι ενδεικτικό της έντονης επιφυλακτικότητας για την κανονικότητα του βιβλίου του Δανιήλ για την Π. Διαθήκη και του βιβλίου της «Αποκάλυψης του Ιωάννη» για την Καινή, η καταχώρισή τους στο τέλος του κάθε κανόνα, αν και από πλευράς χρονολόγησης δεν είναι τα τελευταία βιβλία που γράφτηκαν από τους ιερούς συγγραφείς.

Η **ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ** όχι μόνο επί αιώνες είχε ισχυρές επιφυλάξεις για την κανονικότητα του βιβλίου της «Αποκάλυψης», αλλά και πολλοί Πατέρες της Εκκλησίας δεν μνημονεύουν καθόλου το έργο αυτό και σπάνια το χρησιμοποιούν στα κείμενά τους. Η δε Εκκλησία μας, ως και σήμερα ακόμη, ποτέ δεν χρησιμοποίησε «αναγνώσματα» στη λατρεία της και στο πλήθος των ακολουθιών της από την «Αποκάλυψη», αγνοώντας την ως πηγή έμπνευσης και για την κατήχηση και για το λειτουργικό της κήρυγμα. Βέβαια, από την άλλη πλευρά, εντυπωσιάζεται κανείς από την ευρύτατη χρήση αποκαλυπτικών εικόνων και συμβολικών παραστάσεων από το βιβλίο αυτό και στην υμνολογία και κυρίως στην εκκλησιαστική τέχνη, όπως ήδη έχουμε αναφέρει.

ΜΕ ΤΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΑΥΤΑ, η «Αποκάλυψη του Ιωάννη» μπορούμε να πούμε ότι δεν επιδέχεται μια άκρατη αυτονόμηση και στο έργο της ερμηνευτικής επιστήμης και να εκλαμβάνεται ως το μοναδικό προφητικό και αποκαλυπτικό βιβλίο όχι μόνο της Κ. Διαθήκης αλλά και όλης της Αγίας Γραφής. Τα παραπάνω μάς βεβαιώνουν ότι, όταν

Μαρμάρινες προτομές των Ρωμαίων αυτοκρατόρων Νέρωνα, Νέρβα και Δομτιανού. Ο Ιωάννης αναφέρει ότι ο αριθμός του θηρίου, 666, είναι «αριθμός ανθρώπου», πιθανότατα κάποιου Ρωμαίου αυτοκράτορα.

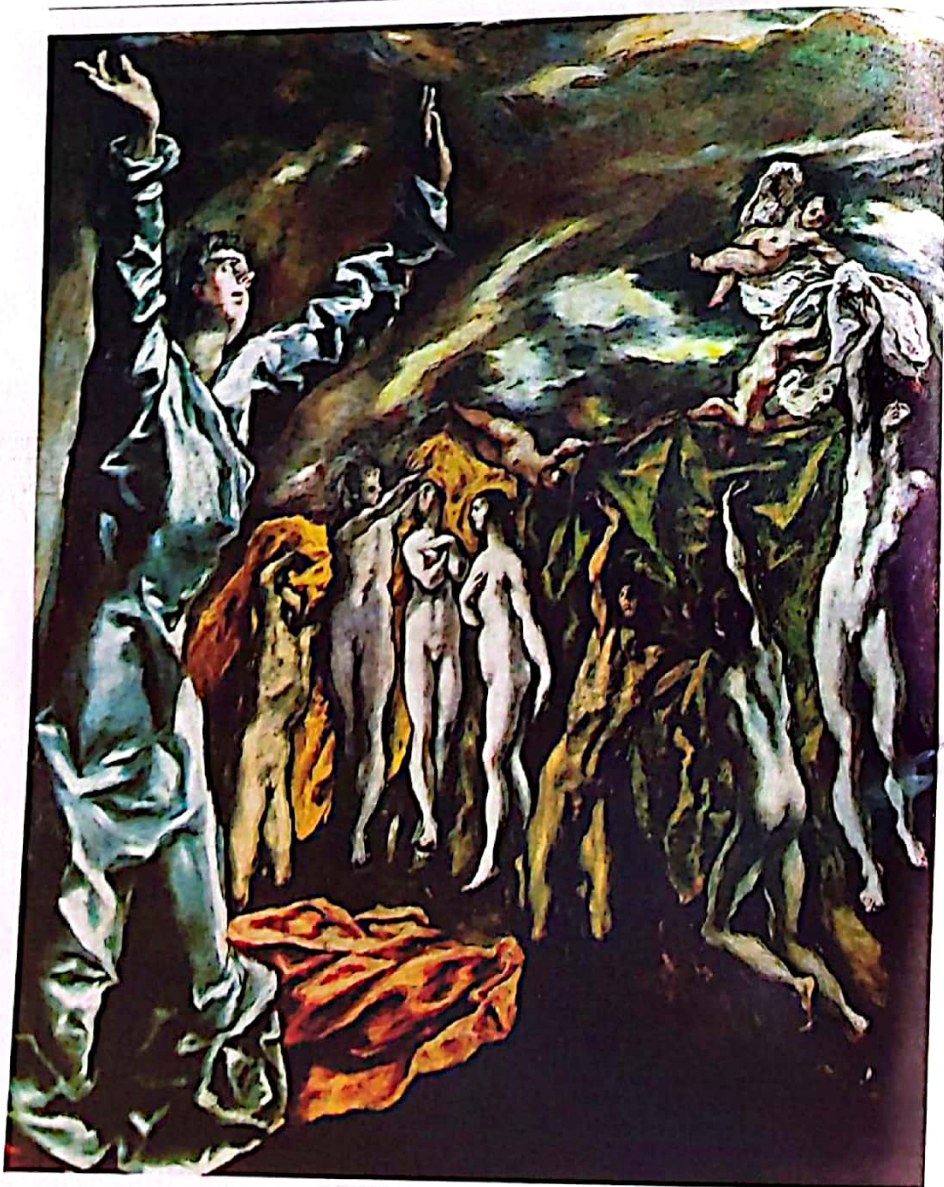
μελετάται το έργο αυτό, είναι ανάγκη να συσχετίζεται άμεσα και πάντοτε με όλα τα «αποκαλυπτικά» βιβλία της Π. Διαθήκης και με όλη τη γενικότερη σχετική αποκαλυπτική φιλολογία. Οροι, έννοιες, σύμβολα και εικόνες, καθιερωμένοι δηλαδή εκφραστικοί τύποι του φιλολογικού αυτού είδους θα μας διευκολύνουν αφάνταστα και στην ερμηνεία αλλά κυρίως στην ορθή κατανόηση του θεολογικού και ποιμαντικού ενδιαφέροντος της «Αποκάλυψης του Ιωάννη».

ΕΤΣΙ, όταν ο Απόστολος Ιωάννης χρησιμοποιεί εδώ τις κλασικές για την αποκαλυπτική γλώσσα εκφράσεις στην «Αποκάλυψή» του, όπως «εγενόμην εν πνεύματι...» (Αποκ. 1,10), «ο βλέπεις γράψον...» (στ. 11) ή «σημείον μέγα ώφθη εν τω ουρανών...» (12,1) και «ήκουσα φωνήν εκ του ουρανού...» (10,4· 14,2 κ.ά.) και πλήθος άλλων παρομοίων, δεν πρέπει να εκλαμβάνονται ότι αντικατοπτρίζουν κάποιες εκστατικές οραματικές καταστάσεις αλλ' ότι χρησιμοποιούνται με την ειδική τεχνική σημασία της αποκαλυπτικής ορολογίας (terminus

technicus). Αλίμονο αν δεχθούμε ότι ο ιερός συγγραφέας βρισκόταν σε οραματικές εκστατικές καταστάσεις, όταν έγραφε το κείμενο αυτό. Τότε πολλοί θα είχαν το δικαίωμα, όπως κι έχει συμβεί, να μιλούν για ψυχοπαθολογικές καταστάσεις.

ΕΜΕΙΣ ΠΙΣΤΕΥΟΥΜΕ ότι ο Ιωάννης, όταν έγραφε την «Αποκάλυψη», είχε «σώας τας φρένας», δεν βρισκόταν σε εκστατική θρησκευτική παράκρουση και ούτε σε κατάσταση «γεροντικής παράνοιας», όπως πριν από μερικά χρόνια έγραφε κριτικός κειμένων στον καθημερινό αθηναϊκό Τύπο, σχολιάζοντας την «Αποκάλυψη του Ιωάννη» και τις ερμηνευτικές παραδοξολογίες συγχρόνων μας αποκαλυπτιστών. Μην ξεχνάμε κι εδώ ότι ο Απόστολος Ιωάννης μετά την «Αποκάλυψη» έγραψε ένα από τα σημαντικότερα και τα θεολογικότερα ιστορικά βιβλία της Κ. Διαθήκης, εκείνο του Δ' Ευαγγελίου, που θεωρείται από τα ωραιότερα κείμενα της παγκόσμιας φιλολογίας.

Η «**ΑΠΟΚΑΛΥΨΗ**», επομένως, δεν μπορεί να είναι

Πίνακας του El Greco, όπου απεικονίζεται το άνοιγμα της πέμπτης σφραγίδας (Μητροπολιτικό Μουσείο Ν. Υόρκης).

προϊόν οραματικών και εκστατικών παθολογικών καταστάσεων, αλλά έργο μιας υψηλής σύλληψης, ποιητικής και συγχρόνως ρεαλιστικής θεολογίας, με βαθιά αίσθηση της ιστορικής πραγματικότητας και ελπιδοφόρας εσχατολογικής προοπτικής. Είναι γνωστό ότι το εσχατολογικό στοιχείο είναι έκδηλο και ισχυρό στο κείμενο αυτό. Αλλ' όχι με την έννοια μιας στατικής πραγματοποιηθείσας εσχατολογίας ή με την έννοια μιας μελλοντολογικής προσέγγισης και προφητικής καταγραφής των γεγονότων του μέλλοντος, αλλά με τη βαθιά σημασία μιας δυναμικής και «λειτουργικής εσχατολογίας» (functional ή liturgical eschatology) μέσα στο παρόν.

Η ιδιαιτερότητα του ιερού βιβλίου της «Αποκάλυψης»

Η «ΑΠΟΚΑΛΥΨΗ ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΗ», επαναλαμβανόμε για άλλη μια φορά, δεν είναι ούτε ένα «προφητικό» κείμενο για κάποια υποτιθέμενη ιστορία του μέλλοντος ούτε και μια αρχαία ερμηνευτική προσπάθεια μελλοντολογικής και εσχατολογικής κατανόησης της ιστορίας. Χωρίς αμφιβολία, είναι ένα καταπληκτικό κείμενο και διεισδυτικό έργο που ανατέμνει προφητικά την ιστορία και διερευνά εσχατολογικά το παρόν. Το έργο της «Αποκάλυψης» φανερώνει μεγάλη αίσθηση ποιμαντικής ευθύνης και θεολογικής ωριμότητας εκ μέρους του ιερού συγγραφέα αλλά και προϋποθέτει βαθύτατη ιστορική γνώση και παιδευτική σοφία εκ μέρους του μελετητή.

ΤΑ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ και τα ποιμαντικά θέματα που ο Απόστολος Ιωάννης αντιμετωπίζει με πραγματική υπευθυνότητα στις Επιστολές του και στο Δ' Ευαγγέλιο, με τον ίδιο ρεαλισμό τ' αντιμετωπίζει και στην «Αποκάλυψη», με τη διαφορά ότι χρησιμοποιεί σ' αυτή μια περισσότερο ποιητική, αλληγορική και συμβολική γλώσσα, ιδιαίτερα οικεία στη σύγχρονή του αποκαλυπτική φιλολογία. Θα τολμούσαμε μάλιστα να πούμε πως η «Αποκάλυψη του Ιωάννη» παρά την ποιητική και συμβολική της μορφή είναι τελικά το ρεαλι-

στικότερο ποιμαντικό έργο της Κ. Διαθήκης, αφού δεν εξωραίζει την ιστορία, δεν κινείται στο χώρο των ψευδαισθήσεων και είναι παντελώς ελεύθερη από τις υπάρχουσες ενθουσιαστικές εσχατολογικές τάσεις της εποχής. Προβάλλει δε με παρηρησία τη θυσιαστική μορφή του Ιησού Χριστού ως «τύπο ζωής» για τους πιστούς, μέσα μάλιστα σ' έναν κόσμο έντονων πειρασμών, μεγάλων δυσχερειών και φρικιαστικών διωγμών.

Η «ΑΠΟΚΑΛΥΨΗ ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΗ», κατά συνέπεια, αν και δεν μπορεί να θεωρηθεί ως το μοναδικό προφητικό κείμενο της Κ. Διαθήκης - και ο ιερός συγγραφέας Ιωάννης ως ο προφήτης του Χριστιανισμού με την τρέχουσα έννοια - διαθέτει στις σελίδες της έντονο και πλούσιο το «προφητικό» στοιχείο αλλά με μια έννοια εκκλησιολογικής λειτουργίας ζωής, αφού στα υπάρχοντα αδιέξοδα προβάλλεται μια νέα δημιουργική προοπτική. Η προφητική έμπνευση και ο ιστορικός ρεαλισμός δεν είναι δύο μεγέθη αντίθετα. Γι' αυτό στην «Αποκάλυψη» προβάλλεται με έμφαση αυτός ο σαφής προφητικός ρεαλισμός για μια αποτελεσματική αντιμετώπιση των άμεσων και ποικίλων προβλημάτων του παρόντος, έστω και διαμέσου μια γριφώδους συμβολικής και «αποκαλυπτικής» γραφής, για τους λόγους που ήδη έχουμε αναφέρει.

ΟΤΑΝ, για παράδειγμα, ο Ιωάννης ομιλεί για την «πόρνη την μεγάλην την καθημένην επί υδάτων πολλών, μεθ' ης επόρνευσαν οι βασιλείς της γης» (Αποκ. 17,1-2), ασφαλώς και δεν εννοεί κάποια πόρνη γυναίκα που θα έρθει στο μέλλον για να γεννήσει τον αντίχριστο, όπως υποστηρίζουν σήμερα πολλοί, αλλά ομιλεί για τη σύγχρονή του Ρώμη, την ανδροκτόνο και ανθρωποκτόνο εκείνη ειδωλολατρική πρόκληση, «ήτις διέφθειρε την γην εν τη πορεία αυτής» (12,2). Όπως η παλιά Βαβυλώνα, «η μήτηρ των πορνών και των βδελυγμάτων της γης» (17,5), προκαλούσε με τα πλούτη και τα θέλητρά της και καλούσε σε αποστασία τον παλιό Ισραήλ κατά την αρχαιότητα, έτσι και τώρα η Ρώμη επιζητεί να εκπορνεύσει και να εκμαυλίσει το νέο Ισραήλ.

Ο Άγιος Ειρηναίος περιμένει τη Δευτέρα Παρουσία. Βυζαντινή εικόνα.

ΚΑΙ ΠΑΛΙ, όταν ομιλεί για «τον αριθμόν του θηρίου» που είναι χξστ', δηλ. 666, ασφαλώς και δεν εννοεί κάποιον αποκαλυπτικό αριθμό του αντίχριστου που μέλλει να έρθει στο μέλλον, όπως επίσης διατείνονται πολλοί αφελώς σήμερα,

αλλά κάτω από τη συμβολική αυτή διατύπωση υποκρύπτεται πιθανώς ο αυτοκράτορας, αφού ο αριθμός αυτός «ανθρώπου γαρ εστίν» (Αποκ. 13,18), κατά τη χαρακτηριστική διασάφηση του ιερού συγγραφέα. Στην εξουσία του τελευταίου

αποδίδεται η ειδωλοποίηση της δύναμης και κατ' επέκταση κάθε αντίχριστη πολεμική επιθετικότητα κατά των χριστιανών και της Εκκλησίας του Χριστού.

ΜΕ ΑΥΤΑ και μόνο τα δύο απλά παραδείγματα παρουσιάζεται ο ιερός συγγραφέας της «Αποκάλυψης» να είναι ιδιαίτερα ρεαλιστής, αφού γνωρίζει καλά την παρούσα ιστορική και συνάμα τραγική πραγματικότητα, δεν την αποκρύπτει αλλά είναι πολύ προσεκτικός στις διατυπώσεις του για λόγους ποιμαντικής σκοπιμότητας, ώστε να μην προκαλέσει περισσότερο την κοσμική εξουσία και ξεπάσουν χειρότεροι διωγμοί εναντίον των πιστών. Έτσι, η αποκαλυπτική γλώσσα των εικόνων, των συμβόλων και των ποιητικών εκφράσεων γίνεται το κατάλληλο εργαλείο στα χέρια του «προφήτη» και «αποκαλυπτή» Ιωάννη για τη συνέχιση του κατηχητικού και ποιμαντικού του έργου και απ' αυτόν ακόμη τον τόπο της εξορίας του.

Ο όρος «αντίχριστος» και η αποκαλυπτική αριθμολογία

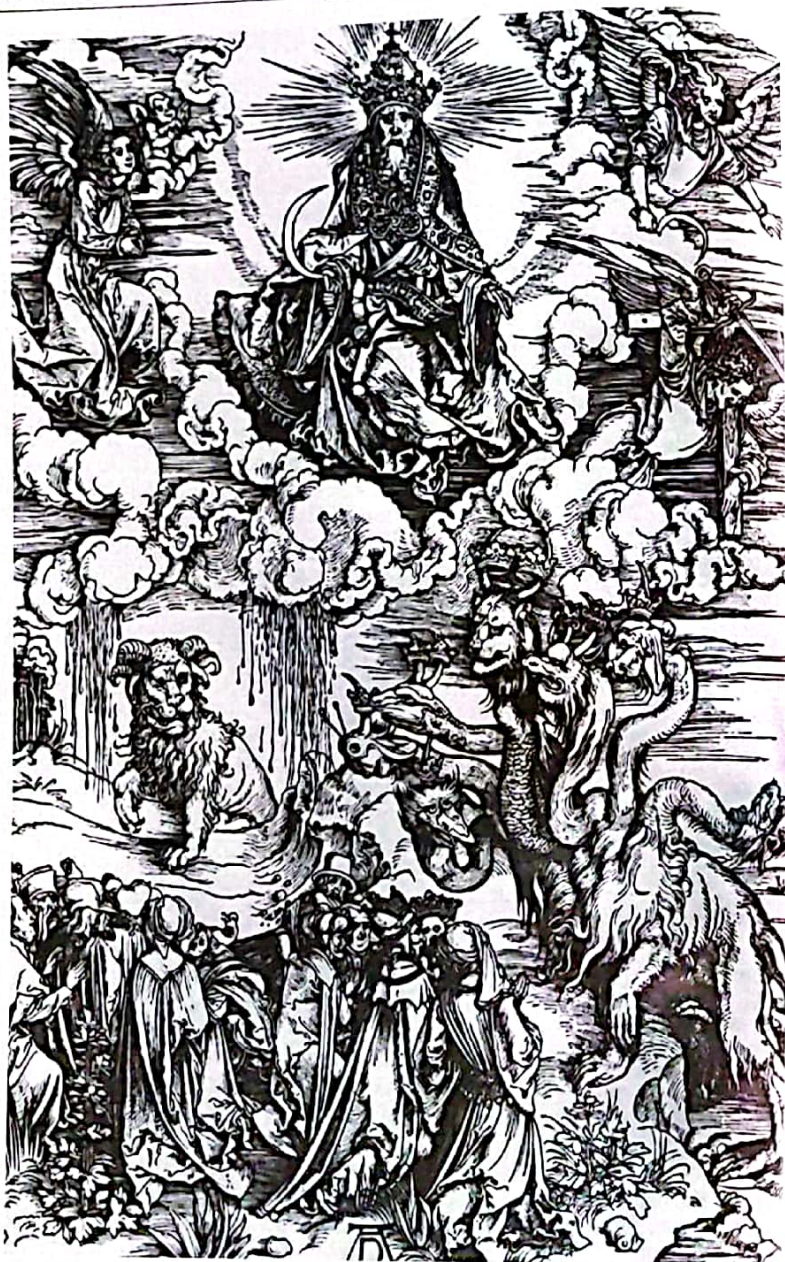
ΑΝ ΚΑΙ Η «ΑΠΟΚΑΛΥΨΗ» είναι έργο κατεξοχήν συμβολικό, όπου πράγματι και πάλι δεν έχουμε καμία αναφορά σε κάποια ιστορική παρουσία κάποιου «αντίχριστου» που να αντίκειται στο έργο του Χριστού και της Εκκλησίας. Μόνο σε δύο επιστολές του Αποστόλου Ιωάννη (στην Α' και Β' Καθολική Επιστολή) έχουμε τέσσερις συγκεκριμένες αναφορές σε αντίστοιχα χωρία και όπου η αναφορά του όρου «αντίχριστος» παίρνει εκεί μια εντελώς ιδιόζουσα μορφή και με διαφορετικό περιεχόμενο απ' αυτό που εμείς συνήθως έχουμε κατά νουν. Η αποδοχή κάποιας συγκεκριμένης ιστορικής παρουσίας του δαιμονικού στον κόσμο, με τη μορφή ορισμένου προσώπου που δεν έχει εμφανισθεί ως τώρα στο παρελθόν, δεν μπορεί ασφαλώς να γίνει αποδεκτή.

ΠΑΝΩ στο θέμα του αντίχριστου και του συμβολικού αριθμού 666, όπου σήμερα έχει δυστυχώς επικεντρωθεί το ενδιαφέρον πολλών, αξίζει να

λεχθούν περισσότερα για να διασαφηνισθούν από πλευράς βιβλικής και ερμηνευτικής θεολογίας στοιχεία και απόψεις των αιογραφικών κειμένων που αγνοούνται ή αποσιωπώνται εσκεμμένα από τους θεολογούντες και φιλολογούντες περί τα δυσχερέστατα αυτά θέματα της «Αποκάλυψης του Ιωάννη». Όπως είπαμε, ο χώρος της αποκαλυπτικής φιλολογίας προϋποθέτει σαφή γνώση του αντικειμένου, γιατί κάθε άγνοια ή ημιμάθεια οδηγεί αναμφισβήτητα σε εμφανή λάθη και τα λάθη αυτά στο τέλος εκδικούνται με τραγικές συνέπειες πάνω στην ίδια την πνευματική ζωή των πιστών.

ΚΑΙ ΚΑΤ' ΑΡΧΑΣ από πλευράς χειρόγραφης παράδοσης πρέπει να επισημανθεί ότι για τον αριθμό 666 το κριτικό κείμενο την Κ. Διαθήκης διατηρεί αρκετές επιφυλάξεις ως προς την ακρίβεια της ανάγνωσης αλλά και ως προς το περιεχόμενο του συμβολιζόμενου γεγονότος. Τούτο επισημαίνεται εδώ, γιατί υπάρχουν χειρόγραφοι κώδικες των πρώτων χριστιανικών αιώνων που αντί στο σημείο αυτό της «Αποκάλυψης» (13,18) να αναφέρουν τον γνωστό αριθμό 666 προβάλλουν τους αντίστοιχους αριθμούς 646, 616 και 645, όπως συμβαίνει ως παράδειγμα στην παράδοση της αρχαίας λατινικής μετάφρασης της Itala (Vetus Latina) και στη χειρόγραφη εκείνη παράδοση που ακολουθεί ο Ειρηναίος, κατά τον β' αιώνα. Σημειωτέον ότι ο τελευταίος είναι άριστος γνώστης της αποκαλυπτικής γραμματικής. Αυτή η διαφοροποίηση είναι πιθανώς ενδεικτική για τον τρόπο ανάγνωσης του συμβολικού αυτού αριθμού αλλά και για το ιστορικό πρόσωπο που «ήθελαν» οι εκάστοτε αντιγραφείς να συμβολίζει η «μυστηριώδης» αυτή αριθμητική διατύπωση για την εποχή τους.

ΑΕΝ ΠΡΟΚΕΙΤΑΙ, επομένως, για κάποιον απαράγραπτο συμβολικό αριθμό και για κάποιον απαράγραπτη καταγραφή ενός αναμφισβήτητου αποκαλυπτικού προσώπου που θα έρθει στο μέλλον κατά έναν τρόπο απόλυτο και μοναδικό και άρα ο αριθμός 666 δεν ανάγεται από το συγγραφέα της «Αποκάλυψης» σε μοναδικό αποκαλυπτικό

Η Αποκάλυψη του Ιωάννη. Γκραβούρα του Albrecht Durer, στην οποία απεικονίζονται τα δύο θηρία: το επακέφαλο εκ της θαλάσσης θηρίο και το εκ της γης.

σύμβολο. Απλώς καταγράφεται με τη γλώσσα της αποκαλυπτικής αριθμολογίας μια υπάρχουσα ιστορική πραγματικότητα και ο ιερός συγγραφέας την επισημαίνει αλλά δεν την κατονομάζει.

ΕΙΝΑΙ δε ενδιαφέρον, επίσης, να τονισθεί εδώ ότι το κύριο μέλημα του βιβλίου της «Αποκάλυψης» δεν επικεντρώνεται στο θέμα του αντίχριστου, πολύ δε περισσότερο στη συμβολική παράσταση του αριθμού 666, αλλά στο πρόσωπο του Ιησού Χριστού, του πάσχοντα και θυσιαζομένου Αμνού του Θεού προς χάριν των ανθρώπων, που πρόκειται να έρθει και πάλι, συνοδευόμενος από τους μάρτυρες της πίστεως, ως Κύριος της ζωής και του θανάτου. Είναι ενδεικτικό, όπως αναφέρθηκε, ότι σε όλη την «Αποκάλυψη» δεν αναφέρεται ούτε μια φορά ο όρος «αντίχριστος», η δε αναφορά στο 666 γίνεται σε δευτερεύουσα πρόταση, και είναι παρενθετική, θα λέγαμε και επεξηγηματική διευκρίνιση του τέρατος και του «θηρίου» που με την κοσμική του εξουσία απειλεί τις χριστιανικές κοινότητες.

ΜΕ ΒΑΣΗ τα παραπάνω, γίνεται κατανοητό ότι ένας καλός γνώστης των θεμάτων της βιβλικής εσχατολογίας και ο πλατιά ενημερωμένος στο περιεχόμενο όλων των ιερών κειμένων της Αγίας Γραφής γνωρίζει καλά πως για να διατυπώσει μια κάποια θεολογία περί αντίχριστου δεν θα καταφύγει αρχικά στην «Αποκάλυψη του Ιωάννη», όπου, ως γνωστόν, δεν υπάρχει συγκεκριμένο σχετικό υλικό, αλλά θα αναζητήσει βασικά στοιχεία και ανάλογο πηγαίο υλικό κυρίως στις Καθολικές Επιστολές του Ιωάννη. Εκεί πράγματι απαντάται για πρώτη και μοναδική φορά όχι μόνο η χρήση του όρου «αντίχριστος» αλλά και σχετική ανάλυση από τον ιερό συγγραφέα του θεολογικού περιεχομένου του όρου αυτού. Ο βιβλικός ερευνητής διαπιστώνει με πραγματική έκπληξη ότι σε όλο τον Κανόνα της Κ. Διαθήκης, για να μην πούμε σε όλη την Αγία Γραφή, απαντώνται μόνο τέσσερα σχετικά χωρία που αναφέρουν τον όρο «αντίχριστος» και αυτά τα μοναδικά τέσσερα χωρία βρίσκονται στις Επιστολές του Ιωάννου και κυρίως στην Α' Επιστολή.

ΑΠΟ ΤΑ ΜΟΝΑΔΙΚΑ αυτά χωρία διαπιστώνουμε και τα κάτωθι:

■ **Η ΚΑΘΕ** ιστορική στιγμή για τον Ιωάννη είναι «εσχάτη ώρα» (Α' Ιωάν. 2,18), καθόσον πρόκειται, αφενός μεν για τον εσχατολογικό και συνάμα σωτηριολογικό «καιρό», για το «νυν της σωτηρίας» με την παρουσία του Χριστού, αφετέρου δε, διότι κατά την «εσχάτη» αυτή ώρα ο πειρασμός βρίσκεται σε έξαρση και το έργο του αντίχριστου αντιπαρατίθεται στο έργο του Χριστού.

■ **Ο ΑΝΤΙΧΡΙΣΤΟΣ** για τον Ιωάννη και την εποχή του αλλά και για κάθε εποχή δεν είναι μια μελλοντική πραγματικότητα. Βέβαια, πάντα ακούμε «ότι έρχεται» (Α' Ιωάν. 2,18). Αν όμως αυτό το «έρχεται» μετατραπεί σε μια διαρκή μελλοντολογία, είναι δυνατό να οδηγήσει σε πλάνη και αυτό είναι επικίνδυνο γιατί μας εφυσχάζει και είναι δυνατό να μας κρατήσει σε πνευματική αδράνεια. Για την πρώτη Εκκλησία αλλά και για την Εκκλησία του Χριστού διά μέσου των αιώνων ο αντίχριστος «νυν εν τω κόσμω εστίν ήδη» (4,3). Ο αντίχριστος για τον Ιωάννη είναι «ήδη» παρών μέσα στο εκάστοτε «νυν» του χρόνου, ως μια αναμφισβήτητη ιστορική πραγματικότητα. Προκαλεί και απειλεί. Πρόκειται για την αντίθεο εκείνη ιστορική δαιμονική παρουσία που αντιστρατεύεται το έργο του Χριστού και της Εκκλησίας.

■ **Ο ΙΩΑΝΝΗΣ** ομιλεί στους στίχους αυτούς όχι μόνο για έναν «αντίχριστο», για μία δηλαδή και μοναδική προσωποποιημένη «ένσαρκο» πραγματικότητα, όπως υποστηρίζουν πολλοί σήμερα, αλλά για πολλούς αντίχριστους («και νυν αντίχριστοι πολλοί γέγονασιν» Α' Ιωάν. 2,18), που σχετίζονται στα κείμενα με τους αιρετικούς, οι οποίοι μάλιστα προήλθαν από το σώμα της Εκκλησίας, «εξ ημών εξήλθον» (στ. 19).

■ **ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ** γνωρίσματα αυτών των αντίθεων και αντίχριστων αιρετικών είναι η έλλειψη κοινωνίας με το αληθινό σώμα της Εκκλησίας, η λανθασμένη θεολογική και χριστολογική τοποθέτησή τους και τέλος η απουσία βιωματικής

Ο Ευαγγελιστής Ιωάννης στο νησί της Πάτμου. Ο διάβολος τού κλέβει το μελάνι. Μικρογραφία (1450) Γάλλου ζωγράφου (Βασιλική Βιβλιοθήκη της Χάγης).

θεολογίας και αληθινής πνευματικότητας, αφού η ζωή τους χαρακτηρίζεται από το ψεύδος και την απάτη. Κάθε άνθρωπος -ή κάθε εξουσία- επομένως που αντιστρατεύεται το σωτηριολογικό έργο του Χριστού και γίνεται όργανο του δαιμονικού πνεύματος στον κόσμο «ενσαρκώνει» τον αντίχριστο και πραγματώνει το καταστροφικό του έργο. Με αυτή την Ιωάννεια και βιβλική έννοια περί αντίχριστου «αντίχριστοι πολλοί γεγόνασιν» και τότε και σήμερα και θα υπάρχουν πάντοτε στην ιστορία. Αυτή είναι μια αλήθεια που δεν επιδέχεται αμφισβήτηση, ανεξάρτητα από τις οποιοσδήποτε διατυπωθείσες απόψεις περί «αντίχριστου» από τους αρχαιότετους χριστιανικούς χρόνους ως και τις μέρες μας.

■ **ΑΚΟΜΗ ΠΡΕΠΕΙ** να υπογραμμισθεί στη συνάφεια αυτή ότι το περιεχόμενο των στίχων αυτών των Επιστολών του Ιωάννη έχουν σαφώς ένα έντονο ποιμαντικό ενδιαφέρον και ο ιερός συγγραφέας δεν προτίθεται εδώ να προβάλλει κάποια «δογματική» διδασκαλία περί «αντίχριστου», όπως και πάλι διατείνονται διάφοροι σύγχρονοι αποκαλυπτολόγοι. Επισημαίνεται με έμφαση ότι καθένας που γίνεται φορέας του δαιμονικού πνεύματος και παραπαίει πνευματικά είναι φυσικό να έχει μια λανθασμένη και ανορθόδοξη θεολογία και χριστολογία. Όσοι αρνούνται τον Ιησού ως Χριστό αρνούνται και τη σχέση του Χριστού με τον Πατέρα. Οι φορείς του πνεύματος του αντίχριστου δεν δέχονται την «εν σαρκί» έλευση του Υιού του Θεού στον κόσμο και κατ' επέκταση όλα τα στάδια της θείας Οικονομίας και ασφαλώς δεν ομολογούν πίστη στον Χριστό. Αντίχριστοι «πολλοί γεγόνασιν» και μεταξύ αυτών μπορεί να είναι ο καθένας που εξέρχεται από την ορθή πίστη και την ευχαριστιακή κοινωνία της Εκκλησίας. Ετσι, οι αιρέσεις και τα σχίσματα προέρχονται ουσιαστικά εκ του πνεύματος του αντίχριστου και εκφράζουν τη δική του αλλοτριωτική παρέμβαση στη θεολογία και στην πνευματική ζωή της Εκκλησίας και των πιστών διά μέσου των αιώνων.

■ **ΓΙΑ ΤΗ ΒΙΒΛΙΚΗ** θεολογία ο όρος «αντίχρι-

στος» είναι συνώνυμος με τους όρους «ψευδόχριστος» και «ψευδοπροφήτης» του Ευαγγελίου του Μάρκου (13,22) ή με τις εκφράσεις «άνθρωπος της ανομίας», «υιός της απωλείας» και «αντιείμενος και υπεραιρόμενος» των Επιστολών του Παύλου (Β' Θεσ. 2,1-12) και ασφαλώς με το «βδέλυγμα της ερημώσεως» του Δανιήλ (9,27· 12, 11). Η λέξη «αντίχριστος» επομένως είναι ένας τεχνικός όρος που φανερώνει το καταστροφικό έργο του δαίμονα, ένα φρικτό έργο «ανομίας», «απάτης», «ερπημώσεως» και «απώλειας».

Ο συμβολικός αριθμός του θηρίου

ΕΤΣΙ, για τον επίμαχο αριθμό της «Αποκάλυψης», που συσχετίστηκε από πολλούς με εσχατολογικά σημεία και γεγονότα του «τέλους» της ιστορίας, θα επιχειρήσουμε να δώσουμε μια λογική εξήγηση, ιδιαίτερα για τους ευσεβείς εκείνους αναγνώστες που έχουν ανάγκη μιας περισσότερο εκλαϊκευμένης θεολογίας. Και κατ' αρχάς πρέπει να τονίσουμε ότι ο αριθμός 666 είναι επιλογή του ιερού συγγραφέα για λόγους καθαρά ποιμαντικούς και επίκαιρους της χρονικής εκείνης στιγμής και όχι, όπως νομίζεται, ως «σημείο» εσχατολογικό και άνωθεν από τους ουρανούς αποκαλυπτόμενο. Όσον αφορά, δε, στην αρχική ελληνική αριθμηση με τα γράμματα χςστ, που απαντάται σε μερικούς αρχαίους κώδικες, έχουμε να παρατηρήσουμε τα εξής: Είναι αφελέστατο αυτό που λέγεται, ότι η φιδοειδής μορφή του γράμματος «ξ» συμβολίζει το «θηρίον» της «Αποκάλυψης» και ότι «έρχεται» στην ιστορία να διασπάσει την ενότητα του ονόματος του Χριστού (χ-στ) και ότι εκφράζει συγχρόνως την «έλευση» και την παρέμβαση εν χρόνω του «αντίχριστου» για να αναίρέσει και καταργήσει το όνομα και το έργο του Χριστού. Ομιλούμε εδώ για αφέλεια, με κάθε επιείκεια, διότι στους αρχαίους χειρόγραφους κώδικες των ιερών κειμένων της Καινής Διαθήκης η γραφή ήταν μεγαλογράμματος και το γράμμα «ξ» (Ξ) δεν είχε καμιά σχέση με το φιδοειδές σχήμα. Η μικρογράμματος γραφή είναι πολύ μεταγενέστερη, έργο διαφόρων αντιγράφων κι επομένως ο συγγραφέας Ιωάννης δεν

είχε καθόλου κατά νουν αυτό που προσπαθούμε εμείς σήμερα να ερμηνεύσουμε συμβολικά και σημειολογικά.

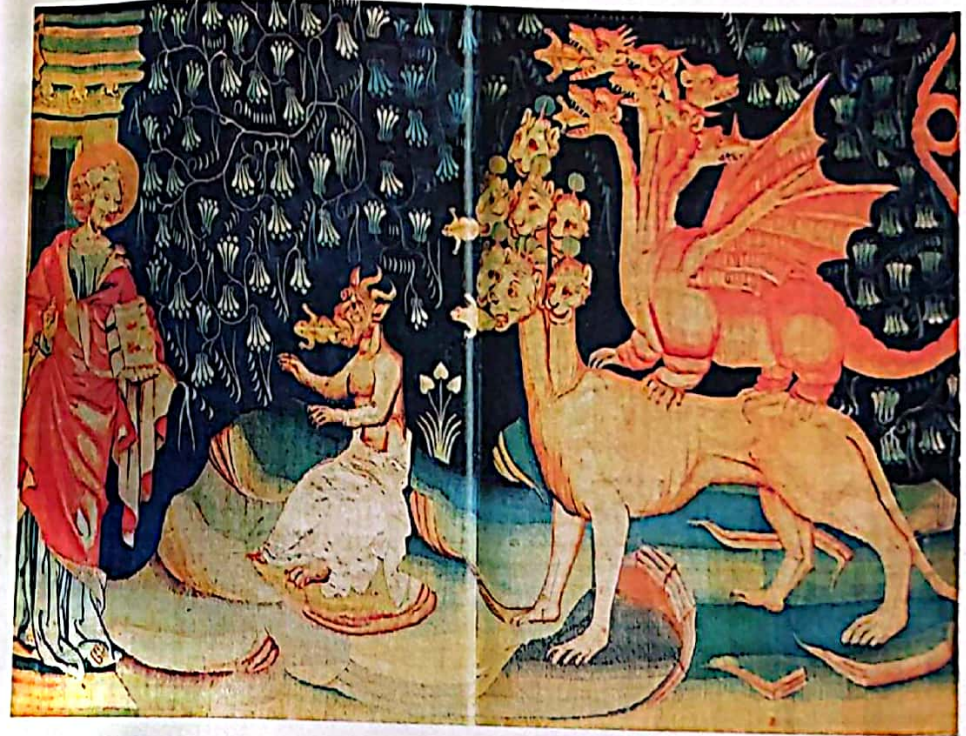
Η ΑΡΙΘΜΗΣΗ με τους αραβικούς αριθμούς και στην περίπτωση μας ο αριθμός 666 είναι έργο και πάλι των αντιγραφών και παρουσιάζεται πολύ αργότερα, τέλη του δευτέρου και αρχές του τρίτου αιώνα. Την περίοδο, όμως, αυτή παρουσιάζονται στο στίχο αυτό της «Αποκάλυψης» (13,18) αριθμοί με διάφορες μορφές και διαφορετικούς συνδυασμούς, με σκοπό να παραστήσουν αριθμητικά πρόσωπα και καταστάσεις που εξέφραζαν στην εποχή τους τις δαιμονικές και αντίχριστες δυνάμεις. Είναι, πράγματι, εντυπωσιακό ότι σε διάφορους χειρόγραφους κώδικες του δευτέρου και του τρίτου αιώνα καταγράφονται διαφορετικοί αριθμοί, με μια ενδιαφέρουσα ποικιλία αριθμητικών συνδυασμών και με ανάλογη σημειολογική αντιστοιχία.

ΩΣ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ, όπως ήδη έχουμε αναφέρει, αντί του αριθμού 666, παρατηρήσαμε σε άλλους κώδικες τον αριθμό 646 και 616 με αλλαγή του δεύτερου αριθμού και 645 με αλλαγή των δύο τελευταίων αριθμών. Πιθανώς να υπάρχουν και άλλες παραλλαγές. Αυτές οι διαφοροποιήσεις είναι εξαιρετικά ενδιαφέρουσες, πρώτον γιατί καταρρίπτεται η εντύπωση που υπάρχει της μοναδικότητας και αποκλειστικότητας του αριθμού 666, ως εάν είναι αποκεκαλυμμένος άνωθεν, και, δεύτερον, γιατί πίσω από την κάθε παραλλαγή υποκρύπτεται και μια διαφορετική αριθμητική αντιστοιχία που να αναφέρεται σε συγκεκριμένες ιστορικές καταστάσεις, τις οποίες είχαν υπόψη τους οι εκάστοτε αντιγραφείς του ιερού κειμένου της «Αποκάλυψης».

ΟΙ ΤΕΣΣΕΡΙΣ αυτές παραλλαγές, που έχουν επισημανθεί από τους κριτικούς των χειρογράφων του ιερού κειμένου, δεν οφείλονται ασφαλώς σε λανθασμένη μεταφορά από τους αντιγραφείς, αλλά πρόκειται για εσκεμμένη επιλογή διαφοροποίησης για λόγους ποιμαντικής διακονίας και επισήμανσης συγκεκριμένων προκλήσεων και

συγκεκριμένων ιστορικών προσώπων που εξέφραζαν το αντιχριστολογικό πνεύμα της εποχής τους. Λέγεται, μάλιστα, ότι οι ως άνω διαφορετικοί αυτοί αριθμοί και στη συγκεκριμένη αριθμητική αντιστοιχία τους υποδήλωναν τους αυτοκράτορες Νέρωνα, Νέρβα και Δομιτιανό, στην αραμαϊκή γραφή τους, καθόσον με διαταγές τους είχαν εξοστράσει κατά καιρούς φρικτοί διωγμοί με πλήθος μαρτύρων μεταξύ των πιστών. Οι πιστοί μάρτυρες προτίμησαν το θάνατο παρά την αποστασία και την προσκύνηση του αυτοκράτορα ως θεόπαιτη. Αρα, οι κοσμικές δυνάμεις ήσαν αντίθετες προς το έργο του Χριστού και της Εκκλησίας και οι εκφραστές αυτών των δυνάμεων ονομάζονται στα ιερά κείμενα «αντίχριστοι» και κατά συνέπεια αντίθετοι. Αυτό σημαίνει πως οι αντιγραφείς αναζητούσαν στη συγκεκριμένη χρονική στιγμή κάποια σχετική αριθμητική αντιστοιχία που να συμβόλιζε και να απεικονίσει τις δαιμονικές και αντίχριστες δυνάμεις κυρίως στην κοσμική εξουσία της εποχής τους.

ΣΕ ΜΙΑ εκσυγχρονιστική έννοια, δεν είναι μόνο οι μεγάλοι βιβλικοί θεολόγοι και ειδικοί μελετητές των αποκαλυπτικών θεμάτων της εποχής μας σε Ανατολή και Δύση που δέχονται ότι ο συμβολικός αυτός αριθμός της «Αποκάλυψης» υποκρύπτει ή υπαινίσσεται κάποιον από τους μεγάλους απεχθείς αυτοκράτορες της Ρώμης, Νέρβα, Καλλιγούλα και Νέρωνα, των πρώτων εκείνων μαρτυρικών δεκαετιών του Χριστιανισμού. Αλλά και η εκκλησιαστική παράδοση, στη συνέχεια, διείδε στη συμβολικότητα του αριθμού αυτού σύγχρονους εκάστοτε αντίθετους και αντίχριστους πολέμιους της χριστιανικής πίστεως. Και με το θάνατο αυτών των φοβερών αυτοκρατορικών επλανάτο στη λαϊκή φαντασία, ως μόνιμη απειλή η πεποίθηση ότι αυτές οι δαιμονικές μορφές, και απέθαναν κάπου στη στροφή του δρόμου της ιστορίας θα ξαναπαρουσιασθούν με τη φρικτή μορφή του αντίχριστου για νέες αποκαλυπτικές και δαιμονιώδεις καταστροφές. Ο ιερός Αυγυστίνος διατυπώνει την πίστη πολλών της εποχής του ότι ιδιαίτερα ο αυτοκράτορας Νέρωνας ο σαχιζοφρενικός αυτός διώκτης των χριστιανών

Ο Ιωάννης βλέπει τον ερχομό της ουράνιας πόλης, της Νέας Σιών. Ταπισέρι (14ος αιώνας) από το Chateau d' Angers.

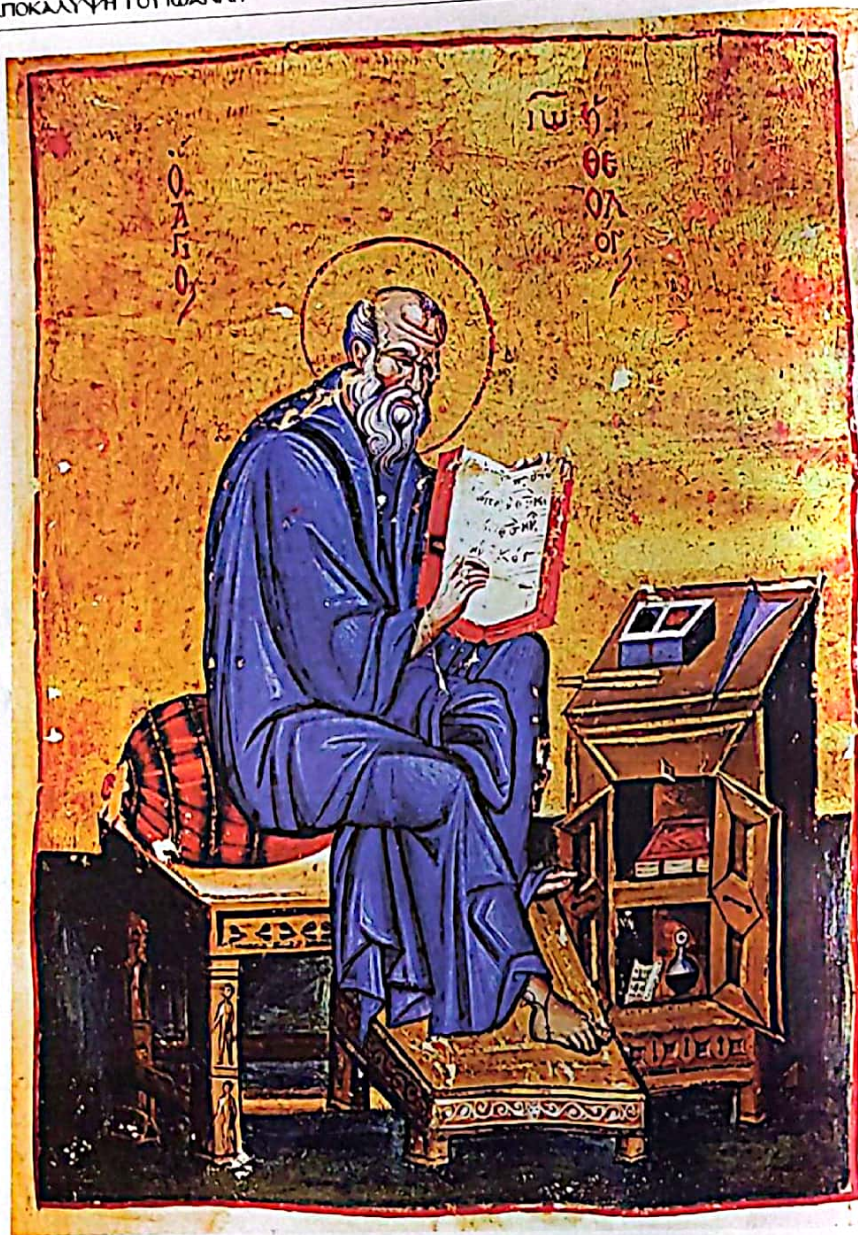
θα επανεμφανισθεί στο μέλλον με τη μορφή του αποκαλυπτικού αντίχριστου!

Η «ΑΠΟΚΑΛΥΨΗ ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΗ» είναι, τέλος, ένα ιερό κείμενο με έντονο και ενδιαφέροντα ιστορικό ρεαλισμό. Δεν αποκρύπτει την τραγικότητα της ιστορίας, τις απειλές και τους διωγμούς εναντίον των πιστών στο μέλλον, ούτε επιδιώκει να απαλύνει τη φρικτή εικόνα των πειρασμών και των κινδύνων από την κοσμική εξουσία. Αλλά παράλληλα και κατ' εξοχήν είναι ένας ύμνος προς την αγάπη, είναι το «άσμα ασμάτων» της Καινής Διαθήκης για την αγαπτική σχέση του Νυμφίου Χριστού προς τη Νύμφη ανθρωπότητα. Και αυτό αποτελεί μια ύψιστη πνευματική παρηγοριά. Μπο-

ρεί ο πειρασμός να ενταθεί εν όψει των εσχάτων, μπορεί οι απειλές και οι κίνδυνοι να γίνονται συνεχώς και πιο κραυγαλέοι, όμως «θαρσαίτε, εγώ νενίκηκα τον κόσμον», όπως λέει και ο Κύριος ημών Ιησούς Χριστός προς τους πιστούς όλων των εποχών (Ιωάν. 16,33).

Σημείωση

(*) Το άρθρο προέρχεται από αποσπάσματα του βιβλίου: Γ. Π. Πατρώνος, «Η Αποκάλυψη του Ιωάννη, Μία εκσυγχρονιστική ερμηνευτική προσέγγιση», Εκδ. Αποστολική Διακονία, Αθήνα 2009.

Ο Άγιος Ιωάννης ο Θεολόγος. Μικρογραφία (13ος αιώνας) από τη Μονή Βατοπαιδίου.

Τα σύμβολα και η δυναμική τους μεταμόρφωση στην «Αποκάλυψη του Ιωάννη»

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Ι. ΜΠΕΛΕΖΟΣ

Επικύριος καθηγητής Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών

Η σύνδεση της Ιστορίας με τη συμβολική γλώσσα του Ιωάννη. Το πλήθος των εικόνων, των συμβόλων και των παραστάσεων. Το Αρνίον, ο Ναός, η Πόλη, η Γυναίκα, η φύση της Εκκλησίας και η εικόνα του γάμου. Η πολυσημία και η χρήση των συμβολισμών.

από τα παραμύθια διδάσκεται κανείς πολύ σπουδαίες πράξεις, πράξεις αυθυπέμβασης, εσωτερικής αντίστασης και ήθους, πράξεις που διαπλάθουν αφηγηματικά-παραμυθητικά τους πολίτες του πιο ιδανικού μας μέλλοντος.⁽³⁾ Η γλώσσα, επίσης, των εικόνων, η γλώσσα των συμβόλων και των μεταφορών, συνιστά κατεξοχήν χαρακτηριστικό του ποιητικού λόγου, κάτι που ιδιαίτερα μας υποδεικνύει ο σύγχρονος τρόπος καταγραφής και εξεικασμού του, και δη ο υπερρεαλιστικός.⁽⁴⁾

Χωρίς αμφιβολία, κανένα βιβλίο της Καινής Διαθήκης δεν αξιοποιεί τόσο τον κόσμο των συμβόλων, τη δύναμη της εικόνας και την τέχνη της μεταφοράς όσο η Αποκάλυψη.⁽¹⁾ Τούτο, βεβαίως, δεν σημαίνει ότι η τελευταία αποτελεί ονειρική καταγραφή, μυθολογική σύνθεση ή παραμύθι της Ανατολής· αντίθετα, το κείμενό της συνιστά κήρυγμα χριστολογικό, θεολογία διατυπούμενη με εικόνες και λόγο ποιητικό και βαθιά διαισθητικό.⁽²⁾ Οφείλουμε, άλλωστε, εδώ να υπενθυμίσουμε ότι μέσω ακριβώς των παραδειγμάτων και των εικόνων προσφέρονται συχνά οι πιο μεγάλες αλήθειες (βλ. λ.χ. τις Παραβολές του Ιησού), όπως και μέσα

ΩΣΤΟΣΟ, κατά το νομπελίστα ποιητή μας και «μεταγράφεα» της ιωάννειας «προφητείας» στη νεοελληνική Γεώργιο Σεφέρη, «τα σύμβολα δεν είναι η ουσία που θέλει να μεταδώσει ο προφήτης· σκοπός του είναι να μεταδώσει το μήνυμα του Θεού». ⁽⁵⁾ Τα σύμβολα της Αποκαλύψεως αναφέρονται σε πραγματικότητα διαφορετικής τάξεως από την αμέσως ή ήδη εννοούμενη, ⁽⁶⁾ σε πραγματικότητα η οποία πάντως δεν προέρχεται από την περιοχή του μυθώδους και του φανταστικού, αλλά από το χώρο της Ιστορίας, το πλαίσιο της θείας Αποκαλύψεως και της σωτηριώδους εν Χριστώ Οικονομίας. ⁽⁷⁾ Η κατανόηση εκ μέρους μας αυτής της πραγματικότητας δεν μπορεί, επομένως, παρά να λαμβάνει υπ' όψιν τις ιστορικές συνθήκες του

Ο νομπελίστας ποιητής Γ. Σεφέρης, ο οποίος «μετέγραψε» την Αποκάλυψη στη νεοελληνική.

Η γυναίκα της Αποκάλυψης παίρνει το στέμμα της από έναν άγγελο (πάνω) και μετά, πετώντας με φτερά αετού, καταφεύγει στην έρημο ώστε να ζήσει εκεί για τρειςήμισι χρόνια, μακριά από το δράκο (κάτω), ο οποίος δεν κατάφερε τελικά να καταβροχθίσει το παιδί που κρυφορούσε (Δημόσια Βιβλιοθήκη Ν. Υόρκης).

Αποκαλυπτικού και των παραληπτών του έργου του (στο πλαίσιο της τότε ρωμαϊκής αυτοκρατορίας), τη γλώσσα και τις παραστάσεις που τους ενώνουν, την πηγή των εικόνων με τις οποίες αποτυπώνουν την πίστη τους, τις αγωνίες και τις προσδοκίες τους, μέσα από την παλαιοδιαθηκική κι αποκαλυπτική παράδοση και την εμπειρία τους την εκκλησιαστική. Ιστορία με άλλους λόγους και συμβολική γλώσσα στον Ιωάννη συνιστούν μέγεθν αλληλένδετα.

ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗ ΧΡΗΣΗ, ειδικότερα, των συμβόλων της Αποκάλυψης από την πλευρά του συγγραφέα, θα παρατηρούσαμε εδώ τα εξής:

1. Ο ΙΩΑΝΝΗΣ ανασύρει στην επιφάνεια της σύνθεσής του ένα πλήθος από εικόνες, σύμβολα και παραστάσεις με τη δύναμη του μύθου, (8) στοιχεία που απαντούν στη συγγενή παλαιοδιαθηκική παράδοση και τα οποία ο ίδιος με πλεονάζουσα δύναμη και πλαστικότητα αναχρησιμοποιεί, αναγομώνει και αναδομεί, εντάσσοντάς τα σε μια καθ' όλα νέο περιβάλλον υπό τον Παθόντα και αείοντα Χριστό- συγχρόνως, τα ενισχύει με τη βοήθεια του ιδιαίτερου γλωσσικού του ύφους, (9) με την εναλλαγή και συμπλοκή των σκηνικών πεδίων, του ρυθμού των ύμνων και των διαλόγων. (10) Ομοίως, δεν διστάζει να δημιουργεί ευρύτατα ενόπτες συμβόλων (βλ. λ.χ. τις επαναλαμβανόμενες επτάδες των πληγών, που υπογραμμίζουν την ανθρώπινη σκληρότητα και αμετανοησία σε αντίθεση προς τη μακροθυμία του Θεού, ή τα περί της πόρνης Βαβυλώνας στα κεφάλαια 16-18) και να σωφρεύει επί σκηνής -φαινομενικά- περίσσιο υλικό, όπως είναι φέρ' ειπείν: 1. οι εικόνες του θερσιμού και του τρυπητού. (11) 2. η εξ'επόμενου σενναρίου ανεξιγήνητ επανεμφάνιση του «βασιλέων της γης» στο Αποκ. 21,24 (12) και 3. η πολύτιμη διακόσμηση του τείχους της ουράνιας Πόλεως στο Αποκ. 21,18-21, που επιτείνει την έννοια του βάθους, (13) υποδεικνύοντας συγχρόνως το μυστήριο της Εκκλησίας. (14)

2. Η ΧΡΗΣΗ των συμβόλων από μέρος του Ιωάννου είναι εκλεκτική, αντιπροσωπευτική δηλαδή κι όχι εξαντλητική του εννοιολογικού τους πεδίου. Τούτο σημαίνει ότι δι' αυτών προβάλλονται επιλεγμένα χαρακτηριστικά των χρησιμοποιούμενων παραδειγμάτων, προσιτά στο συντάκτη και τους πρώτους αποδέκτες, χαρακτηριστικά τα οποία είναι συμβατά -σε ορισμένο πάντοτε επίπεδο- με τις δειγματιζόμενες αλήθειες (15) και προσκαλούν σε συγκεκριμένη κατανόηση και δράση. (16) Η προηγούμενη διαπίστωση, ωστόσο, δεν αποκλείει την ήδη γνωστή και από την προφητική παράδοση αμφισημία και πολυσημία (17) των εικονιστικών τύπων (π.χ. πόλη ουράνια ή επίγεια, αγαθή ή φονική και πορνική, Ιερουσαλήμ χριστοτόκος ή χριστοκτόνος- τόκος σωτηρίας διά της Γυναίκας του Αποκ. 12 ή απωλείας διά της Πόρνης Γυναίκας- τρύγος/οίνος χαράς ή κρίσεως, οργής και τιμωρίας κ.ο.κ.) ούτε και την πιθανότητα ανατροπής του νοήματος παραδοσιακών συμβολισμών (όπως συμβαίνει λ.χ. στην περίπτωση της μετρήσεως του Ναού). (18)

3. ΚΑΠΟΙΕΣ ΦΟΡΕΣ ο ίδιος επεξηγεί τα σύμβολα που χρησιμοποιεί, προσφέροντάς μας μερικά από τα «κλειδιά» ερμηνείας της Αποκάλυψης, όπως φέρ' ειπείν ότι: α) ο δράκων είναι «ὁ ὄφις ὁ ἀρχαῖος, ὁ καλούμενος Διάβολος καί ὁ Σατανᾶς» (Αποκ. 12,9-20,2)- β) το β' Θηρίο είναι «ὁ ψευδοπροφήτης» (Αποκ. 19,20-16,13), ο «προφήτης», ο προπαγανδιστής του Θηρίου (= του α' Θηρίου), ο αριθμός του οποίου για τους νουνεχείς «ἀριθμός... ἀνθρώπου ἐστίν, καί ὁ ἀριθμός αὐτοῦ ἑξακόσιοι ἑξήκοντα ἕξ» (Αποκ. 13,18)- γ) «τό πνεῦμα τῆς προφητείας» δεν είναι τίποτε ἄλλο ἀπὸ «μαρτυρία Ἰησοῦ» (Αποκ. 19,10)- δ) ἡ πόλις ἡ μεγάλη «καλεῖται πνευματικῶς Σόδομα καί Αἴγυπτος, ὅπου καί ὁ Κύριος... ἐσταυρώθη» (Αποκ. 11,8)- ε) «αἱ ἐπτά κεφαλαὶ ἐπτά ὄρη εἰσὶν, ὅπου ἡ γυνὴ κάθηται ἐπ' αὐτῶν» (Αποκ. 17,9)- και στ) το «βύσσινον», το οποίο ενδύεται ἡ Γυναίκα του Ἀρνίου, «τὰ δικαιώματα τῶν ἁγίων ἐστίν» (Αποκ. 19,8). Παρά τα ὅσα, ὅμως, βεβαιώνει ἐν προκειμένῳ ὁ ἐρὸς συγγραφέας, οφείλουμε νὰ ὁμολογήσουμε πῶς ἡ ὀρθὴ χρῆσι των «κλειδιῶν» του οὔτε κατὰ τὴν ἐποχὴ του ἦταν οὔτε καὶ κατὰ τὴ δικὴ μας εἶναι ἀπρὸς ὀφθαλμὸν ἀφανιστὰ.

4. Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ των συμβόλων, βαθύτατα επικοινωνιακή και συνάμα υπερβατική, (19) αφυπνιστική ή παραμυθητική, υπαινικτική ή δηλωτική, προσκλητική ή αποτρεπτική, μιμείται μεν τη συνήθη στους παλαιότερους εκκλησιαστικούς κύκλους τυπολογική προσέγγιση των σταθμών της σωτηριώδους Οικονομίας, εγκαταλείπει ωστόσο τη διαδραστική σχέση παρελθόντος και παρόντος (σε επίπεδο μεσσιανικό, σωτηριολογικό) και εκτείνεται στο μέλλον. Ετσι μας επιτρέπει να κάνουμε εδώ λόγο περισσότερο για αντιτυπολογία παρά για τυπολογία, για μεταμορφωτική πορεία των πάντων συν Χριστώ προς τα Εσχάτα.

ΟΤΑΝ Ο ΙΩΑΝΝΗΣ, επομένως, αποδίδει, με γλώσσα συμβολική και τεχνική συγγραφέα αποκαλυπτικού, το πολυεπίπεδο ὄραμά του για τον Μεσσία και τη Νύμφη Του, δεν ρίχνει το βάρος τόσο στη χρησιμοποιούμενη συμβατικῶς ἀλληγορία ἢ τὴν τροπολογικὴ τῆς ἐκδοχῆς, (20) ὅσο στὴν τρισιδιάστατη ἐν χρόνῳ τυπολογία, που συμπυκνῶνεται παραστατικὰ τὴν ἐκδιπλωμένην ἐν παρελθόντι καὶ μέλλοντι θεῖα Οἰκονομία, στρέφοντας τὴν προσοχὴ μας στὸ συμβολιζόμενον κι ὄχι στὸ σύμβολο. Κυρίαρχη ἐδῶ θέση ἔχει ἡ ἀντισυμβατικὴ εἰκόνα τοῦ Ἀρνίου, τοῦ ὁποῦ καὶ μόνον ἡ παρουσία ἀνατρέπει τὴν κοινὴ κλίμακα ἀξιών (θρησκευτικῆς ἢ κοινωνικῆς τύπου). (21)

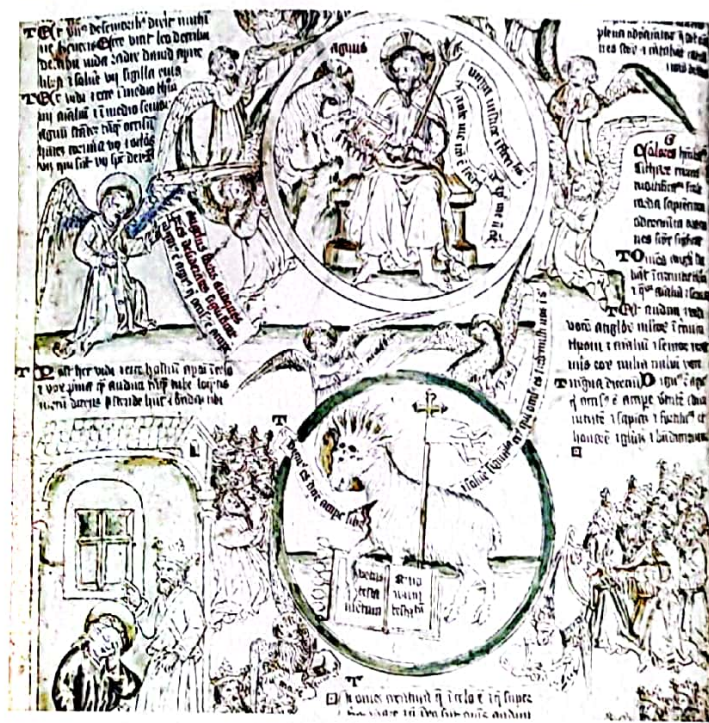

Ο Ευαγγελιστής Ιωάννης (πάνω) και ο υιός του Θεού (κάτω) με ρομφαία στο στόμα του εμφανίζεται ανάμεσα στους επτά χρυσούς λυχνοστάτες (Δημόσια Βιβλιοθήκη Ν. Υόρκης).

Ο ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ «ἀρνίον ἑσπτικός ὡς ἑσφαγμένον» (Αποκ. 5,6), με τη σαφέστατη υπαινικτική υπάκουη, υποδηλώνει ότι το εικονιζόμενο είναι ο Ιησούς, «ὁ πρωτότοκος τῶν νεκρῶν» (Αποκ. 1,5), κι ὄχι ἕνα κτίσμα ὅμοιο με ἀρνίον, (22) μολοντί ἀπὸ αὐτὸ δανεῖται ἡ εἰκόνα τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς πραότητος, τῆς ἀθωότητος, τῆς υπακοῆς καὶ τῆς θυσίας. (23) Τοῦτο σημαίνει, ἐπιπλέον, ὅτι δὲν χρειάζεται νὰ ἀναζητηθεῖ τὸ περιεχόμενο τοῦ ὁράματος σὲ ἕνα λαὸ ὁ ὁποῖος ἀγεται συλλογικὰ καὶ πᾶσχει ὡσάν ἀρνίον (ὅπως συμβαίνει ἰσως στὴν περίπτωση τῆς διωκόμενης Γυναίκας), ἀλλὰ στὸν ἐνανθρωπήσαντα Υἱό, ὁ ὁποῖος γιὰ τὴ συνείδηση τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ὁ Κύριος καὶ ὁ Παθὼν, ὁ συγκαταβάς κὶ ἐνδόξως Ἀναστάς, ὁ Ἀναληφθεὶς καὶ μέλλον «κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς», ὁ Ἐλθὼν, ὁ μεθ' ἡμῶν Ὡν, ὁ Ἐρχόμενος καὶ μηδέποτε τοῦ Πατρὸς Του χωριζόμενος.

ΜΕΛΕΤΗ τὸ τελευταῖο παράδειγμα μποροῦμε, ἰσως, νὰ παρατηρήσουμε ὅτι στὴν Ἀποκάλυψη παρὰ τὴν ἐναλλαγὴ τῶν σκηνῶν καὶ τῶν εἰκόνων δὲν μετατοπίζεται τὸ πραγματικὸ κέντρο, δὲν μετατίθεται τὸ πρόσωπο ποὺ πρωταγωνιστεῖ. Τὸ εἶδος ἀκολουθεῖ νὰ εἶναι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ὡς ἐσφαγμένο Ἀρνίον, τὸ ὁποῖο μεταβάλλεται σὲ πολεμικὴ κὶ ἐν συνεχείᾳ σὲ Νυμφίον, Βασιλέα, Ἀρχιερέα καὶ Ναὸ, σὲ δένδρο μυστικὸ τοῦ παραδείσου, σὲ πηγή διπνεκούς ἀναψύξεως, σὲ πηγὴ φωτισμοῦ καὶ ἁγιασμοῦ. Ἡ χρωματικὴ καὶ γλωσσικὴ ἐπέγερση τῶν σκηνικῶν μεταβολῶν ἀναδεικνύει περὶ τὴν ἐνότητα καὶ τὸ μυστήριον τοῦ προσώπου καὶ τῆς ἐν Αὐτῷ Οἰκονομίας, τὸ ἀμετάπτωτον ἔργον καὶ τῶν ἔργων Του, τὴ συνύπαρξιν τῆς θείας δικαιοσύνης καὶ τοῦ ἀπεράντου Του ἐλέους.

ΟΙΣΤΟΣΟ, ἡ χρῆσις καὶ ἄλλων συμβόλων

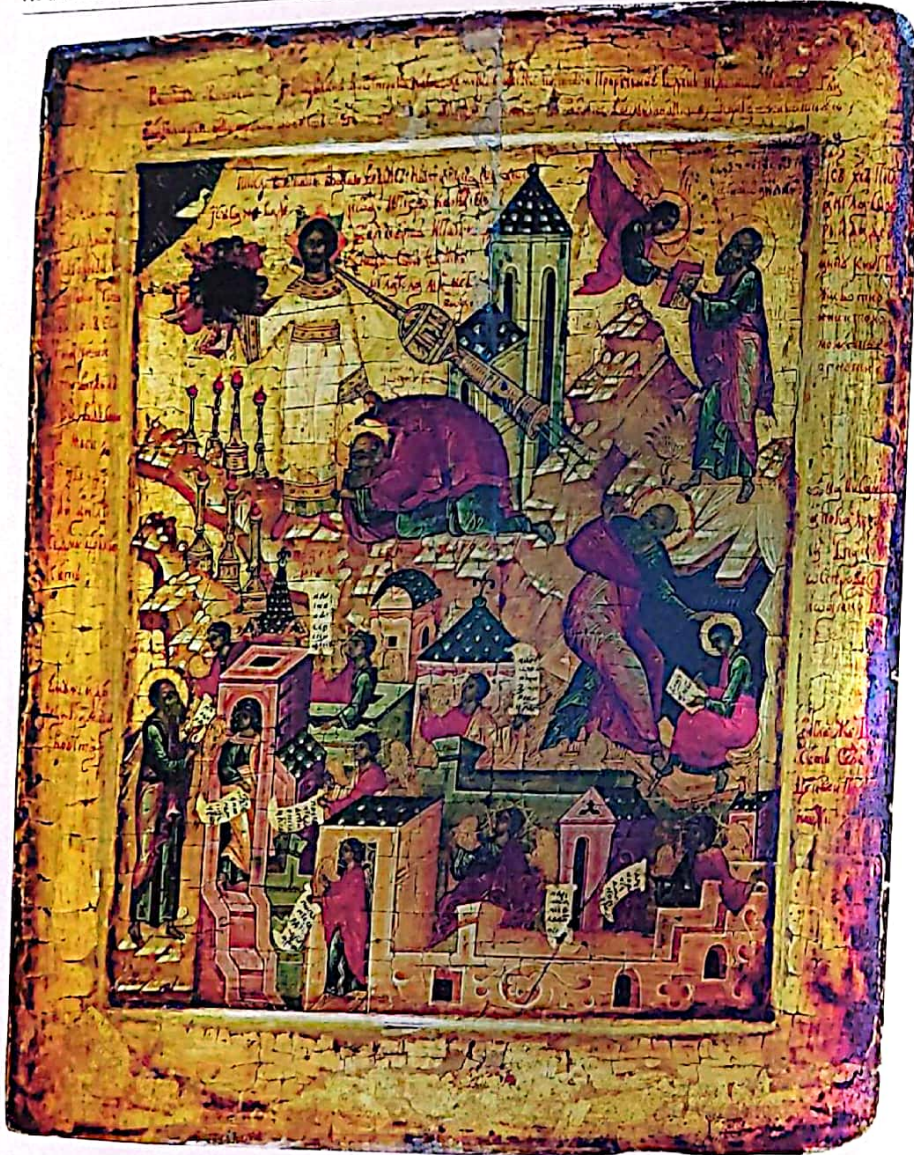
Το Ἀρνίον περιβάλλεται ἀπὸ ἀγγέλους, ἐνῶ οἱ πρεσβύτεροι προσκυνοῦν (Δημόσια Βιβλιοθήκη Ν. Υόρκης).

τῶν τοῦ Ἰωάννου, τὰ ὁποῖα δὲν ἀναφέρονται τόσο σὲ κάποια ἀπὸ τὶς ἐνέργειες τοῦ Θεοῦ ὅσο στὴν περιγραφή τῆς σχέσεώς μας με Αὐτόν (στὴν πραγματικότητα, ἐκείνη εἶναι ποὺ μεταβάλλεται ἢ μεταπίπτει κὶ ὄχι ἡ στάσις τοῦ ἰδίου ἀπέναντί μας), μᾶς καθιστᾷ δέκτες μὲνύματος βαθύτερου τοῦ συνήθους καὶ τοῦ προφανούς· μᾶς βοηθεῖ νὰ συνειδητοποιήσουμε ὅτι στα καθ' ἡμᾶς ὑπάρχει πάντοτε ὁ κίνδυνος τῆς αλλοτριώσεως καὶ τῆς ἀλλοίωσης τῆς ἐσωτερικῆς, ἀλλὰ καὶ ἡ δυνατότητα τῆς μεταμορφώσεως, τῆς ἐσχατολογικῆς πλήρωσης, τῆς συμπεριλήψεως τῶν πάντων στὸ γεγονός τῆς σωτηρίας. Ἐνδεικτικὴ εἶναι ἡ (ἀποκαλυπτικὴ) χρῆσις ἀπὸ τὸν ἱερό συγγραφέα θεμάτων ὅπως ὁ Παράδεισος, ἡ πόλις καὶ τὰ περὶ τὸν Ναὸ, ὡς ἐξῆς:

Η ΕΞΑΙΤΙΑΣ τῆς ἀποστασίας μας ἐρημνὴ χώρα

μεταβάλλεται σὲ καινὴ γῆ, σὲ Πόλιν καὶ Παράδεισον, ποὺ ἀλλοεπικαλύπτονται κὶ ἀπλώνονται γύρω ἀπὸ τὸ θρόνον τοῦ Θεοῦ. Οἱ πύλες τῆς Πόλεως καὶ τοῦ Παραδείσου εἶναι καὶ πάλιν γιὰ ὅλους ἀνοικτές, καὶ τοὺς κατοίκους τοὺς ποτίζει καὶ φωτίζει ἐσαεὶ ὁ Κύριος τοῦ παντός. Ὁ Παράδεισος, τὸ σύμβολο τῆς ἀρχέγονης κοινωνίας με τὸν Θεό, ἐκτείνεται σὲ νέους οὐρανοὺς καὶ ἀνακαινίζει γῆν. Ἡ Πόλι γίνεται Ναός, (24) ἐνώνονται ἡ ἀνθρωπότητα καὶ ὁ Θεός, γεγονός ποὺ ἀποδίδεται τόσο μοναδικὰ με τὴν εἰκόνα τοῦ ἐστεμμένου ἔρωτα, με τὸ μυστικὸ παράδειγμα τοῦ γάμου.

Ο ΝΑΟΣ, με τὴ σειρά του, ὅτι πιο ἱερό γιὰ ἕναν Ἰουδαῖο, γίνεται ὡς πόλις κατοικήσιμος καὶ ὡς ὁ οὐρανὸς ἐυρύς, σὲ ὅλους πλέον προσηλατοῦς, ὅπως καὶ ὁ Θεὸς Λόγος καθίσταται με τὴν Ἐνανθρώπιση τοῖς πᾶσι προσιτός. Ναός, Πόλις, Θεὸς ἀλληλο-

Μεταβυζαντινή εικόνα της Αποκάλυψης (16ος αιώνας). «Οι πύλες της Πόλεως και του Παραδείσου είναι για όλους ανοιχτές».

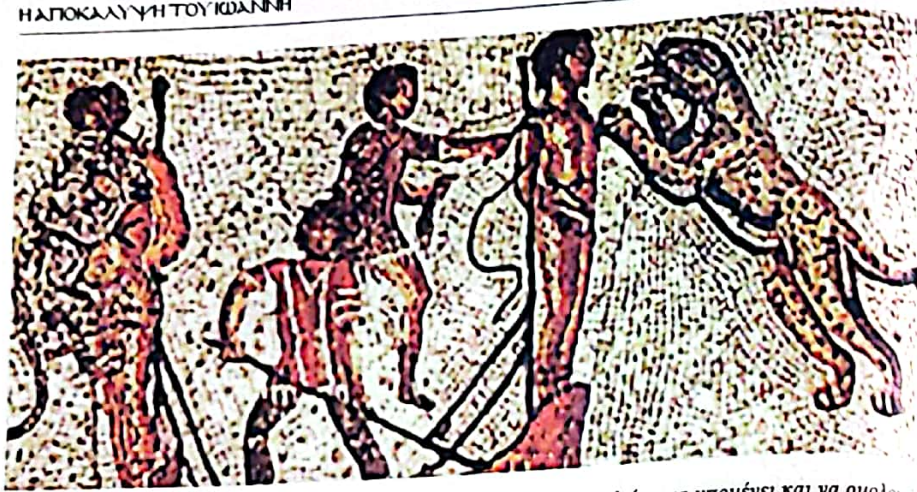
Ο Ιωάννης βλέπει τον ερχομό της ουράνιας πόλης, της Νέας Σιών. Ταπισερί (14ος αιώνας) από το Château d' Angers.

περιχωρούνται· γίνονται εν τέλει ένα. Τα πολύτιμα οικοδομικά υλικά τής -κατά τα Ησ. 54,11-12 και Τωβ. 13,16-17- προσδοκώμενης θείας Πόλεως και το «έφωδ», το ειδικό άμφιο με τους δώδεκα τιμίους λίθους του, που έφερε επισήμως ο Ιουδαίος αρχιερέας (βλ. Εξ. 28,6-30), συναντώνται εδώ και θεμελιώνουν την όλως νέα Πόλη (βλ. Αποκ. 21,18-20), ⁽²⁵⁾ πόλη ιερατική, βασιλική, προφητική, προσδιορίζουν δε σύμφωνα με αυτήν και τον καινούργιο λαό του Θεού.

Η ΠΑΛΑΙΑ Ιερουσαλήμ παραμορφώνεται, εκπίπτει στο επίπεδο της Βαβυλώνας και λαμβάνει το δυσώνυμο χαρακτηρισμό «Σδόμα καί Αίγυπτος» (Αποκ. 11,8): στο τέλος, όμως, αναδεικνύεται η Νέα Σιών, Πόλη αγία και καινή, Σκνήν αιώνια του Θεού που λειτουργείται δίχως διακοπή. ⁽²⁶⁾ Η θέση της και ο προσανατολισμός της καθορίζονται εκ νέου (βλ. Αποκ. 21,13). ⁽²⁷⁾ το μέγεθός της περιγράφεται ως υπέρ παν μέγεθος. Δώδεκα χιλιάδες [= 12 X 1.000] στάδια, περίπου 2.400 χλμ., είναι οι καινοφανείς διαστάσεις της κυβόσχημης Πόλεως προς όλες τις κατευθύνσεις (βλ. Αποκ. 21,16) κι «έκατόν τεσσαράκοντα τέσσαρες [= 12 X 12] πήχεις», ήτοι περίπου εβδομήντα μέτρα, το πάχος

του παράδοξου τείχους της (βλ. Αποκ. 21,17). ⁽²⁸⁾ «έκατόν τεσσαράκοντα τέσσαρες χιλιάδες [= 12 X 12 X 1.000]» (Αποκ. 7,4- 14,1,3), αριθμός υπερπλήρης και καινός, είναι ο αριθμός των εκ παντός έθνους πολιτών, των αγίων, των δούλων του Θεού των εκλεκτών. ⁽²⁹⁾

ΚΑΤΑ ΤΡΟΠΟ ανάλογο κι εξόχως ποιητικό, με συνειρμούς πιο σύνθετους και πιο δραματικούς, ο αποδέκτης της αιώνιας προς την ανθρωπότητα θείας αγάπης εικονίζεται στο βιβλίο της Αποκαλύψεως με τη μορφή Γυναίκας, η οποία ανταποκρίνεται θετικά και αποδέχεται ή -κατά περίπτωση- απορρίπτει την προσφερόμενη σε αυτήν αγάπη. Η Γυναίκα ως σύμβολο, το κορυφαίο ίσως σύμβολο μεταμορφώσεως του κόσμου, σύμβολο του ανθρώπου στην επί γης πορεία του (ή τη γενετική του, αν θέλετε, εξέλιξη) και της αμφίσημης σχέσης του με την αγάπη (: έρως, φιλία, απώλεια, προδοσία) και με τη ζωή (η ίδια γεννά ζωή και θάνατο, φέρνει ευτυχία και δυστυχία, προκαλεί ηδονή και πόνο), χρησιμοποιείται εδώ για να εκφράσει την ιστορική περιπέτεια της ανθρωπότητας, την ελπίδα της σωτηρίας της, την τραγωδία που σηματοδοτεί κάθε φορά η πτώ-

Η Εκκλησία κατά τη διάρκεια των διωγμών καλείται να υπομένει και να ομολογεί έως του μαρτυρίου. Ρωμαϊκό ψηφιδωτό με μαρτύριο χριστιανού

ση της, τη χαρά για την εν Χριστώ σωτηρία και τη συγκοινωνία της ζωής Του την αναφαίρετη. Στη γλώσσα του Αποκαλυπτικού λειτουργεί ως τύπος του παλαιού και του νέου κόσμου, τύπος του παλαιού αλλά και του καινού ανθρώπου εν Χριστώ, τύπος πάσης γεννητικής κοσμικής και υπερκόσμιας αρχής, τύπος της αμαρτίας και της σωτηρίας, της Εκκλησίας και της Βασιλείας, εικόνα της πεπτωκυίας και της ανακαινιζόμενης Κτίσης. Προς χάριν της το θλιμμένο καθίσταται και πάλι, παρά τα όσα καταλογίζονται συχνά σε βάρος της ιουδαιοχριστιανικής παράδοσης, (30) ισότιμος με το αρσενικό πόλος θεολογικής ανθρωπολογίας, αφορμή περιεκτικής σύνθεσης, όρος υπερβάσης εσατολογικής.

Ο ΙΩΑΝΝΗΣ, ακολουθώντας -καθώς συχνά μας δίνεται η ευκαιρία να διαπιστώσουμε- και υπερβαίνοντας συγχρόνως την αντίστοιχη ιουδαϊκή παράδοση, βλέπει στη γυναικεία μορφή, κατά βάση, δύο τινά:

■ την κυρίαρχη τότε Ρώμη, τη νοτιή Βαβυλώνα, κι όλη την αρχαία ή όποιαν άλλη επιθυμούμε εμείς να χαρακτηρίσουμε ως τέτοια · και

■ την αγία Σιών, στην οριστική της έξοδο από τα εθνικά όρια του Ισραήλ, την ιστορική αρχή και την εσατολογική μαζί προοπτική του μυστηρίου της εν Χριστώ σωτηρίας, τη νέα ανθρωπότητα, τη μηδέποτε παλαιούμενη Εκκλησία, τη μητέρα, τη Νύμφη, τη σύζυγο του Μεσσία. (31) Οι επιμέρους επιλογές του, λόγω της σκόπιμης εκ μέρους της αμφισβησίας και των σκηνογραφικών εναλλαγών, υπόκεινται συχνά από τους μελετητές του βιβλίου σε αρχετυπικές-μυθολογικές αναλύσεις. (32) Σε μια πραγματικότητα, όμως, η βάση των εν λόγω επιλογών είναι κι εδώ ιστορική, σωτηριολογική και μπίπτει με την εμπειρία της Εκκλησίας, η οποία εν αγία Πνεύματι Ισταται, ανθίσταται και καρποφορεί, ενόσω τα μέλη της πίπτουν και εγειρόνται ή αναδεικνύονται μάρτυρες και ομολογητές, είτε το μέτρο της πιστότητάς τους στον Εσταυρωμένο Ιησού.

ΠΡΟΕΚΤΕΙΝΟΝΤΑΣ την τελευταία παρατήρησή μας σημειώσαμε ακόμη ότι ο συντάκτης του βιβλίου της Αποκαλύψεως και οι αναγνώστες του βίβλου κατά τρόπο μικτό την εν χρόνω ύπαρξη της Εκκλησίας, τόσον ως διωκόμενης και μαρτυρούμενης όσο και ευαγγελιζόμενης, αγίας και πιστής

Η πόρνη της Βαβυλώνας, σύμβολο της ειδωλολατρικής Ρώμης, πάνω στο επτακέφαλο θηρίο. Ρωσικό χαρακτικό (1880).

την έννοια αυτή, θα ήταν δυνατό να διακρίνουμε τη διπλή πρόκληση που δέχεται η θεανθρώπινη κατά τη φύση της Εκκλησία στα όρια του ιστορικού συμβιβασμού και της εν Χριστώ ελευθερίας, ως εξής:

■ Κατά τη διάρκεια των διωγμών καλείται να υπομένει και έως του μαρτυρίου να ομολογεί· να παραμένει μητέρα και να είναι έτοιμη υπέρ των τέκνων της να θυσιασθεί· να αρνείται με τη ζωή της την υποταγή του κόσμου στην ολοκληρωτική εξουσία και τη λατρεία την αυτοκρατορική· ενώ

■ σε περιόδους ειρήνης καλείται να είναι περισσότερο προσεκτική, ώστε η ίδια (με τους ποιμένες της) να μην εκκοσμικευθεί, η πίστη της να μην αλλοιωθεί, το ήθος της να μην εκπορνευθεί.

Εάν -στην πρώτη περίπτωση- η εν τω κόσμω Εκκλησία, όπου βεβαίως ανήκουμε κι εμείς, κατορθώσει να υπομείνει μέχρι τέλους, «διά τόν λόγον τοῦ Θεοῦ καί τήν μαρτυρίαν τοῦ Ἰησοῦ» (Αποκ. 1,9· 6,9), την «θλιψίαν τήν μεγάλην» (βλ. Αποκ. 7,14), τη μανία των διωκτών, τον πόλεμο και την οργή του αοράτου «δράκοντος» (βλ. Αποκ.

12,17), θ' αξιωθεί να μείνει αιωνίως ενωμένη τόσο με το σύζυγό της και Νυμφίο Χριστό όσο και με το θείο αυτής Τέκνο, συγκροτώντας μαζί του λαό εσατολογικό, άγιο και μαρτυρικό, γένος ιερατικό, προφητικό, βασιλικό, ανθρωπότητα η οποία χαριτώθηκε εν Πνεύματι και αγώνι να αναγεννηθεί, δημιουργία που έχει ήδη εν Χριστώ μεταμορφωθεί.

ΑΝ ΟΜΩΣ -κι ερχόμαστε εδώ στη δεύτερη περίπτωση- η εγρήγορη ατονήσει και η εμπιστοσύνη προς τον Κύριο κλονισθεί, αν η στρατευόμενη χριστιανική κοινότητα επαναπαυθεί και για τις κατά κόσμον «αρετές» και τα «κατορθώματά» της αλαζονευθεί, τότε η επίγεια εικόνα της κινδυνεύει να καταστεί αποκρουστική και η ίδια να αλλοτριωθεί διά παντός από κάθε χάρισμά της. Η πάλαι ποτέ παρθένος Νύμφη θα καταντήσει τότε ωσάν την Ιεζάβελ, τη μοιραία πριγκίπισσα της Σιδώνας, την εκπρόσωπο της χαναανιτικής ειδωλολατρίας, το σύμβολο της πορνείας, της μαγείας και της εξοντώσεως των δούλων του Θεού (όπως του προφήτη Ηλίου, ο οποίος διώχθηκε από αυτήν), τη σύζυγο του βασιλιά του Ισραήλ Αχαάβ (μέσα 9ου αι. π.Χ.), την αιτία της καταστροφής αυτού

και της γενιάς του (βλ. Γ' Βασ. 16,29-22,40. Δ' Βασ. 9,7-10,30-37 και 10, 1-17- πρβλ. Αποκ. 2,20), ερμηνευσμένη ωςάν τη Βαβυλώνα (ή την Ιερουσαλήμ, κατά το παρελθόν και τους χρόνους του Ιωάννου), «κατοικητήριον δαιμονίων» (Αποκ. 18,2), περίγελως των λαών και των εθνών.

ΕΑΝ ΟΜΩΣ, και πάλι, η τελευταία θελήσει διά μετανοίας ειλικρινούς να επιστρέψει, ο προς πάντας μακροθυμών Κύριος δεν πρόκειται να την απορρίψει. Στην έρμητο της θεοεγκαταλείψεως και της δοκιμασίας θα ζωντανέψει η πίστη, θα «ξανανθίσει» η «πρώτη» της «αγάπη» (βλ. Αποκ. 2,4). Με το πέρας των χρόνων της μετανοίας, το νυμφικό της χάρισμα θα της ξαναδοθεί, ⁽³³⁾ ο γάμος της με το Αρνίο θα τελεσθεί με δόξα ουράνια και βασιλική, η δε χαρά της εορτής θα είναι αναφαίρετη, παντοτινή.

Οι άγγελοι με τις επτά σάλπιγγες. Μικρογραφία (αρχές 11ου αιώνα) από την Αποκάλυψη της Βαμβέργης (Staatsbibliothek Bamberg).

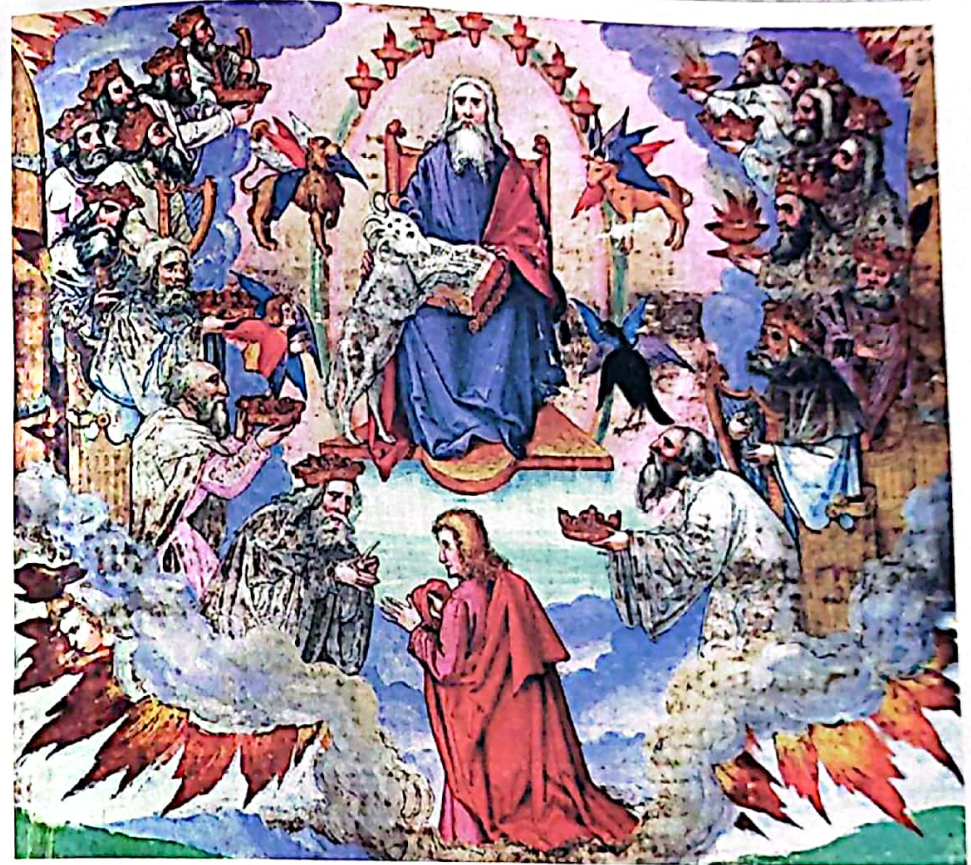
Η ΕΙΚΟΝΑ του γάμου, κορυφαία τόσο ως προς τη διάταξη των σκηνών της Αποκαλύψεως όσο και ως προς την κατάνυξη που κατορθώνει να μας προκαλεί, αντιστοιχεί σε αλήθεια που υπερβαίνει τη συμβατική συνάφεια άνδρα και γυναίκας, έστω και αν η πρώτη αφορά στην ιδανικότερη της συγκεκριμένης σχέσεως εκδοχή. Παράλληλα, με γλώσσα ποιητική και μυστική, στην εμπειρία της πιο βαθιάς και αληθινής μας κοινωνίας με τον Θεό, της ενότητας Θεού και ανθρώπου, όπως αυτή καθίσταται εφικτή εν Πνεύματι αγίω στην ταυτότητα Χριστού και Εκκλησίας. Αποτελεί την πιο λεπτή έκφραση της δυναμικής των ανθρωπίνων σχέσεων υπό όρους ελευθερίας και αγάπης, ⁽³⁴⁾ δυναμικής που μετασχηματίζεται στην απόλυτη φανέρωση και αποδοχή θείας και άληκτης αγάπης, η οποία υπερπληροί τη δικαιοσύνη, καθιστά δε την

Κρίση Του αφορμή ελπίδας και χαράς.

ΣΤΟ ΑΛΛΟ ΑΚΡΟ της προσέγγισης που μόλις εισπηθήκαμε (και βασίζεται στη δυναμική της έκπωσης και της μετάπτωσης, στη δυνατότητα της έγερσης και της μεταμόρφωσης) βρίσκεται η μανικαϊστική εκδοχή των πραγμάτων. Η τελευταία ταυτίζει, κατά τρόπο απλουστευτικό κι επικίνδυνο, το καλό ή το κακό, το άγιο ή το αμαρτωλό με μία

κοινότητα, ομάδα ή προσωπικότητα. Εξισώνει την επί της Εκκλησία με την «εκ του ουρανού από του Θεού» (Αποκ. 21,2) καταβαίνουσα, συγχέει την ιστορική μας πραγματικότητα με την επικράτεια της Βαβυλώνας. Τον κίνδυνο αποθέωσης της δικής μας κοινότητας και της δαιμονοποίησης κάθε άλλης διατρέχουμε, δυστυχώς, κάθε φορά που παραγνωρίζουμε τη συμβολική γλώσσα της Αποκαλύψεως, κάθε φορά που ταυτίζουμε τα ορώμενα από τον Ιωάννη με σύγχρονά μας ιστορικά, πολιτικό-εκκλησιαστικά ή προσωπικά δεδομένα, όνειρα και απωθημένα (υπακούοντας σε λόγους ψυχολογικούς και ιδεολογικούς, χάριν δικής μας ασφάλειας, δικαίωσης ή εξουσίας), κάθε φορά που παραβλέπουμε την τρεπτή του ανθρώπου φύση ή τη θεολογική θρώπινη ύπαρξη της Εκκλησίας.

Από τον παραπάνω κίνδυνο μας προφυλάσσει η νομίζουμε, επαρκώς - η ποιητική πολυσημία του βιβλίου, η συναίρεση των επιπέδων, η γλώσσα των συμβόλων, η ευρύτητα εφαρμογής παραδειγμάτων που προέρχονται από την ίδια τη ζωή - από τη ζωή, η οποία είναι ανοιχτή στη συνέχεια και το θάνατο, στην ανάσταση και την πτώση, στο θαύμα και το τραγικό που εγκυμονεί η κάθε μας στιγμή.

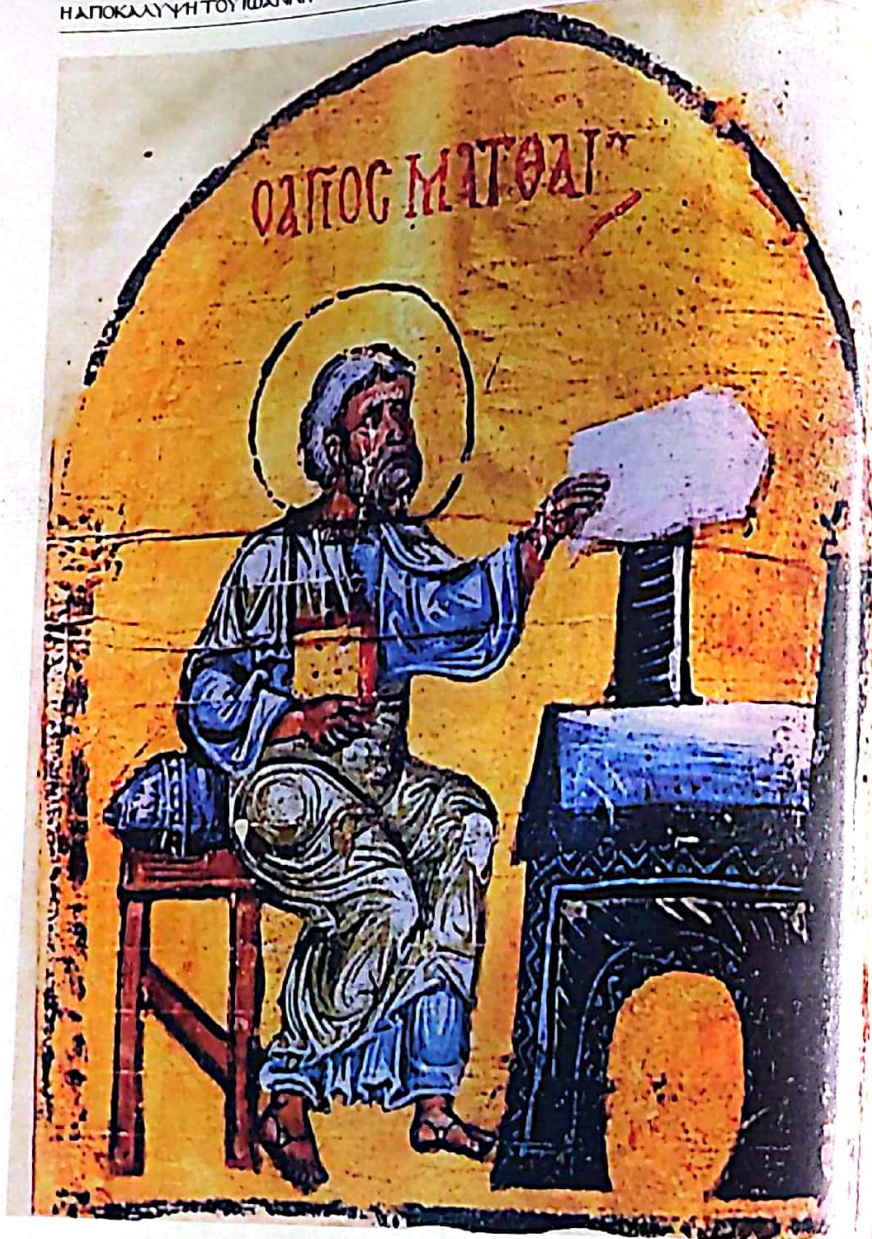

Το Αρνίο, δίπλα στο θρόνο του Θεού, ανοίγει το βιβλίο με τις επτά σφραγίδες.

Υποσημειώσεις

1. Βλ. H. Giesen, «Symbole und mythische Aussagen in der Johannesapokalypse und ihre theologische Bedeutung», στον τόμο: K. Kertledge (εκδ.), *Metaphorik und Mythos im Neuen Testament*, Freiburg κ.α. 1990, 255-277, ιδίαιτ. 255.
2. Ορθώς έχει επισημανθεί ο κίνδυνος να περιορίζεται κανείς στο συμβολικό διάκοσμο της Αποκαλύψεως και να βλέπει παντού σύμβολα προς αποκρυπτογράφηση, παραγνωρίζοντας την ευθέως διδακτική διάσταση του βιβλίου - βλ. N.B. Stonehouse, «The elders and the living-beings in

- the Apocalypse», στον τόμο: *Arcana Revelata. Een Bundel Nieuw-Testamentische Studien aangeboden aan Prof. Dr. F.W. Grosheide ter gelegenheid van zijn zeventigste verjaardag*, Kampen 1951, 135-148, ιδίαιτ. 147.
3. Για την επίδραση του βιβλίου της Αποκαλύψεως στα λαϊκά παραμύθια βλ. ενδεικτικά W.-E. Peuckert, «Apokalypse», *Handwörterbuch des Deutschen Aberglaubens* (εκδ. E. Hoffmann-Krayer/ H. Bächtold-Stäubli) I (1927) 538-549, ιδίαιτ. 547-548.

Βυζαντινή εικόνα με τον Ευαγγελιστή Μ. Παύλο

Η θεοπνευστία και ο συγγραφέας της «Αποκάλυψης»*

ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΑΛΑΙΤΣΑΚΗΣ

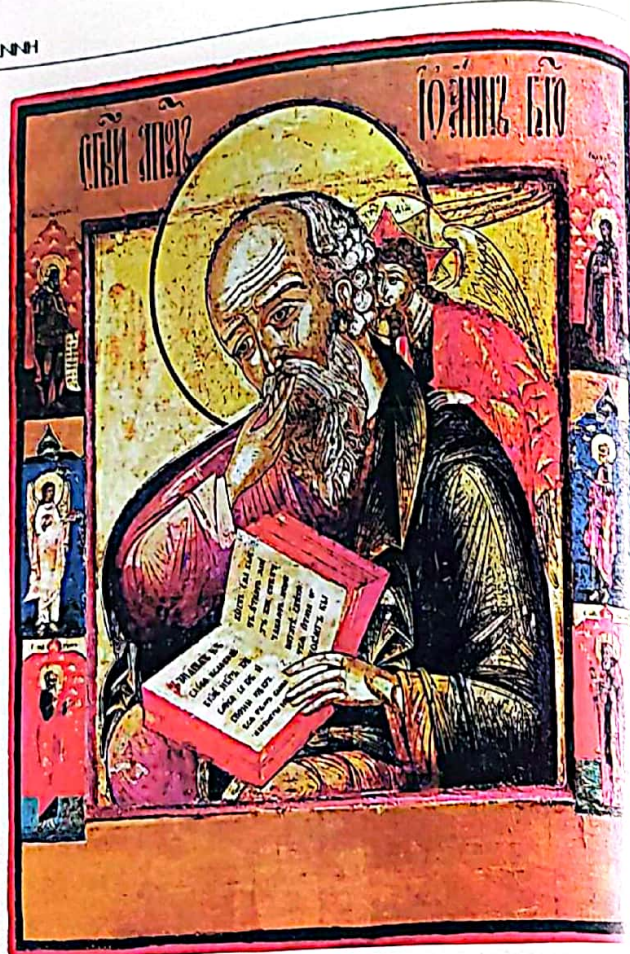
Νομικός και συγγραφέας βιβλίων και μελετών ερμηνευτικού περιεχομένου της Χριστιανικής Θεολογίας

Η θεοπνευστία και η γνησιότητα της «Αποκάλυψης». Τα ερωτηματικά για το κύρος και την ταυτότητα του συγγραφέα της στην εσχατολογική θεολογία και διδασκαλία.

Κατ' αρχάς, κρίνεται χρήσιμο και αναγκαίο να επισημανθεί ιδιαίτερος ότι σ' ολόκληρη την Αγία Γραφή ΔΕΝ υπάρχει ούτε ένα βιβλίο ούτε μία περικοπή ούτε μία φράση ούτε μία λέξη ούτε ένα θέμα περί των οποίων να μην έχουν διατυπωθεί (και να μη διατυπώνονται) οι πλέον αντίθετες, αντιφατικές κι αλληλοαναιρούμενες θέσεις, εκτιμήσεις, θεωρίες και ερμηνείες! ΟΛΑ, μα ΟΛΑ, όσα αφορούν στον Θείο Λόγο (γεγονότα, πρόσωπα, κείμενα, μαρτυρίες, δόγματα, διδασκαλίες, ερμηνείες και νοήματα) ήταν, είναι και θα είναι, έως συντελείας του κόσμου, **υπό αμφισβήτηση και πάντοτε «ανοιχτά» προς συζήτηση!** [Την ιστορική ύπαρξη του Βούδα, που έζησε (ή «έζησε») πεντακόσια χρόνια πριν από τον Ιησού Χριστό, ΚΑΝΕΝΑΣ δεν βρέ-

θηκε να την αμφισβητήσει και να την ερευνήσει «επιστημονικά»! Την ιστορική ύπαρξη του Ιησού Χριστού -που τη μαρτυρούν όχι μόνο οι μαθητές Απόστολοι και Ευαγγελιστές Του στην Καινή Διαθήκη, αλλά και επιφανείς **ιστορικοί** συγγραφείς της αρχαιότητας, Εβραίοι και Ρωμαίοι, καθώς και αυτά, ακόμη, τα ιερά (και **ιστορικά**) κείμενα των Εβραίων (Ταλμούδ) και μουσουλμάνων (Κοράνι)- την αμφισβητούν, τη συζητούν και την ερευνούν «επιστημονικά» σχεδόν οι ΠΑΝΤΕΣ (μη χριστιανοί αλλά και «χριστιανοί», μασόνοι, αποκρυφιστές, ορθολογιστές, σκεπτικιστές, μαρξιστές, οπαδοί και θαυμαστές του «Διαφωτισμού» κ.ά.)].

ΚΑΙ ΔΕΝ θα μπορούσε να είναι αλλιώς (για όποιον με ΠΙΣΤΗ έχει διαβάσει και στοιχειωδώς έχει κατανοήσει την Αγία Γραφή), αφού από τη Δημιουργία του κόσμου **ο Λόγος του Θεού** (είτε Αυτός προς τον Αδάμ και την Εύα είτε Αυτός προς τον Μωυσή και τους Προφήτες είτε Αυτός που ενσαρκώθηκε και εμφανίσθηκε ως ιστορικό πρόσωπο, Ιησούς Χριστός, είτε Αυτός που ακούστηκε και καταγράφηκε ως Διδασκαλία του Ιησού Χριστού και των Αποστόλων Του) **έμελλε να είναι πάντοτε «σημείον αντιλεγόμενον»** (ΛΟΥΚ. 2:34). Κι αυτό γιατί το **«μυστήριον της ανομίας»** (ΘΕΣ/

Ο Αγ. Ιωάννης ο Θεολόγος. Ρωσική εικόνα του 18ου αιώνα.

NIKEIS B' 2:6-7), που αρχίζει με τον πρώτο ΑΝΤΙ-ΛΟΓΟ του όφους «ου θανάτω αποθανείσθε» προς τον ΛΟΓΟ του Θεού «θανάτω αποθανείσθε» (ΓΕΝ. 2:17/3:4), δεν έπαψε ποτέ να ενεργείται από τότε που υπάρχουν άνθρωποι, «**ήδη ενεργείται**» και **θα ενεργείται μέχρι τον ΠΡΟΣΩΡΙΝΟ «ΘΡΙΑΜΒΟ» ΤΟΥ**, με την εμφάνιση του Αντίχριστου και την παγκόσμια λατρεία του ως Θεού και την **ΤΕΛΙΚΗ ΣΥΝΤΡΙΒΗ** του, με τη Δευτέρα Ενδοξη Παρουσία του Αληθινού Θεού, Κριτή και Τιμωρού Ιησού Χριστού.

ΕΤΣΙ, λοιπόν, **ΚΑΙ** η «Αποκάλυψη», ως Λόγος Θεού, δεν θα μπορούσε να παραμείνει έξω από το πεδίο δράσης των δυνάμεων του «μυστηρίου της ανομίας».

ΓΙ' ΑΥΤΟ και από τους πρώτους χριστιανούς αιώνες και μέχρι σήμερα, δυστυχώς, **ένα μεγάλο ερωτηματικό** εξαπολύθηκε από τον Ποσειδάωνα να ΠΛΑΝΑΤΑΙ, μέσα στο θόλο της χριστιανικής εσχατολογικής Θεολογίας και Διδασκαλίας, με να ενοχλεί ακατάπαυστα -σαν τη μύγα- τη γη

κή του νου των ερμηνευτών και να μην αφήνει απερίσπαστες την Προσοχή, την Ευσέβεια και την Κρίση τους να συνεργασθούν και να δώσουν τις οφειλόμενες (και τις προσδοκώμενες από τα πλήθη τα χριστιανικά) απαντήσεις και ερμηνείες **επί των κειμένων** της «Αποκάλυψης». Και να, το αποτέλεσμα!

ΕΙΚΟΣΙ (20) ολόκληροι αιώνες έχουν περάσει από τη συγγραφή της «Αποκάλυψης» και μέσα από το σωρό των ΑΜΕΤΡΗΤΩΝ βιβλίων (με μελέτες, πραγματείες, σχόλια και υπομνήματα) των Πατέρων και των εκκλησιαστικών συγγραφέων, περί την «Αποκάλυψη», **ΕΛΑΧΙΣΤΕΣ** και **ΜΕΤΡΗΜΕΝΕΣ** είναι οι σελίδες που έχουν αφιερωθεί στην **ΕΡΜΗΝΕΙΑ των κειμένων της «Αποκάλυψης»!** Το 95% των προβληματισμών των μελετητών και συγγραφέων αναλώθηκε, για να απαντηθεί, **χωρίς ωστόσο και να έχει απαντηθεί ακόμη και μέχρι σήμερα (!!!)**, το... μεγίσταλο «ερωτηματικό»: «Είναι η "Αποκάλυψη" ΓΝΗΣΙΟ κείμενο του μαθητή, Αποστόλου και Ευαγγελιστή του Ιησού Χριστού ΙΩΑΝΝΗ, ώστε να μπορεί και να πρέπει να θεωρείται και **ΘΕΟΠΝΕΥΣΤΟ**, ή μήπως έχει γραφτεί από κάποιον άλλο Ιωάννη, αφού το ύφος και η γλώσσα της "Αποκάλυψης" είναι πολύ διαφορετικά απ' εκείνα του τέταρτου Ευαγγελίου και των τριών επιστολών της Καινής Διαθήκης, που είναι -κι αυτά- κείμενα του Ιωάννη;».

ΜΑΛΙΣΤΑ!... «**ΑΥΤΟ**» κατάφεραν οι δυνάμεις του «μυστηρίου της ανομίας»: Να σκοτίσουν και να παραπλανήσουν το νου των ερμηνευτών σε τέτοιο βαθμό, ώστε **ΟΛΟΙ να ψάχνουν να βρουν την απάντηση στο παραπάνω πονηρό ερώτημα, και μάλιστα όχι ΜΕΣΑ στην Καινή Διαθήκη** (η οποία την περιλαμβάνει ΑΤΟΦΙΑ, ΚΑΘΑΡΗ κι ΑΠΟΣΤΟΜΩΤΙΚΗ, όπως θα δούμε παρακάτω), **αλλά ΕΞΩ και ΜΑΚΡΙΑ απ' αυτήν!!!**

ΚΙ ΕΤΣΙ η **μεν ερμηνεία των κειμένων** της «Αποκάλυψης» **ΕΓΚΑΤΑΛΕΙΦΘΗΚΕ** απ' όλους τους μεγάλους Πατέρες και εκκλησιαστικούς συγγραφείς και περιορίστηκε στους ατελείς κι αλυ-

σιτελείς ερμηνευτικούς στοχασμούς δύο μόλις κληρικών (Αρχιεπισκόπων) της Εκκλησίας της Καισαρείας στην Καππαδοκία, του Ανδρέα (5ος ή 6ος αιώνας) και του Αρέθα (10ος αιώνας), **από δε την προσπάθεια της θεολογικής έρευνας να απαντήσει στο πονηρό ερώτημα**, όχι με τη λογική της ΠΙΣΤΗΣ και τη βοήθεια της Καινής Διαθήκης (όπως υποδεικνύει ο ΛΟΓΟΣ του Θεού), αλλά με τη λογική του ΝΟΥ και τη βοήθεια πληροφοριών της «αρχαίας παράδοσης» και συμπερασμάτων της «ιστορικής και φιλολογικής κριτικής» (όπως, υποβολιμαίως, επέβαλε ο ΑΝΤΙ-Λόγος του όφους), **εκείνα που προέκυψαν ως ΑΝΥΠΟΛΟΓΙΣΤΗ ΖΗΜΙΑ και ΔΥΣΒΑΣΤΑΚΤΟ ΒΑΡΟΣ** για τη Χριστιανική Θεολογία, αλλά και ως ΜΕΙΟΪΚΟ ΠΛΗΓΜΑ του κύρους και της αυθεντίας της Εκκλησίας του Χριστού, **ήσαν και είναι:**

ΠΡΩΤΟΝ, η συνεχής (ακόμη και μέχρι σήμερα) **εκκόλαψη και προσθήκη νέων «σχετικών ερωτημάτων»**, που βασανίζουν το νου, κλονίζουν την Πίστη και γεμίζουν με άχρηστα κείμενα την Εσχατολογική Χριστιανική βιβλιογραφία, όπως π.χ.: «Εάν ο Ιωάννης, που έγραψε την "Αποκάλυψη", ήταν ο ίδιος που έγραψε και το τέταρτο Ευαγγέλιο και τις τρεις επιστολές, που περιλαμβάνονται στην Καινή Διαθήκη, τότε ΓΙΑΤΙ το ύφος και η γλώσσα στην "Αποκάλυψη" διαφέρουν;» ■ «Εάν, πάλι, συγγραφέας της "Αποκάλυψης" δεν είναι ο Απόστολος και Ευαγγελιστής Ιωάννης, τότε ΠΟΙΟΣ είναι ο πραγματικός συγγραφέας, που έχει (ή γράφει με) το ίδιο όνομα;» ■ «ΠΟΥ και ΠΟΤΕ έζησε αυτός ο "άλλος" Ιωάννης;» ■ «Το όνομα "Ιωάννης", που χρησιμοποιεί, ήταν το πραγματικό του ή όχι (ήταν ψευδώνυμο);» ■ «Η "Αποκάλυψη" μπορεί να θεωρείται θεόπνευστο κείμενο, ακόμη κι αν ο συγγραφέας δεν ήταν ο Απόστολος και Ευαγγελιστής Ιωάννης;» ■ «Κι αν "ναι", τότε ΓΙΑΤΙ μόνο αυτή η "Αποκάλυψη" θα πρέπει να θεωρείται θεόπνευστο βιβλίο και όχι και όλες οι λεγόμενες "απόκρυφες Αποκαλύψεις", που χαρακτηρίστηκαν "νόθες" και "ψευδεπίγραφες;». Και τα πονηρά ερωτήματα συνεχίζονται και στη σημερινή εποχή: «Κι αφού εσείς οι χριστιανοί θεωρείτε θεόπνευστη την "Αποκάλυψη", παρότι δεν είναι η Θεολογία σας ομόφωνα σίγουρη εάν την έγραψε ο Απόστολος και Ευαγγελιστής Ιωάννης ή

κάποιος άλλος άγνωστος, σ' εσάς, "Ιωάννης", ΓΙΑΤΙ και με ΠΟΙΟ ΚΡΙΤΗΡΙΟ δεν θεωρείτε ως θεόπνευστα και όλα εκείνα τα βιβλία, που, κατά καιρούς, έχουν γραφτεί (και γράφονται) από συγγραφείς, γνωστούς σ' όλο τον κόσμο, που ισχυρίζονται, ότι όσα αναφέρονται σ' αυτά είναι αποκαλύψεις που έλαβαν οι ίδιοι απευθείας από τον Θεό ή τον Ιησού Χριστό ή το Άγιο Πνεύμα ή Αγγέλους του Θεού, όπως π.χ. ο Emanuel Schwendenburg, ο Joseph Smith, ο Jacob Lorber, η Vassula Ryden, ο Leave Dowling και τόσο άλλοι.»

ΔΕΥΤΕΡΟΝ, η διάσπαση της ενότητας της πίστης και η υποβάθμιση του κύρους και της αξίας της «Αποκάλυψης», που προήλθαν, αντιστοίχως, είτε από την αλλοοαναιρετική ΠΟΛΥΓΝΩΜΙΑ των Πατέρων και εκκλησιαστικών συγγραφέων επί των παραπάνω ερωτημάτων είτε από την κραυγαλέα ΑΔΙΑΦΟΡΙΑ και ΣΙΩΠΗ πολλών επιφανών Πατέρων και εκκλησιαστικών συγγραφέων περί την ερμηνεία της «Αποκάλυψης».

ΟΙ ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΟΙ (Ιουστίνος, Παπίας, Ειρηναίος, Κλήμης Αλεξανδρείας, Ωριγένης, Τερτυλλιανός, Ιππόλυτος, Μέγας Βασίλειος, Μέγας Αθανάσιος, Γρηγόριος Νύσσης, Ιωάννης Δαμασκηνός, Οικουμενίος, Μελίτων Σάρδεων κ.ά.) **δέχονταν τη γνησιότητα της «Αποκάλυψης»** (ότι, δηλαδή, ήταν γνήσιο έργο του Αποστόλου και Ευαγγελιστή Ιωάννη) και, επομένως, **τη θεοπνευστίαν αυτής**, σπριζόμενοι στην «αρχαία εκκλησιαστική παράδοση» (σε ό,τι, δηλαδή, ανέφεραν τα κείμενα των πρώτων συγγραφέων της εκκλησιαστικής ιστορίας και λεγόταν από στόμα σε στόμα κι από γενιά σε γενιά μέσα στις χριστιανικές κοινότητες και εκκλησίες).

Ο ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ Αλεξανδρείας και ο Ευσέβιος ο Καισαρείας **δεν δέχονταν τη γνησιότητα** της «Αποκάλυψης», υποστηρίζοντας ότι ο συγγραφέας της ήταν κάποιος άλλος «Ιωάννης»· όμως ο μεν πρώτος **δεχόταν τη θεοπνευστία** των κειμένων, ο δε δεύτερος **αμφιταλαντευόταν** γι' αυτήν!

Ο ΚΥΡΙΛΛΟΣ Ιεροσολύμων (350), ο Γρηγόριος

Νύσσης (394) και ο Γρηγόριος ο Ναζιανζηνός (390) **δεν συμπεριελάμβαναν** την «Αποκάλυψη» στον Κανόνα (δηλαδή στο σύνολο των βιβλίων) της Καινής Διαθήκης, ενώ, αντιθέτως, **τη συμπεριέλαβε** στον Κανόνα της Καινής Διαθήκης ο Μέγας Αθανάσιος (367).

ΣΤΟΝ ΚΑΝΟΝΑ της Καινής Διαθήκης της Συνόδου της Λαοδικείας (360) η Αποκάλυψη **δεν συμπεριλαμβάνεται** ως γνήσιο βιβλίο, ενώ, αντιθέτως, **συμπεριλαμβάνεται**, ως τέτοιο, στους Κανόνες των Συνόδων Ιππώνος (393) και Καρθαγένης Αφρικής (397).

ΤΕΛΟΣ, οι Γρηγόριος ο Θεολόγος, Ιωάννης ο Χρυσόστομος, Θεόδωρος Μουσουεσίας, Θεόδωρος, Θεοφύλακτος και Ζιγαβνός **βυθίστηκαν στην απόλυτη σιωπή**, αποφεύγοντας επιμελώς και επιμόνως οποιαδήποτε αναφορά τους στην «Αποκάλυψη». Την αντιμετώπισαν σαν να μην υπήρχε! Απέφυγαν κάθε σχόλιο γι' αυτήν. Ούτε προβληματίστηκαν ιδιαίτερος για το ποιος την έγραψε ούτε προσπάθησαν να την ερμηνεύσουν ούτε περικοπές της χρησιμοποίησαν στα έργα τους. Την αγνόησαν τελείως!

ΕΤΣΙ, λοιπόν, η «Αποκάλυψη» του Ιησού Χριστού, φορτωμένη -από τις μεθοδείες του «μυστηρίου της ανομίας»- με επιφυλακτικότητα, αμφισβήτηση, πολυγνωμία (ή και αδιαφορία) για τη γνησιότητα και θεοπνευστία της, αλλά και με καχυποψία από τις πλανημένες κι αιρετικές (περί της «χιλιετούς βασιλείας» του Ιησού Χριστού επί γης) ερμηνείες των Παπία Ιεραπόλεως, Ιουστίνου, Ειρηναίου Λουγδούνου, Τερτυλλιανού, Ιππολύτου Ρώμης, Μεθοδίου Ολύμπου, Λακτάντιου, Βικτωρίνου κ.ά., **αντί να κατανοηθεί ως πανηγυρική ΕΚΠΛΗΡΩΣΗ ΥΠΟΣΧΕΣΗΣ του Κυρίου μας** (όπως θα δούμε παρακάτω) και ως ΤΕΤΟΙΑ να δημιουργήσει ΑΓΑΛΛΙΑΣΗ και ΕΥΦΡΟΣΥΝΗ, να δικαιώσει και να ενδυναμώσει την -κουρασμένη απ' την προσμονή της Δευτέρας Παρουσίας- ΠΙΣΤΗ και να ελκύσει και να ενθαρρύνει νέες, πολλές και προσεγμένες ΕΡΜΗΝΕΙΕΣ, **θεωρήθηκε ως ένα σκοτεινό, μυστηριώδες και γεμάτο πα-**

γίδες κείμενο, αμφιλεγόμενου συγγραφέα, που ΤΡΟΜΑΞΕ και ΦΟΒΙΣΕ την Εκκλησία του Χριστού!!! Σε τέτοιο βαθμό, μάλιστα, ώστε αυτή (η Εκκλησία) -ΑΝΤΙΘΕΤΑ με τη ρητή εντολή του Ιησού Χριστού, που ήταν να διαβάζεται και να διαδίδεται από τους χριστιανούς η «Αποκάλυψη» Του (ΑΠΟΚ. 1:3/22:7,10)- να αποκλείσει οποιαδήποτε αναφορά (ακόμη και περικοπών) των κειμένων της στη Θεία Λειτουργία, στην Κατήχηση και στα Ποιμαντικά (εντός ναών) κηρύγματα!!! Για να έλθει και η Πενθέκτη Οικουμενική Σύνοδος (692) και -κάνοντας το ακριβώς αντίθετο απ' αυτό που υποδεικνύει ο Λόγος του Θεανθρώπου και των Αποστόλων Του (ΜΑΤΘ. 5:37, ΚΟΡΙΝΘ. Β' 1:18-19, ΙΑΚ. 5:12)- να επιστημοποιήσει την αμφιταλάντευση και τη διγλωσσία του θεολογικού λόγου σε «ναι» και «ου», με την αναγνώριση και την επικύρωση ΔΥΟ διαφορετικών κι αλληλοαναιρούμενων Κανόνων της Καινής Διαθήκης, ένα ΜΕ την «Αποκάλυψη» κι άλλον ΧΩΡΙΣ αυτήν!!!!

ΑΥΤΑ ΕΙΝΑΙ, δυστυχώς, τα (άγνωστα στους πολλούς χριστιανούς, αλλ' ακριβή, αναμφισβήτητα και ευσχήμως ομολογούμενα σε όλα τα σχετικά θεολογικά βιβλία) ΓΕΓΟΝΟΤΑ, που συνθέτουν τη δραματική ιστορία της «Αποκάλυψης», ως ιερού κειμένου, και εξηγούν ΚΑΙ την άγνοια, που υπάρχει, γι' αυτήν, στο χριστεπώνυμο πλήρωμα, ΚΑΙ την ευρεία καπήλευση και παρερμηνεία των κειμένων της από συγγραφείς με χιλιαστικές αντιλήψεις, αποκρυφιστές και αντίχριστους, ΚΑΙ τη συνεχιζόμενη αμφιταλάντευση και αντιφατικότητα των διδασχών της σύγχρονης Πανεπιστημιακής Ορθόδοξης (;) Χριστιανικής Θεολογίας, η οποία εμφανίζεται, **ΑΛΛΟΤΕ** μεν, να δέχεται την «αρχαία παράδοση» και τις γνώμες των περισσοτέρων Πατέρων ότι ο συγγραφέας της «Αποκάλυψης» ήταν ο μαθητής, Απόστολος και Ευαγγελιστής του Ιησού Χριστού Ιωάννης (Εμ. Ζολώτας, Β. Αντωνιάδης, Παν. Τρεμπέλας, Παν. Μπρατσιώτης, Παν. Μπούμπης), **ΑΛΛΟΤΕ** να μη λαμβάνει υπόψη της την «αρχαία παράδοση» και να συντάσσεται με τις αντιρρήσεις εκείνων που πίστευαν ότι την «Αποκάλυψη» την έγραψε κάποιος άλλος (άγνωστος)

Πάπυρος (2ος αιώνας) από το πεντάτομο έργο του Αγ. Ειρηναίου «Εναντίον των Αιρέσεων», που βάζει στο στόχαστρο τη διδασκαλία διαφόρων γνωστικιστικών ομάδων.

«Ιωάννης» (Ν. Δαμαλάς, Γ. Δέρβος), **ΑΛΛΟΤΕ** να παραθέτει ιστοριογραφικά και τις δύο παραπάνω αντίθετες απόψεις, χωρίς όμως και να λαμβάνει σαφή θέση υπέρ της μίας ή της άλλης άποψης (Νικ. Λούβαρης, Ιωάν. Παναγόπουλος), **ΑΛΛΟΤΕ** να επαμφοτερίζει αποδίδοντας τη συγγραφή της «Αποκάλυψης» είτε στον Απόστολο και Ευαγγελι-